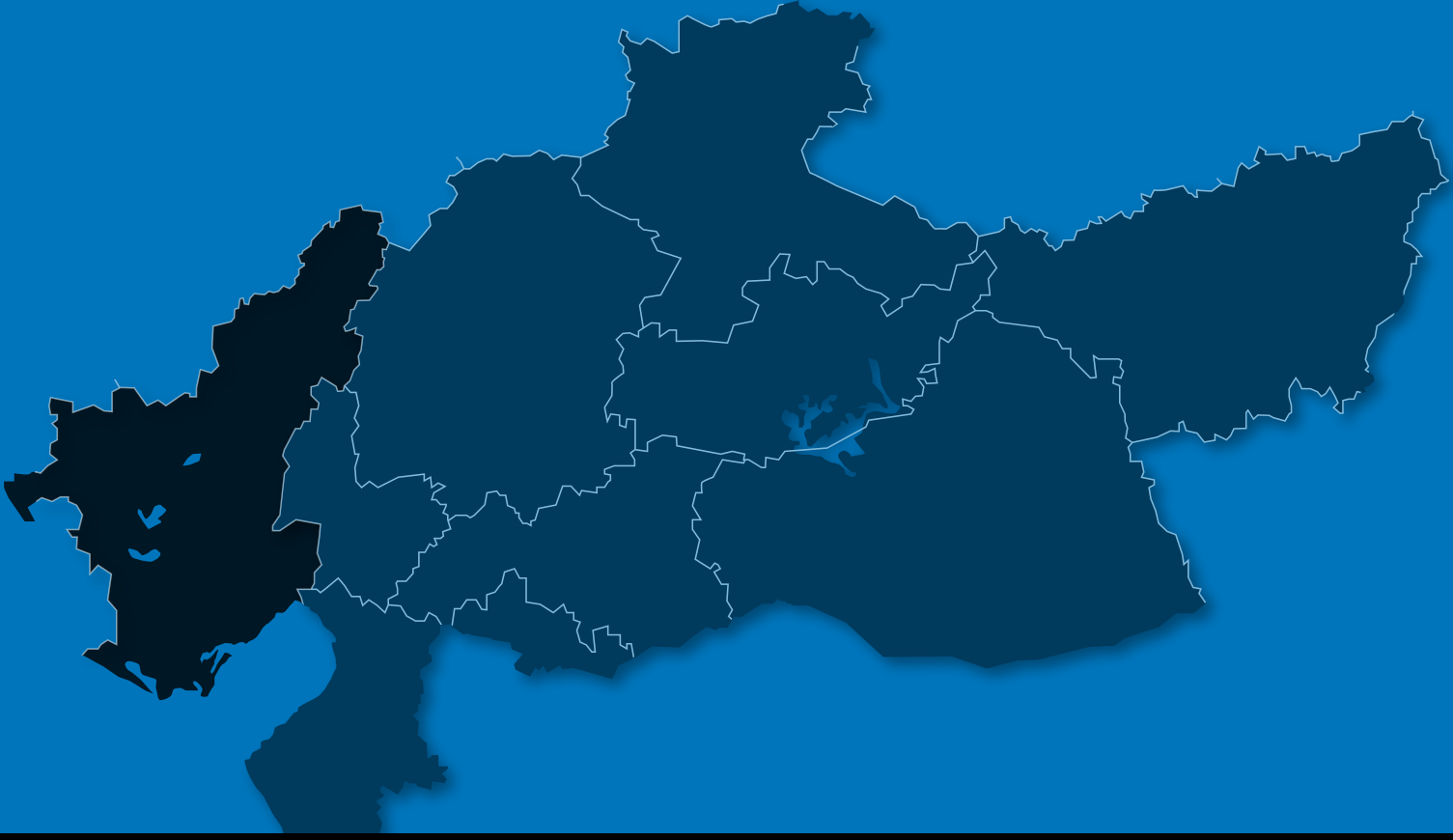

Şubat 2023 Depremleri
Kültürel Miras Hasar Tespit Raporu

ADANA

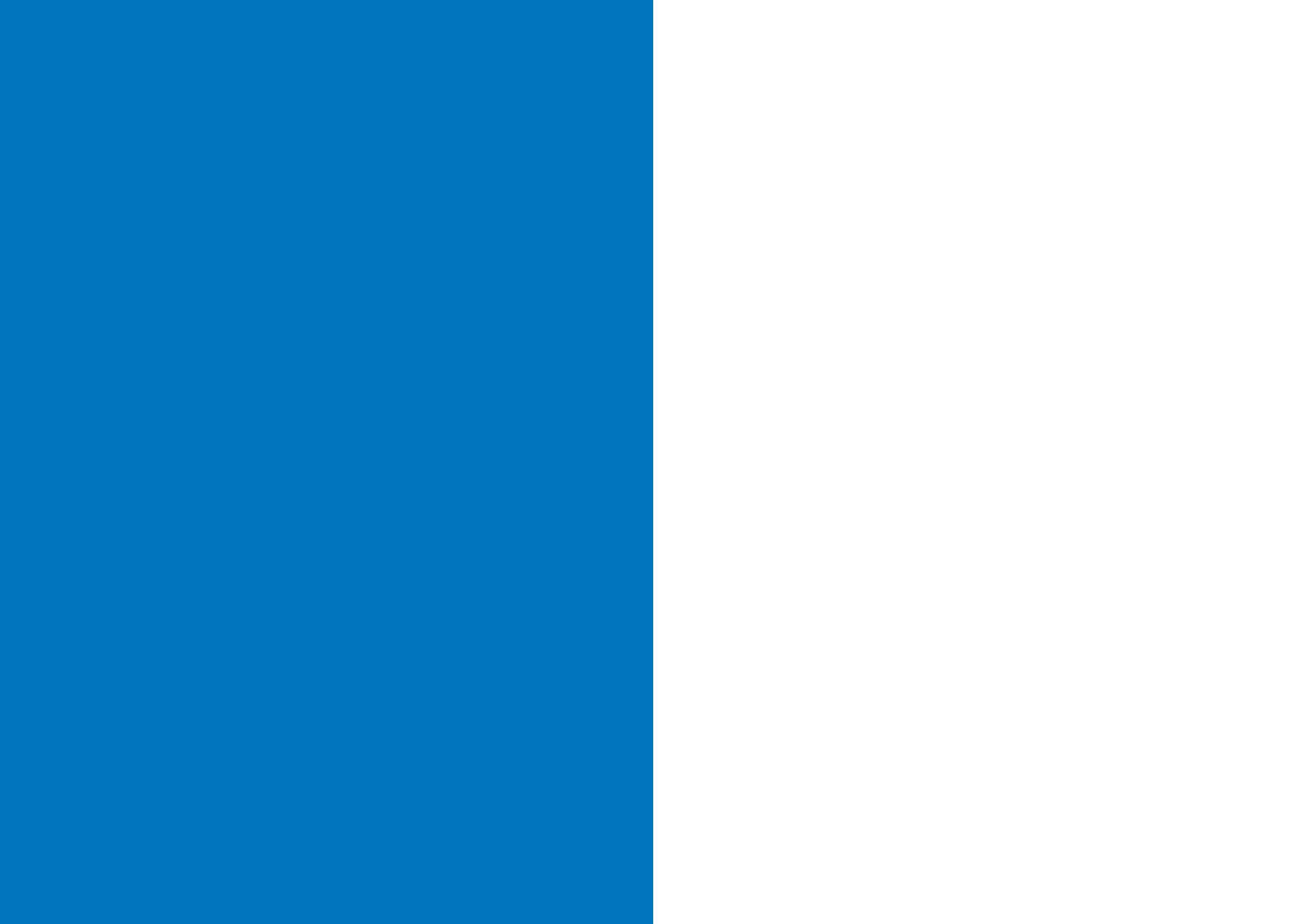
HERITAGE

THE HERITAGE MANAGEMENT ORGANIZATION

KÜLTÜREL MİRASI KORUMA DERNEĞİ
ASSOCIATION FOR THE PROTECTION OF
CULTURAL HERITAGE

Şubat 2023 Depremleri
Kültürel Miras Hasar Tespit Raporu

A D A N A

HERITAGE
THE HERITAGE MANAGEMENT ORGANIZATION

KMKD
KÜLTÜREL MİRASI KORUMA DERNEĞİ
ASSOCIATION FOR THE PROTECTION OF
CULTURAL HERITAGE

ALIPH

© HERITAGE, KMKD
Mayıs 2024
ISBN: 978-605-06335-5-9

Editörler: Dr. Umut Almaç, Çağla Parlak

Adana Saha Çalışması Ekibi
Çağla Parlak (Proje Yöneticisi, HERITAGE)
Doç. Dr. Emre Kishalı (Koruma Uzmanı, İnşaat Mühendisi, Kocaeli Üniversitesi)
Esra Ekşi Balcı (Yüksek Mimar, Koruma Uzmanı, İzmit Belediyesi)
Prof. Dr. Evangelia Şarlak (Sanat Tarihçisi, Işık Üniversitesi)
Murat Demirli (Yüksek Mimar, Koruma Uzmanı)
Mustafa Akçaöz (Arkeolog, KMKD)
Dr. Umut Almaç (Koruma Uzmanı, İnşaat Mühendisi, İstanbul Teknik Üniversitesi)

Tasarım: Theodosia Maroutsi
Kapak: Shutterstock
Haritalar: Google, DigitalGlobe, Google Earth, Shutterstock
Font: PF Centro Slab Pro | Parachute®, League Gothic
Renk Ayrımı ve Baskı: Fotokitap

Saha ziyaretleri ve değerlendirme raporlarını kapsayan bu proje Aliph Foundation tarafından desteklenmiştir. Yayının içeriği Aliph Foundation’ın görüşlerini yansıtmaz.

İçindekiler

Sunuş2

Giriş ve Metodoloji3

Adana Tarihi ve Kentsel Gelişimi7

Seyhan, Merkez İlçe9

Ceyhan İlçesi 20

Feko İlçesi 41

Kozan İlçesi 42

Saimbeyli İlçesi 68

Değerlendirme ve Sonuç 82

Kaynakça 86

EK-Hasar Tespit Formu 90

Giriş ve Metodoloji

SUNUŞ

Türkiye'nin 11 ilini etkileyen Şubat 2023 depremleri, 50.000'in üzerinde insanın hayatının kaybetmesine, 100.000'den fazla kişinin yaralanmasına, şehirlerin yerle bir olmasına yol açarak Cumhuriyet tarihinin en yıkıcı felaketlerinden biri oldu. Bu doğal afetin ardında bıraktığı yıkımın boyutlarına tanık oldukça, bu topraklarda geçmişten günümüze taşınan zengin kültürel miras dokusunun ne kadar önemli olduğunu bir kez daha idrak ettik. Ardarda yaşanan depremler, aynı zamanda tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan bu bölgenin kültür varlıklarını da etkiledi. Tarihimize tanıklık eden eserler telafisi mümkün olmayan zararlar gördü.

Depremler, sadece binaların değil, aynı zamanda bir toplumun hafızasını, tarihini ve kimliğini taşıyan kültürel mirasın üzerinde derin yaralar açar. Bu nedenle, deprem sonrası yapılan belgeleme ve hasar tespit çalışmaları, sadece fiziksel binaların değil, aynı zamanda geçmişimizin taşıyıcısı olan kültürel miras diğer biçimlerinin korunması için de kritik bir öneme sahiptir.

Deprem felaketinin ardından hasarın boyutunu değerlendirmek, kültür varlıklarının kırılganlıklarını belirlemek ve toplumu birbirine bağlayan kültür mirasımızı güçlendirecek ve gelecek kuşaklara aktarmak için öneriler geliştirip uygulamaya koymak çok önemli bir noktada duruyor. Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması adına sorumluluk taşıyan birçok kurum, bu doğal afetin yarattığı hasarı belgelemek ve kültürel mirası koruma adına önemli adımlar attı. HERITAGE ve KMKD, depremten etkilenen 3 ilin kültür varlıklarının

durumunu değerlendirmek üzere uzmanlıklarını biraraya getirerek Türk-Yunan dostluğunu toplumlar düzeyinde gösterdi. Adana, Adıyaman ve 6 Şubat depremlerinin merkez üssü olan Kahramanmaraş'ta, 3 ayrı saha çalışması düzenleyerek bölgedeki kültür varlıklarının depremten aldığı hasarı belgeledi. El-nizdeki bu çalışma, deprem sonrası bu kültürel mirası belgeleme, depremin verdiği hasarı tespit etme ve koruma önerileri sunmak amacı ile hazırlanmıştır. Başta alanda çalışmamız için gerekli izinleri sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve projeyi cömertçe destekleyen Aliph Foundation olmak üzere, çalışmamızın gerçekleştirilmesinde katkı sağlayan tüm kurum ve kuruluşlara teşekkür etmek isteriz. Bu işbirlikleri kültürel mirasımızın dayanıklılığının arttırılarak gelecek nesillere aktarılmasına olan inancımızı pekiştiriyor.

Bu yayında paylaşılan bilgi ve önerilerin yalnızca akademisyenler, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için değerli bir kaynak olarak hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda kültürel mirasımızın korunmasına yönelik kolektif çalışmalara da ilham vereceğini umuyoruz. İşbirliği, anlayış ve ortak mirasımıza sarsılmaz bağlılık sayesinde daha dayanıklı ve kültürel açıdan zengin bir geleceğin temellerini atabiliriz.

Dr Evangelos Kyriakidis
HERITAGE
Direktör

İsmail Yavuz Özkaya
KMKD
YK Başkanı

Türkiye, 2023'ün 6 Şubatına bir felaket haberi ile uyandı. Doğu Anadolu Fay hattı üzerinde saat 4.17'de merkez üssü Pazarcık/Kahramanmaraş olan Mw 7.7 şiddetinde deprem meydana geldi. Bu sarsıntının etkisi devam ederken, yaklaşık 9 saat sonra yine aynı şehrin Elbistan ilçesinde 13.24'te Mw 7.6 büyüklüğünde bir sarsıntı daha yaşandı. 20 Şubat tarihinde ise merkez üssü Hatay'ın Samandağ ilçesi olan 6.4 şiddetinde bir deprem daha gerçekleşti. Üstüste yaşanan depremler, sadece merkez üssü olan illerde değil bölgede ağır hasarlara yol açtı. Kahramanmaraş, Adıyaman, Hatay, Gaziantep, Malatya, Osmaniye, Elazığ, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Adana'da yaşayan 14 milyon kişi farklı düzeylerde depremten etkilendi. Resmi açıklamalara göre 50 binin üzerinde insan hayatını kaybetti. 6 Mart'ta açıklanan rakamlara göre, depremten etkilenen 11 ilde 1.712.182 binada hasar tespit çalışması yapılmış, 35.355 binanın yıkılmış, 17.491 binanın acil olarak yıkılması gerektiği ve 179.786 binanın ağır, 40.228 binanın orta ve 431.421 binanın az hasarlı olduğu tespit edilmiştir (TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Bu bölge aynı zamanda, tarihsel süreçte bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu kültürel birikimi zengin mimari mirası ile de günümüze taşımıştır. Depremten etkilenen 11 ilde Kültür ve Turizm Bakanlığı kayıtlarına göre 8.444 tescilli tarihi yapı ve 3.523 arkeolojik/kentsel sit alanı bulunmaktadır. Tescilli tarihi binalar geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir: kaleler, kiliseler, camiler, sinagoglar, tarihi evler, ticari yapılar ve kamu binaları. Bu kültürel birikimin taşıyıcısı ve yansıması olan gerek sivil yapılar, gerekse de dini ve askeri mimari mirasın önemli örnekleri farklı düzeylerde hasar aldı. Bunun ötesinde, tescilli olmasa da korunması gereken birçok kültürel varlık, yapı, arkeolojik alan, kırsal ve kentsel dokular, kültürel peyzajlar ve somut olmayan kültürel miras öğeleri de depremten etkilendi. Anıtsal binalardan ve sivil mimari örneklerinden bazıları ciddi hasar görmüş, bazıları ise tamamen yıkılmıştır. Kentsel ve kırsal dokularda, kültürel peyzajlarda ve diğer kültürel bileşenlerde önemli kayıplar yaşanmıştır (ICOMOS, 2023).

Depremleri takiben bölgedeki kültür varlıklarının aldığı hasarı tespit etmek için farklı kurumlar harekete geçmişlerdir. Vakıfar Genel Müdürlüğü, ICOMOS Türkiye işbirliği ile kendi mülkiyetindeki (büyük bir çoğunluğu cami olan) mimari eserleri değerlendirmiştir. Karayolları Genel Müdürlüğü, kendi sorumluluk alanında bulunan tarihi köprülerin hasar durumlarını kimi zaman yerinde tespitle, kimi zaman da yerel yöneticilerden (örneğin muhtarlar) bilgi alarak gerçekleştirmişlerdir. Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanları tarihi eser tescili bulunan yapıları incelemişler, ODTÜ Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi (TAÇDAM) Antakya tarihi kent merkezinde alan çalışması yürütmüş ve de gözlem, tespit ve öneriler içeren raporunu yayınlayarak kamuya açmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Dünya Anıtlar Fonu&KMKD Antakya tarihi kent dokusunda ayrı ayrı hasar tespit çalışmaları yürütmüşlerdir. Bölgedeki yapı stoğunun büyüklüğünü de göz önünde bulundurarak, sivil toplum olarak kültürel mirasın korunmasına katkı sunmak adına Heritage Management Organization (HERITAGE) ve Kültürel Mirası Koruma Derneği (KMKD) olarak çalışmalara başladık. Aliph Foundation'un desteği ile projemizi hayata geçirdik.

Metodoloji

Depremin ardından yetkililer hasar tespit çalışmalarına başlamış, ancak bu çalışmalar daha ziyade şehir merkezleriyle sınırlı kalmış ve genellikle camiler, kamu binaları ve savunma yapıları gibi anıtsal kültür varlıklarını kapsamıştır. Tarihi kent merkezlerinde birçok sivil mimari yapı ciddi şekilde hasar görmüş ve yıkılmıştır. Öte yandan, kırsal alanlar hakkında çok sınırlı bilgi edinilebilmiştir. Türkiye'nin ulusal kültür varlıkları envanteri henüz tamamlanmadığından ve özellikle kırsal mimari miras için sınırlı tescil kaydı bulunduğundan, kaybın boyutunu anlamak güçtür.

Çalışmanın amacı, miras alanlarının etkin bir şekilde korunmasına katkıda bulunmak ve deprem sonrası bilimsel bir hasar tespiti yoluyla kültürel mirasın gelecek nesiller için uzun vadeli dayanıklılığını ve sürdürülebilirliğini arttırmak olarak ortaya koyuldu. Ana hedefler ise aşağıdaki gibi belirlendi:

- Depremden sonra kültür varlıklarının hasar tespitlerini yapmak ve deprem sonrası durumlarını belirlemek
- Miras alanları içindeki hassas yapıların ve alanların belirlenmesi
- Hasarlı binaların ve anıtların yapısal bütünlüğünü ve sağlamlığını belirlemek
- Hasarın ciddiyetine ve tarihi önemine göre miras varlıklarının restorasyonu için bir önceliklendirme geliştirmek için altlık oluşturmak
- Acil stabilizasyon ve uzun vadeli koruma önlemleri için öneriler sunmak.

Depremden etkilenen 11 il arasından Adana, Kahramanmaraş ve Adıyaman çalışma alanı olarak seçildi. Bu tercihin şekillenmesinde, Adana'nın 1998 Ceyhan Depremi'ni yaşaması, KMKD'nin 2015 yılında Adana'nın il merkezi dışındaki anıtların risk analizi saha çalışmasını gerçekleştirmesi, bölgeye aşina olmak ve dolayısıyla bu yapıların deprem sonrası durumlarını daha sağlıklı bir şekilde karşılaştırma olanağının olması etkili oldu. Kahramanmaraş hem iki büyük depremin merkez üssü olduğu ve tarihi yapı stoğunun zenginliği nedeniyle, Adıyaman ise kültürel miras hasar belgeleme çalışmalarında görece gözardı edilen bir bölge olduğu için seçildi. Her üç ilde tescilli eser/alan sayısı çalışmanın kısıtlı zamanı içerisinde tamamlanamayacak sayıda olduğundan, tespit çalışmaları depremlerin merkez üssüne görece daha yakın bölgelerde gerçekleştirildi. Ayrıca, programın el verdiği ölçüde incelediğimiz alanda karşılaştığımız, ancak tescil listesinde olmayan geleneksel konutları da çalışmaya dahil edildi. Bütün bu süreçlerde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Kozan Belediyesi gibi yereldeki kurumlar ile iletişim halinde çalışıldı.

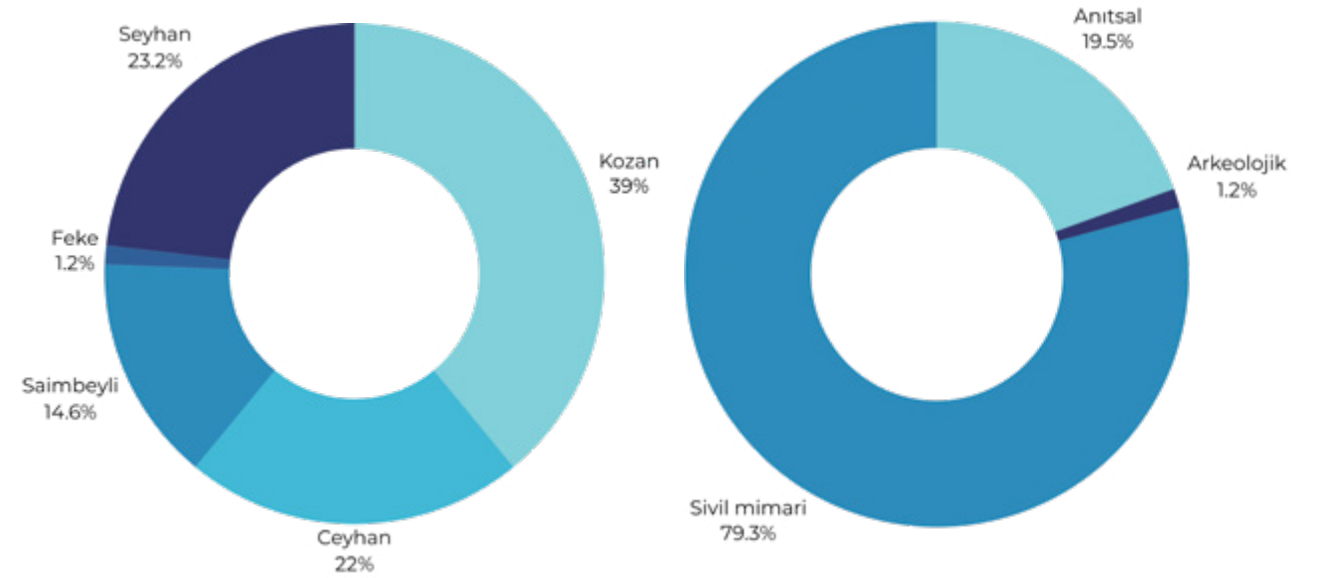
Tescilli kültür varlığı sayısı 876 olan Adana, Şubat depremlerinden etkilenen diğer illere nazaran depremden daha az hasar görmüştür. 6 Şubat depremlerini takiben 10 gün sonra Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre İlde bulunan 451.117 binadan 7.724 binanın hasar tespiti yapılmış ve 59'unun acil yıkılması gereken ağır hasarlı ve yıkık olduğu tespit edilmiştir. 304 binanın orta hasarlı, 1.688 binanın az hasarlı olduğu belirtilmiştir (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023).

Adana Saha Çalışması

8-11 Nisan 2023 tarihleri arasında Adana'da gerçekleştirilen saha çalışması, farklı dönemlere ait kültürel miras yapıları ve alanlarını, kapsamlı ve sistemli bir şekilde deprem sonrası aldıkları hasara yönelik olarak belgelemeye odaklandı. İncelenen yapılar, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun web sitesindeki detaylı tescil listelerinden, kent envanterlerinden ve Kültürel Mirası Koruma Derneği'nin 2015 yılında risk analizi çalışmasında incelediği anıtlar arasından seçilmiştir. Kent merkezi ve kırsal alanda yer alan mimari miras eserleri alan çalışmasına dahil edilmiştir. Uzman ekip aşağıda koruma uzmanı mimar, koruma uzmanı inşaat mühendisi, arkeolog ve sanat tarihçilerinden oluşmuştur.

- Doç. Dr. Emre Kishalı, Koruma Uzmanı İnşaat Mühendisi, Kocaeli Üniversitesi
 - Esra Ekşi Balcı, Koruma Uzmanı Yüksek Mimar, İzmit Belediyesi
 - Prof. Dr. Evangelia Şarлак, Sanat Tarihçisi, Işık Üniversitesi
 - Murat Demirli, Koruma Uzmanı Yüksek Mimar
 - Mustafa Akçaöz, Arkeolog, KMKD
 - Dr. Öğr. Üyesi Umut Almaç, Koruma Uzmanı İnşaat Mühendisi, İstanbul Teknik Üniversitesi
- Alan çalışması, kapsamlı bir hasar tespit formu (EK-1) kullanılarak gerçekleştirildi ve bu süreçte görsel belgeleme yöntemleri, fotoğraf ve video çekimleri gibi unsurlar da dahil edildi. İncelemelerimiz, tescil kayıtları ve şehir envanterleri üzerinden yapıldı. Daha önce belgelenen yapıların deprem öncesi ve sonrası durumları karşılaştırıldı. Bu bağlamda, fiziksel değişikliklere ve hasarlara dair gözlemler ve sınıflandırmalar veritabanına entegre edildi.

Çalışma kapsamında 82 yapı ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir (Şekil 1). Kültür varlıkları incelenen ilçeler arasında 32 kültür varlığı ile Kozan ilk sıradadır. Feke ilçesinden sadece 1 anıtsal yapı değerlendirme kapsamına alınmıştır. Büyük bir çoğunluğunu sivil mimari örnekleri (65 yapı) oluşturmuş, aynı zamanda anıtsal eserler (16 yapı) ve 1 arkeolojik alan incelenmiştir (Şekil 2). İşlevlerine göre en çok incelenen yapı türü konutlardır (Tablo 1).

Şekil 1. İncelenen yapıların ilçelere göre dağılımı.

Şekil 2. İncelenen yapıların türlerine göre dağılımı.

İşlev	Yapı	İşlev	Yapı
Ahur	2	Kervansaray	1
Cami	2	Kilise / Manastır	7
Değirmen	1	Konut	45
Dükkan	16	Kule	1
Fabrika	1	Okul	2
Hamam	1	Ören yeri	1
Kale	1	Türbe	1

Tablo 1. İncelenen kültür varlıklarının işlevlerine göre dağılımı.

Saha çalışması sırasında her bir yapının, özgün&mevcut işlevi, kullanım durumu, yapım tekniği ve malzemesi gibi bilgiler kaydedilmiştir. Yanısıra, yapının hasar durumu, depremle ilişkili hasarların konumu, korunması için acil ve orta vadede önlem önerileri formlarda belirtilmiş ve sahada doldurulan formlar Jotform aracılığı ile dijital ortama aktarılmıştır. Yapıların deprem dolayısıyla aldıkları hasarlar ve deprem sonrası mevcut statik durumları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Sınıflandırmaların tanımları aşağıdaki gibidir:

Hasar yok: Yapı, deprem sonrası incelendiğinde taşıyıcı sistemde herhangi bir hasar tespit edilmiştir. Yapı, tasarımına uygun bir şekilde dayanıklılık göstermiştir.

Hafif Hasarlı: Yapıda sınırlı çatlaklar, sıva dökülmeleri gibi görsel hasarlar görülür. Taşıyıcı sistemde önemli bir zarar olmamakla birlikte, görsel hasarlar mevcuttur.

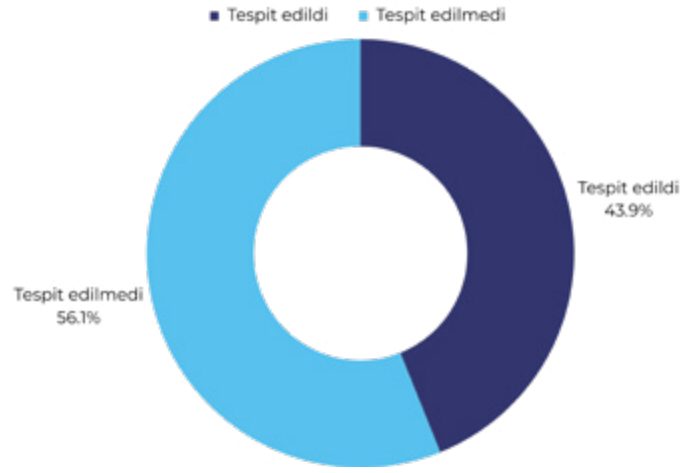
Orta Hasarlı: Yapının taşıyıcı sistemine zarar veren çatlaklar, deformasyonlar veya yer değiştirmeleri gözlemlenir. Taşıyıcı sistemde ciddi hasarlar olmasa

da, yapı güvenliği açısından endişe yaratabilir.

Ağır Hasarlı: Taşıyıcı sistemde ciddi hasarlar, büyük çatlaklar veya deformasyonlar mevcuttur. Yapının belli kısımları kullanılamaz hale gelmiş olabilir. Güvenlik açısından risk taşır ve muhtemelen onarıma ihtiyaç duyar.

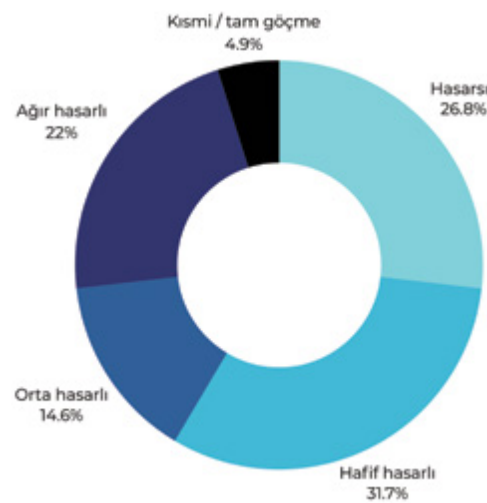
Kısmi / Tam Göçme: Yapıda büyük çapta çökme veya yıkılma meydana gelmiştir. Yapının büyük bir kısmı veya tamamı kullanılamaz hale gelmiştir. Güvenlik açısından ciddi bir risk söz konusudur.

Adana'da incelenen yapıların 36'sında deprem kaynaklı hasar tespit edilmiş, 46 yapıda ise deprem kaynaklı hasara rastlanmamıştır (Şekil 3). İlçe düzeyinde bakıldığında (Şekil 4), oransal olarak yapıların en çok hasar aldığı ilçe Ceyhan (%77,7), en az hasarlı yapıların olduğu ilçe ise Kozan'dır (%31,25). Ceyhan'ın en çok deprem hasarı almasının sebeplerinden biri aktif fay hattı üzerinde konumlanması ve zemin yapısının zayıflığı olduğu kadar, 6.3 şiddetindeki 1998 Ceyhan Depremi'nini takiben tarihi binalarda güçlendirme yapılmamış olması olabilir.

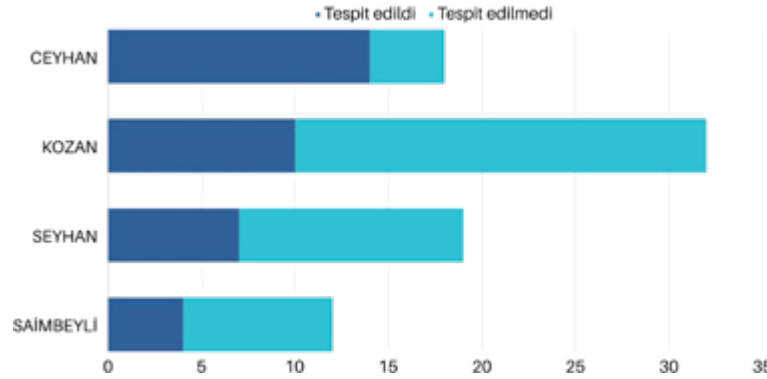

Şekil 3. İncelenen kültür varlıklarında deprem kaynaklı hasar durumu.

Kültür varlıklarının 6 Şubat depremlerinde aldığı hasarı tespit etme ve değerlendirmenin yanısıra, yapı ve alanların bu depremlerde aldıkları hasarı da kapsayan, ancak öncesinde çeşitli sebeplerle (definecilik, ihmal, vandalizm, yapının terk edilmesi, yapımından kaynaklanan hatalar ve önceki dönemlerde uygun olmayan müdahaleler vb.) maruz kaldıkları hasarlar da çalışmanın diğer bir yönünü oluşturdu (Şekil 5). Bu, bölgenin depremselliği göz önüne alındığında, Şubat depremlerinden doğrudan hasar görmüş veya görmemiş bütün kültür varlıklarının ileride gerçekleşme olasılığı olan sismik hareketlerden zarar görme potansiyelini ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Bu bağlamda statik olarak ağır hasarlı yapıların %72.22'sinde deprem hasarı tespit edilmiştir (Şekil 6).

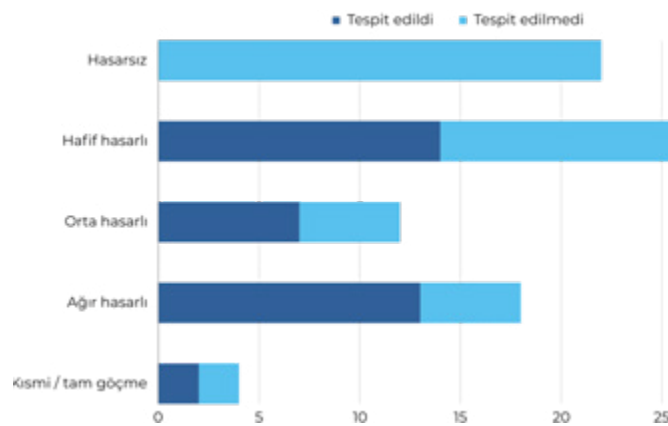
Şekil 5. İncelenen kültür varlıklarının güncel statik durumları.

Şekil 4. İncelenen kültür varlıklarında deprem kaynaklı hasar durumunun ilçelere göre dağılımı.

Sismik hareketlere bağlı olarak meydana gelen bu hasarlar, özellikle önceki dönemlerde definecilik, ihmal, vandalizm ve uygun olmayan müdahaleler gibi nedenlerle maruz kaldıkları hasarlarla birleşerek kültür varlıklarını daha da savunmasız hale getirmiştir. Kültür varlıklarının korunmasına yönelik alınacak önlemlerin, sadece deprem sonrası değil, öncesinde yaşanan çeşitli tehditlere karşı da etkili olması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Adana'daki kültür varlıklarının deprem ve diğer tehditlere karşı bütünlük koruma yaklaşımı ve ilkelerinin benimsenmesi önemlidir. Bu çalışma, bölgenin kültürel mirasının sürdürülebilirliği için atılacak adımların belirlenmesine katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş olup, elde edilen bulguların koruma ve restorasyon stratejilerinin geliştirilmesinde etkili bir biçimde kullanılması gerekmektedir.

Şekil 6. Yapıların deprem hasarı oranının güncel statik durumlarına göre dağılımları.

Adana Tarihi ve Kentsel Gelişimi

Prof. Dr. Evangelia Şarлак
Dr. Güldehen Kaya

Adana, Türkiye'nin zengin tarihi, çeşitli kültürü ve bölgenin ekonomisinde önde gelen rolü olan önemli bir şehridir. Türkiye'nin güneyindeki Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda bulunan Adana, Çukurova (Antik adı ile Ovalık Kilikya) adı verilen bölgede yer almaktadır ve 17,253 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. 31 Aralık 2016 itibarıyla nüfusu 2,201,670'dir. Şehir, Seyhan Nehri'nin kıyısında ve Akdeniz'in güneydoğu kıyısında bulunur ve kuzeyde Toros Dağları ile güneyde Çukurova Ovası arasında konumlanmıştır. Çukurova'nın verimli ovaları tarımsal randımanı ile tanınırken, Adana tarihi boyunca önemli bir ticaret ve tarımsal merkez olarak bilinir.

Tarihsel olarak, Adana, Anadolu'yu Mezopotamya ve Nil Deltasına Gülek Boğazı aracılığıyla bağlayan güzergahlar arasında önemli bir kavşak olarak konumlanmıştır. Torosların geniş çıkıntı meydana getirdiği yer Kilikya yani Adana Ovası, batısı ise Antalya Ovası olarak belirlenmiştir. Taşeli ve Taşeli'nin doğusundaki Ovalık Kilikya'nın Hititler döneminde "Kizzuwatna" olarak anılmış, Asurlular döneminde "Kue" adını almış ve bölgeye Eski Antik Yunanlıların girmesiyle Kilikya adı ortaya çıkmıştır (Burak, 2022).

Akdeniz iklimi özelliklerine sahip olan bölgenin verimli topraklar bulundurması, Adana ilinin gelişimine katkıda bulunan önemli esaslardan birisi olmuştur. İstanbul ve Bağdat arasındaki demiryolu ile batı ve doğu arasında bir köprü görevi üstlenen Adana ulaşım ağı bakımından da önemli bir yere sahiptir. Yakınında yer alan liman kentleri ile deniz ulaşımı açısından da önemli bir konumda bulunan ilin sahip olduğu bu merkezi ulaşım ağı, kentin gelişme aşamalarına asırlar boyu katkı sağlamıştır.

Adana, tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin egemenliği altında olmuştur ve Hititler, Romalılar ve Bizanslılar gibi çeşitli medeniyetlerle tarihi ve arkeolojik bağlantılara sahiptir. Yüzyıllar boyunca Adana, Hititler, Asurlular, Persler, Romalılar, Araplar ve Osmanlılar dahil birçok medeniyet ve topluluğun odak noktası olmuştur. Bu çeşitlilik, Adana'nın zengin tarihi ve kültürel mirasına katkıda bulunmuştur.

Arkeolojik çalışmalarda Adana bölgesinin geçmişi Neolitik Çağ'a kadar dayandığı tespit edilmiş, Adana adının kökeni eski Yakındoğu ve Mısır kaynaklarında MÖ 1550'den beri kaydedilen Adaniya ve

Danuna'dan geldiği ve kentin isminin Adaniia haliyle ilk kez MÖ 1550 yılında Hitit Kralı Telipnu'nun mektubunda geçtiği belirtilir (Diker, 2023). Tarsus'un kuzeyindeki "Kilikya Kapısı" olarak bilinen ve Toroslardan Orta Anadolu'ya geçmek için kullanılan bağlantı sayesinde kent tarih boyunca farklı medeniyetlerin himayesinde önemini korumuş ve kentin tarihsel süreç boyunca her dönemde önemli bir merkez haline gelmesi, Misis Yolu olarak da bilinen tarihi kervan yolu üzerinde bulunması ve Taşköprü ile Seyhan Nehri üzerinden geçişin sağlaması sebebiyle olduğu belirtilmiştir (Diker, 2023).

Kentin ilk yerleşim yeri Tepebağ Höyüğü'dür. Adana bu merkez çevresinde sürekli yeniden inşa edilerek gelişme göstermiş olduğu görülür. Adana'da ekonomik olarak pamuk, tahıl, turuncgil üretimi yapılır, geçmiş çağlardan itibaren ürünlerin fazlasını mimari yatırıma dönüştürme olanağı mevcut olmuş, böylelikle doğal yerleşimini Taşköprü ile geliştirmiş ve stratejik konumunun önemini pekiştirmiştir (Burak, 2022).

İmparator Adrianus zamanında (MS 117-138) Taşköprü'nün inşa edilmesiyle kent, Roma garnizonu olarak İpekyolu üzerinde önemli bir geçişe sahip olmuştur. Bu dönemde köprü haricinde çevresinde tapınakların bulunduğu bir forum, tiyatro, gymnasium ve hamamların inşa edilmiş olduğu ortaya konmuştur (Burak, 2022).

Roma İmparatorluğun ikiye ayrılması ile bölge, Bizans eyaleti haline gelmiş, Bizanslıların çekilirken mimari yapıları da tahrip etmesiyle kentin önemli eserlerini kaybettiği, 638 yılında Abbasilerin egemenliğine giren kentte imar hareketlerinin başladığı, sur duvarları inşa edildiği ve bu dönemde Taşköprü'nün başında inşa edilen köşk ile kentin yaşamaya ve savunmaya uygun hale geldiği belirtilir (Burak, 2022).

Adana'nın kentsel gelişimine ilişkin araştırmalarda, ilde fiziksel olarak en çok ürünün bulunduğu dönemin 16. yüzyıl olduğu, Ramazanoğulları Beyliği'nin Osmanlı İmparatorluğu'na bağlandıktan sonraki sürece denk gelen bu dönemde vakıf eserlerinin diğer yıllara oranla sayı olarak çoğunluk sağladığı ve kentin gelişiminde vakıf eserlerinin önemli rol oynadığı kaydedilmiştir (Burak, 2022).

SEYHAN, MERKEZ İLÇE

Dr. Emre Kishalı

İncelenen Kültür Varlıkları

Seyhan kent merkezinde bulunan tarihi yapılarda, 6 Şubat ve 20 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremlere bağlı hasarların tespitine yönelik alan çalışması 11 Nisan 2023 tarihinde yapılmıştır. Yapılar gözlem yoluyla değerlendirilmiştir, yapıların içerisine girilebildiği durumlarda duvar, döşeme, üst örtü, merdiven üzerine daha detaylı incelemeler yapılmıştır (Tablo 1). Seyhan ilçe merkezinde yer alan toplam 19 sivil mimarlık örneğinde hasar tespit çalışması gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Adana-Seyhan ilçesinde incelenen yapılar.

1. SEY-1

Konum	36.9886, 35.329			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

2. SEY-2

Konum	36.9884, 35.329			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

3. SEY-3

Konum	36.9879, 35.329			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

4. SEY-4

Konum	36.98908, 35.32633			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

6 Şubat 2023 Depremleri ve Adana

6 Şubat 2023 depremlerinin oluşmasının, ilksel nedeni olarak Afro-Arap levhasının sınırını oluşturan Ölü Deniz Fay Hattı, ülkemizin sınırları içerisine kadar uzanır. Bu hat, uzun süredir enerji biriktirmiş olup, Doğu Anadolu Hattı üzerinde anlık olarak kinetik enerjiye dönüşmüştür ve çevresindeki 11 şehri de içine alan 7.8 şiddetinde bir deprem oluşmuştur (Ünlügenç vd., 2023). Depremin bölgeye zararı, sonrasında oluşan güçlü artçılarla devam etmiştir.

Adana Sismotektonik Yöresi tektonik açıdan aktif bir özellik taşımaktadır (Sezer,1999). Bu hareketliliğin kavranması açısından, bölgenin tarihsel deprem geçmişinin ve kayıtlarının incelenmesi önemlidir. Dr. Lütfi İhsan Sezer'in Adana Sismotektonik Yöresinde Depremsellik ve Deprem Riski adlı makalesinde, özellikle MS 11-1920 yılları arasında, deprem etkinliğinin tarihsel geçmişinden söz etmekte ve 1920 öncesinde yeteri kadar deprem kaydı bulunmadığını belirtmektedir. Makaleye göre, tarihsel deprem kayıtlarında, bahsi geçen dönemler arasında, bölgede yüzde 85'inin 5.5 şiddetinde olduğu kırk deprem meydana gelmiştir. MS 528 yılındaki (29 Kasım) 7.5 şiddetindeki deprem, merkezi Antakya olan, bölgeyi etkileyen ve neredeyse tamamen yıkımına neden olan en şiddetli depremlerden biri olarak bilinmektedir. Bu tarihler arasında, Adana Sismotektonik yöresinin en hareketli kesimi, Antakya Samandağ ve çevresidir.

MS 1920-1997 yılları arasında 146 deprem kaydedilmiş ve bu depremlerin sadece yüzde 6'sının 5.5 şiddetinde olduğu tespit edilmiştir. 1945 yılında 6, 1951 yılında 5.8, 1952'de 5.6, 1986 tarihinde 5.7 şiddetinde depremler gerçekleşmiştir. 1998 Adana-Ceyhan depremi, Türkiye'de meydana gelen büyük depremlerden biridir. Deprem 400,000 km2'lik bir alanda gerçekleşmiştir. Güney Adana olarak bilinen eski yerleşim yerlerinde etkili olmuş ve tarihi Adana evlerinde büyük hasar meydana getirmiştir (Kalafat, 1999). Bu depremin etki alanı, 1952 yılı depremi ile paralellik taşımaktadır (Barka vd., 1999).

Adana ve çevresi, bir geçiş noktası olarak farklı medeniyetlerin odağında bulunmuştur. Bu temelde, her medeniyet kendi katkısını sunmuş ancak tekrarlayan deprem afet döngüsü belli dönemlerde yeniden inşa planlarının başlatılmasına neden olmuştur.

Bu dönemde 1513 yılında yapımına başlanan Ulucami külliyesini merkez alan bir gelişme gerçekleşir, külliye dini, ticari, sosyal, eğitsel birimleri ve beylerin, imamların ve müderrislerin konutlarını içeren, dönemin kentsel ve mimari anlayışını yansıtır; Ayrıca, yine bu dönemde Seyhan nehrinden su çıkarılarak Adana'da ve yakın çevresinde sulama geliştirilmiş, sulama kanalları sayesinde kent ve çevresinde tarımsal verim artırılmıştır (Diker, 2023).

Kentin canlanmasına katkıda bulunan yerleşik hayat düzeninin 17. yüzyıldan sonra bozulmaya başlaması ve Çukurova Bölgesi'ne konar-göçer topluluklar egemen olması, 17. ve 18. yüzyıllarda hakimiyetini kaybetmeye başlayan Osmanlı yönetimi ve artan topluluk ayaklanmaları neticesinde bir gerilemeye maruz kalan kent, 1867 yılında il merkezi olduktan sonra yapılanmaya başlamıştır (Burak, 2022). 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, küresel ölçekte pamuklu tarım ve sanayi ile ilgili yer arayışları, ülkesel ölçekte tarım reformu, kentsel ölçekte demiryolları ve 1886 da yapımına başlanan karayolunun etkisiyle kent merkezinin fiziksel formunun kuzey batı yönünde genişleyerek, yeni ticarethane ve yerleşim yerleri oluşmuştur (Diker, 2023).

Dünya nüfusunun atışıyla, hammaddeye olan talebin artmasıyla, yeni tarım alanları arayışları başlamış, Çukurova bölgesindeki tarım alanlarının dış ülke ticaretlerine bağlantısı, Mersin liman kenti ile bağlantı kuran demiryolu hattının yapımı ile sağlanmıştır (Burak, 2022). Adana evleri sanayileşme ile birlikte gelişim sürecine girmiş, 19. yüzyıla kadar genellikle tek katlı ve kerpiçten yapılmış evlerin mimarisi, kagir ve karkas sistemli birkaç kattan oluşan evler ile yoğun bir yapılaşma görülmüş, gittikçe artan kent nüfusu sonucunda konut sayısı yetersiz kalmıştır. Ev sahiplerinin kent merkezinde bulunan evlerini terk etmesiyle, 1950'li yıllarda, kentin çekirdek merkezi Tepebağ'dan, nehrin batısına ve tarihi kent merkezinin çeperine toplanmıştır (Burak, 2022).

5. SEY-5

Konum	36.98897, 35.32585				
Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı				
				x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi				

6. SEY-6

Konum	36.98914, 35.32624				
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari			
Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

7. SEY-7

Konum	36.98811, 35.32755			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

8. SEY-8

Konum	36.98913, 35.32795				
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari			
Mevcut Durum	Orta hasarlı				
			x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi				

9. SEY-9

Konum	36.98907, 35.32864				
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari			
Mevcut Durum	Orta hasarlı				
			x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

10. SEY-10

Konum	36.98817, 35.32763				
Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

11. SEY-11

Konum	36.98722, 35.32777			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

12. SEY-13

Konum	36.9891, 35.3284				
Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Kısmi / tam göçme				
					x
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

13. SEY-14

Konum	36.98854, 35.32566			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Orta hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

14. SEY-15

Konum	36.98689, 35.32576				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

15. SEY-19

Konum	36.98840, 35.32814	
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari
Mevcut Durum	Hasar yok	
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi	

16. SEY-20

Konum	36.98735, 35.32797	
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari
Mevcut Durum	Orta hasarlı	
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi	

17. SEY-21

Konum	36.9899, 35.3285	
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari
Mevcut Durum	Hafif hasarlı	
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi	

18. SEY-22

Konum	36.98937, 35.32888	
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari
Mevcut Durum	Ağır hasarlı	
Deprem Hasarı	Tespit edildi	

19. SEY-24

Konum	36.98713, 35.3279	
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari
Mevcut Durum	Ağır hasarlı	
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi	

Şekil 1. Seyhan'da incelenen yapıların konumları (Google Earth, 2023).

Şekil 2. Seyhan Tepebağ Mahallesi'nde incelenen yapıların konumları.

İncelenen Kültür Varlıklarının Mimari ve Yapısal Özellikleri

Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Seyhan ilçesi sınırları içinde 11 arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. 2019 yılına ait tescilli yapı ve sit alanlarının listelendiği belgede Seyhan'da bir karma sit alanı ve 3 adet korumaya alınan sokak bulunmaktadır (T.C. Kültür ve

Turizm Bakanlığı, 2019). Seyhan ilçesi merkez mahallelerinde nitelikli sivil mimarlık örnekleri, anıtsal yapılar ve arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Kent merkezinde yer alan arkeolojik sit alanları (höyük olmayanlar), karma sit ve korunmaya değer sokak bilgileri Tablo 2'de sunulmuştur.

Adres	Adı	Varlık Adı	Karar Tarih-No
Karakuyu Mahallesi	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	31.01.2020-12152
Ali Münif Yeğenağa Cad.	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Sit Alanı	21.04.2011-7003
Kuruköprü Mahallesi	3. Derece arkeolojik sit alanı (89 parsel sit şerhi verilmiştir)	Arkeolojik Sit Alanı	17.5.2012-919
Tepebağ Mahallesi	Tepebağ Höyüğü (Kentsel+3.derece Arkeolojik Sit Alanı)	Karma sit: Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	1.12.1974-8115 27.3.1998-3029 27.3.1998-3028 30.11.2012-1671(33 ve 34 parsellere 3.der. ark.sit şerhi) 30.11.2012-1672 (57 parsel 3.der.ark.sit şerhi)
Tepebağ Mahallesi	31 Sokak	Korunmaya Alınan Sokaklar	6.10.1994-1918 27.3.1998-3029
Mestanzade Mahallesi	77 Sokak	Korunmaya Alınan Sokaklar	6.10.1994-1918 27.3.1998-3029
Tepebağ Mahallesi	6. Sokak	Korunmaya Alınan Sokaklar	6.10.1994-1918 27.3.1998-3029

Tablo 2. Seyhan ilçe merkezinde yer alan arkeolojik sit alanları (höyük olmayanlar), karma sit ve korunmaya değer sokak bilgileri.

Nur Umar'ın yüksek lisans tez çalışmasında kentsel sit alanı ile ilgili kapsamlı bir çalışma ve öneri yer almaktadır (Umar, 2010). Tepebağ ve Kayalıbağ mahallerini kapsayan sit alanının sınırları ve kültür varlıkları kapsamlı olarak tanımlanmıştır. Alan, 14.12.1974 tarih ve 8115 sayılı kararı ile arkeolojik sit ve 21.04.1994 tarih ve 1807 sayılı kararı ile kentsel sit kapsamına alınmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü, Adana Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi ve Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi ile Mimarlık Fakültesi'nden uzmanlar ile Koruma Amaçlı İmar Planlama Çalışması, 1998'de tamamlanmıştır. Buna göre alanda 597 adet geleneksel yapı ve 16 adet anıtsal yapı bulunduğu belirtilmiştir. Anıtsal yapılar ve 63 adet konut tescillenmiştir. Çukurova'nın ilk yerleşim yeri olarak tanımlanan Tepebağ Höyüğü de bu alan içindedir. Dolayısıyla alan, karma sit olarak tanımlanmıştır (Umar, 2010).

Seyhan ilçesi Sit Alanı'nda incelenen konutlar giriş, ara kat ve üst kattan oluşur. Bodrum kat kullanımına rastlanmamıştır. Yapılar, iç ve dış sofalı plan şemasındadır; dış sofalar I, L ve T biçimindedir (Umar, 2010). Alanda hem doğal taş ve tuğlanın hem de ahşabın farklı yapım teknikleri ile bir araya getirildiği yapılar görülür. Tuğla yığma yapılarda (Şekil 3), deprem etkisinde duvar davranışına olumlu katkılar sunan ahşap hatılların kullanımı yöredeki yapım ustalığını yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir (SEY-5, SEY-7 ve SEY-22). Benzer biçimde, subasman seviyesine kadar yığma taş ve sonrasında hımmış duvarların kullanımı yöredeki duvar ustalığını gösterir. Yapılarda, ahşap bağdadi tekniğinde imal edilmiş duvarlara da rastlanır (Şekil 4). Konutların sokağa bakan cephelerinde kullanılan farklı tipolojilerdeki çıkmalar cepheleri ve sokakları zenginleştirir. Çıkmaları taşıyan ahşap kirişler eliböğründeler ile desteklenir ve bazı yapılarda çıkmaların alt yüzeyi bağdadi tekniğinde kapatılmıştır (Şekil 5).

Şekil 3. Ahşap hatıllı tuğla yığma konut (SEY-7).

Şekil 4. İncelenen ahşap karkas yapılar (solda SEY-22 ve sağda SEY-13).

Şekil 5. Bağdadi tekniğiyle inşa edilmiş cumba ve destek elemanları (SEY-9).

Hasar Değerlendirme ve Riskler

Adana'nın Ceyhan ilçesinde 2 Mart 1945 tarihinde 6,1 Mw büyüklüğünde yıkıcı bir deprem gerçekleşmiştir. 43 yıl sonra, 27 Haziran 1998 tarihinde, yerel saatle 14.55'te Adana, Ceyhan (merkez üssü Ceyhan'a 30 km olan) ilçesinde bir deprem daha meydana gelmiş ve 150 kişi hayatını kaybetmiştir. Deprem, Seyhan ilçesini ve mimari dokuyu da etkilemiştir. Umar, 1998 Depremi'nde sivil mimarlık örneklerinin zarar gördüğünü ifade etmiştir. Umar, tescilli yapının az olmasının sebebini geleneksel konutların yeterince korunmaması ve 1998 depreminde çok fazla yapının yıkılması olarak değerlendirmektedir. 2010 yılında yıkılmış tescilli yapıların oranı %1 olarak sunmuştur. Bu durum yapıların yıkıldığı ve geleneksel dokunun hızla kaybolduğu anlamına gelmektedir (Umar, 2010).

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler sonucunda Seyhan ilçesinde tüm yapı stoku içinde acil yıkılması gereken 1, ağır hasarlı 37 yapı bulunmaktadır. İlçedeki orta hasarlı bina sayısı 203 olarak belirlenmiştir ("Deprem Adana'daki Hasar Bilançosu Ortaya Çıktı," 2023). Depremler nedeniyle Seyhan Belediyesi İlkokulu, Ramazan Atıl Anadolu Lisesi ve Adana Erkek Anadolu Lisesi hasar gördüğü için boşaltılmıştır ("Adana'da Hasarlı Okulun Yanın-

daki Okulda Eğitim Başladı: 'Önlem Olarak Sadece Şerit Çekiyorlar,'" 2023). Tepebağ Höyüğü özelinde ise arkeopark projesi kapsamında, höyük çevresinde 1998 yılındaki depremde ağır hasar gören 58 bina-dan, kamulaştırma işlemleri tamamlanan 57 binanın da yıkıldığını açıklanmıştır ("Tepebağ'da 57. Bina Da Yıkıldı," 2013).

Adana İl Afet Risk Azaltma Planı'nda, Ceyhan, Yumurtalık, İmamoglu, Seyhan ve Yüreğir ilçeleri mevcut yapı stoğu ve fay hatlarına yakınlıklarından dolayı deprem afetinden muhtemel zarar görebilecek ilçeler olarak sıralanmıştır (Adana İRAP: İl Afet Risk Azaltma Planı 2021). Seyhan ilçesinde 1998 yılındaki depremden dolayı 2794 konut ve 179 iş yeri yıkılmış ya da ağır hasar almıştır. İlçede 5.379 konut ve 591 işyeri orta hasar ve 15.084 konut ile 1.296 işyeri ise hafif hasar almıştır. Bu bilgiler, 1998 yılındaki depremde hasara uğrayan konut ve işyeri sayısının, Ceyhan ilçesinde görülenden daha fazla olduğunu işaret etmektedir (Biricik ve Kurt, 1998).

Proje kapsamında incelenen tarihi yapılarda deprem kaynaklı ağır hasar alan ve göçen yapılar tespit edilmiştir. Konut yapıları genel olarak metruktur, uzun yıllardır bakımsız kalmıştır, ve bu nedenle hasar görülebilirlikleri yüksektir. Binaların mevcut yapısal durumu ile ilgili olarak, incelenen on dokuz yapının sekizinde herhangi bir hasar gözlenmemiştir. Dört yapı hafif hasarlı, üç yapı orta hasarlı ve yedi yapı ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir. Yapılardan biri tamamen çökmüş durumdadır. Binaların çoğunda malzeme bozulmaları mevcuttur. Kimi zaman bu bozulmalar yapısal elemanların taşıyıcı kesitlerini ve/veya mekanik özelliklerini etkilemektedir. Cephe-deki sıva kayıpları da kagir ve ahşap malzemelerin bozulma sürecini hızlandırmaktadır. Bu durum özellikle çatısı bulunmayan yapılarda daha belirgindir.

Şekil 6. SEY-4 yapısında malzeme kayıpları ve yapısal hasarlar.

Şekil 7. SEY-5 yapısında görülen malzeme kayıpları ve yapısal çatlaklar.

Şekil 8. SEY-7 yapısında görülen hasarlar.

Şekil 9. Ağır hasarlı SEY-11 yapısı (yapıdaki mekânsal/yapısal kayıplar Şubat 2023 Depremi ile ilişkili değildir).

Şekil 10. SEY-22 yapısında görülen hasarlar.

Şubat 2023'te meydana gelen depremler sonucunda incelenen on dokuz binanın yedisinde depreme bağlı yapısal hasar tespit edilmiştir. Düzlem içi harekete bağlı olarak duvarlarda oluşan yapısal çatlaklar bazı yapılarda izlenebilmektedir. Düzlem dışı hasar mekanizması ise ağırlıklı olarak duvarların devrilmesi şeklinde gözlemlenmiştir. Diğer ilçelerde yapılan gözlemler için de geçerli olan hasar tespitlerine ilişkin iki hususun altını çizmek gerekmektedir. Bazı yapılar sadece dışarıdan gözlemlenebildiği için bu rakam belki biraz daha yükseltilebilir. Bir diğer husus da bazı durumlarda deprem hasarını diğer yapısal nedenlerden kaynaklanan hasarlardan ayırt etmenin zor olmasıdır. unutulmamalıdır. Bazı metruk yapılarındaki hasarın önceki depremlerle ilişkili olabileceği de unutulmamalıdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Türkiye Milli Komitesi iş birliği ile 16 Şubat 2023 tarihinde deprem bölgesinde yer alan Vakıf eserlerinde deprem sonrası ön tespit çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Adana ilindeki çalışmalara VGM ekibiyle birlikte Koruma Uzmanı Mimar Dr. Süheyla Koç katılmıştır. Bir kargir konut ağır hasarlı; Ali Dede Mescidi, Hasan Ağa (Kethüda) Camii, Mestanzade Camii, Tahtalı Camii Meşrutası orta hasarlı ve Musabalı Konağı, Tahtalı Camii, Ulu Cami Külliyesi'ndeki Yeni Camii, Yarbaşı Mescidi ve Şefika Hatun Camii hafif hasarlı olarak belirlenmiştir. Şefika Hatun Camii, 1998 Ceyhan Depremi'nde de hasar almıştır (Koç, 2023). İlk tespitler sonrasında gerçekleştirilen kapsamlı değerlendirmelerle, Seyhan ilçesindeki Vakıf eserlerinin hasar durumlarında revizyon yapılmıştır ("Asrın Felaketi Vakıf Mirasımıza da Zarar Verdi", 2023).

Koruma Önerileri

Gözlem yolu ile yapılan bu değerlendirme alan

çalışmasına konu olan tarihi binalar çoğunlukla Seyhan'daki konut binalarıdır. Bu yapılar, genellikle metruk ve uzun yıllar boyunca bakımsız kalmış durumdadır 1998 Ceyhan Depremi sonrasında tarihi doku kaybı nedeniyle işlevini yitiren binaların çoğu, deprem öncesinde bütünlüğünü yitirmiş ve bozulmuş mimari miras örnekleridir. Gelecekteki depremlerde hasarı en aza indirmek için 1998 Ceyhan Depremi'nden ders alınarak sürekli bir bakım ve onarım yaklaşımının uygulanması gerekmektedir. Bu da ancak korumayla ilgili tüm paydaşların bir araya gelmesiyle aşılabilecek bir konudur.

Yapısal elemanları kritik/tehlikeli durumda olan hasarlı binalar olduğu gibi, yapısal olmayan unsurları insanlar için tehlike oluşturabilecek bazı binalar da bulunmaktadır. Bu nedenle, daha fazla hasarın önlenmesi ve olası can kayıplarının önüne geçilmesi için bu yapıların desteklenmesi gerekmektedir. Bu iksa müdahalelerinin uygulanması kolay ve hızlıdır. Deprem nedeniyle yerinden oynamış veya dağılmış yapı malzemelerinin ve yapı elemanlarının güvenli yerlere taşınması, binaların güvenlik kordonu ile çevrilmesi ve hasarlı binalara erişimin engellenmesi alınabilecek önlemlerden bazılarıdır.

Depremde hasar görsün ya da görmesin, özel mülk dahi olsa, bu çalışmanın konusu olan tüm kültür varlıklarının mimari belgelemesine başlamak gerekmektedir. Belgeleme süreci, yapılarının daha iyi anlaşılması için daha fazla verinin (inşaat malzemeleri, teknikleri, aşamaları vb.) toplanmasını ve değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Hasarlı binaların deprem performansı, yerel zemin koşulları dikkate alınarak kapsamlı bir şekilde analiz edilmelidir. Bu binaların detayları, yapım teknikleri ve deprem davranışlarının, kentsel planlamanın mevcut inşaat uygulamaları için referans teşkil etmesi önemlidir.

CEYHAN İLÇESİ

Dr. Emre Kishalı

Tarihçe

Ceyhan, Adana'nın en büyük ilçesi olup, 1.427 km² alana ve 2022 sonu itibariyle 158.922 nüfusa sahiptir (TC Ceyhan Kaymakamlığı, 2023). İl merkezine 47 km uzaklıktadır. Doğusunda Erzin (Hatay) ve Osmaniye ile kuzeydoğusunda Kadirli (Adana), kuzeyinde Kozan (Adana), kuzeybatısında İmamoğlu (Adana), doğusunda Yüreğir (Adana) ve güneyinde Yumurtalık ilçesi ile çevrelenmiştir. İlçede, Türkiye'nin en önemli ovası olan Çukurova'yı meydana getiren ovaların en büyüğü olan Ceyhan Ovası (Yukarıova) bulunur. İlçede bir başka önemli coğrafi oluşum, kente adını veren 509 km uzunluğundaki Ceyhan (Piramos) Nehri'dir.

Tarihsel süreçte Yarsuvad, Hamidiye ve Örfiye adlarını alan Ceyhan'ın erken dönem tarihini Kilikya Bölgesi'nden ayırmak mümkün değildir. Bölgedeki diğer yerleşimler gibi, Ceyhan Ovası Hitit, Asur, Fenike, Mısır, İran, Roma, Bizans, Ermeni ve Memlük medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır. 1352'den sonra Ramazanoğulları Beyliği yönetiminde olan bölge 1516'da Osmanlı egemenliği altına girmiştir.

İlçenin yerleşim tarihini 19. yy'a tarihlendirmek mümkündür. 1853-1856 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu arasında süren Kırım Savaşı ile birlikte, Kırım ve çevresinde yaşayan Müslüman halklar Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmişlerdir. 19 yy'ın ikinci yarısında, yılında bölgeye 43 bin Nogay iskan edilmiş ve yerleşik düzene geçilmiştir (Index Anatolicus).

Bölgenin nüfusunun artışında Fırka-ı Islahiye'nin iskan politikaları etkili olmuştur. Kırım Savaşı sırasında yaşanan asker sıkıntısı nedeniyle bölgeden asker talep edilmiş, ancak bu bölgelerdeki aşiretlerin devlete karşı muhalefeti nedeniyle talep gerçekleşmemiştir. Yanı sıra, göçebe aşiretler vergi vermemekte, askerlik hizmeti sunmamakta, bazıları ise ana yolları tehdit etmekte ve Hac kervanlarından haraç almaktaydı. Bu sorunun çözümü için 1864 sonlarında Fırka-i Islahiye adı altında bir askeri kuvvet kurulmasına karar verildi (Yavuz, 2012, 120). Kırım ve civarındaki bölgelerden alınan göçün yanı sıra, Fırka-ı Islahiye kuvvetlerinin 1865-66

yıllarındaki iskan hareketiyle aşiretlerin yerleşik düzene geçmesi bölgenin yerleşim tarihinde önemli bir noktada durmaktadır (Şinik, 2016, 77-78). Köyler ve kasabalar başlangıçta bir muhacir grubu tarafından kurulmuşsa da daha sonra yeni gelen muhacir grupları da yerleştirilerek hızla büyümüşlerdir. Örneğin, Nogay muhacirlerinin kurduğu Yarsuvad köyü, hızla büyümüş ve sonunda Muhacirin adını taşıyan bir nahiyeye dönüşmüştür (Bayraktar, 2007, 418). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Kırımlar, Tatarlar, Çerkezler, Papaklar, Rumeli Göçmenleri Osmanlı Devleti tarafından Muhacirin nahiyesine yerleştirilmiştir (Ceyder). Daha sonra Muhacirin ve Cerid Nahiyeleri birleştirilerek 1893'te Hamidiye kazası kurulmuş, bu kaza daha sonra Örfiye olarak adlandırılmıştır. Hamidiye kazası, kısa sürede büyümüş ve diğer kazalardan daha gelişmiş bir konuma gelmiştir (Bayraktar, 2007, 419). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz ve Fransız işgali altında olan yerleşim, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra 1926'da ilçe haline getirilmiş, 1929'da Ceyhan olarak adlandırılmış ve 1933 yılında Adana'ya bağlanmıştır (Yolcu, 2008, 7).

İncelenen Kültür Varlıkları

Ceyhan ilçesi kent merkezi ve çevresinde bulunan tarihi yapılarda hasar tespit çalışmaları 10 Nisan 2023 tarihinde yürütülmüştür. Yapılar için hasar tespit formları kullanılarak yapıların mevcut durumu, taşıyıcı sistemi, malzeme bilgileri ve gözlemlenen hasarlar üzerine ön inceleme gerçekleştirilmiştir. Yapılar gözlem yoluyla değerlendirilmiştir, yapıların içerisine girilebildiği durumlarda duvar, döşeme, üst örtü, merdiven üzerine daha detaylı incelemeler yapılmıştır. (Tablo 1, Şekil 1). Ceyhan ilçe merkezinde konutlar ve çırçır fabrikası, İsalı'da günümüze kadar ulaşmış bir kule, Kurtkulağı Mahallesi'nde yer alan kervansaray, cami ve sivil mimarlık örnekleri ve Durhasandede'de bulunan türbe yapısı dahil olmak üzere toplam 18 tarihi yapıda hasar tespit çalışması yapılmıştır.

Tablo 1. Adana-Ceyhan ilçesinde incelenen kültür varlıkları.

1. CEY-1 Çırçır Fabrikası

Konum	37.03154, 35.81340			
Orijinal İşlev	Endüstri	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

2. CEY-2

Konum	37.0279, 35.81526			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Kısmi / tam göçme			
				x
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

3. CEY-3

Konum	37.02949, 35.81357			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Orta hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

4. CEY-4

Konum	37.0274, 35.81436			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

5. CEY-5

Konum	37.0245, 35.81294			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Current Situation	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

6. CEY-7 Kurtkulağı Kervansarayı

	Konum	36.9236, 35.8852				
	Orijinal İşlev	Caravanseraı		Monument		
	Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x				
	Deprem Hasarı	Tespit edildi				

7. CEY-8

	Konum	36.92323, 35.88452				
	Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
	Current Situation	Ağır hasarlı				
		x				
	Deprem Hasarı	Tespit edildi				

8. CEY-9

	Konum	36.92312, 35.88486				
	Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
	Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x				
	Deprem Hasarı	Tespit edildi				

9. CEY-10

	Konum	37.03096, 35.8126				
	Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
	Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x				
	Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

10. CEY-11

	Konum	37.03154, 35.81362				
	Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
	Mevcut Durum	Ağır hasarlı				
		x				
	Deprem Hasarı	Tespit edildi				

11. CEY-12

	Konum	37.03145, 35.81271				
	Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
	Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x				
	Deprem Hasarı	Tespit edildi				

12. CEY-16 Durhasandede Türbesi

Konum	36.88241, 35.73652				
Orijinal İşlev	Dini		Anıtsal		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

13. CEY-19 Kurtkulağı Camii

Konum	36.92191, 35.88601			
Orijinal İşlev	Dini		Anıtsal	
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

14. CEY-20 Isalı Tower

	Konum	36.92033, 35.72253				
	Orijinal İşlev	Defense		Anıtsal		
	Mevcut Durum	Orta hasarlı				
		x				
	Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

15. CEY-24

Konum	37.02787, 35.81468				
Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Orta hasarlı				
			x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi				

16. CEY-25

Konum	37.02776, 35.81452	
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari
Current Situation	Kısmi / tam göçme	
	X	
Deprem Hasarı	Tespit edildi	

17. CEY-26

Konum	37.02783, 35.8149	
Orijinal İşlev	Ticari	Sivil Mimari
Mevcut Durum	Ağır hasarlı	
	X	
Deprem Hasarı	Tespit edildi	

18. CEY-27

Konum	37.02958, 35.81332	
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari
Mevcut Durum	Ağır hasarlı	
	X	
Deprem Hasarı	Tespit edildi	

Şekil 1. Ceyhan ilçesinde (Merkez, Kurtkulağı, İsalı ve Durhasandede Mahalleleri) incelenen kültür varlıklarının konumları.

Şekil 2. Ceyhan ilçe merkezinde incelenen yapıların konumları.

Şekil 3. Kurtkulağı Mahallesi'nde incelenen yapıların konumları.

İncelenen Kültür Varlıklarının Mimari ve Yapısal Özellikleri

Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Ceyhan ilçesi sınırları içinde 121 arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. 2019 yılına ait tescilli yapı ve sit alanlarının listelendiği belgede Ceyhan'da bir kentsel sit alanı olmadığı görülür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Ceyhan ilçesi nitelikli sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal yapılara ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, yine ilçe

merkezinde 20. yüzyılda inşa edilmiş modern mimari miras olarak nitelendirilebilecek birçok yapı bulunmaktadır (Şekil 4). Geleneksel yöntemlerin kullanıldığı mimari eserlerin yanı sıra, 20. yüzyıl ortasına tarihlenebilecek nitelikli betonarme yapılar da Ceyhan ilçe merkezinde yer alan kültür varlıklarının belge, mimari ve enderlik değerini artırmaktadır.

Şekil 4. Ceyhan kent merkezinde yer alan modern mimari yapılardan örnekler.

İlçe merkezinde incelenen konutlar genelde zemin+1 katlıdır. Kullanılan yapım teknikleri katlara göre çeşitlilik göstermektedir. Subasman seviyesine kadar yığma taş, üzerinin ahşap sistem ile inşa edildiği yapılar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, zemin katın bütünüyle yığma taş, üst katın ise ahşap karkas-bağdadi teknik (CEY-5, Cey-10 vb.) ile inşa edildiği örnekler de bulunur. Son olarak her iki katın da yığma taş ile inşa edildiği örnekler de (CEY-3 vb.) mevcuttur. Bazı yapılarda zemin ve birinci katta sağır cepheler moloz taş yığma sistem ile kurgulanmıştır. Zira, aynı katın diğer cephelerinde ahşap karkas veya kesme taş yığma sistem (giriş cephelerinde) okunmaktadır. Ceyhan merkezde incelenen diğer bir yapı ise en-

düstri mirası niteliğinde olan Çırçır Fabrikası'dır. Pamuk elyafının çekirdeğinden ayrılması işleminin gerçekleştiği bina, geçmişteki yerel üretimin ve endüstri teknolojisinin görülebildiği ve belgelendiği yer olarak önemlidir. Yapının içerisine girilmeden sadece dışarıdan gözlem yoluyla hasar tespiti yapılmıştır. Yapının zemin katı moloz taş örgü, üst katı ise tuğla yığma olarak inşa edilmiştir. Tuğla örgüde düşey plastırlar ve yatay bantlar vardır. Kültür envanterinde yer alan bilgilere göre iki katlı olan yapının orta aksında birinci katın ahşap taban döşemesini taşıyan beton ayaklar bulunmaktadır. Düşey sirkülasyon elemanları yıkıldığı için yukarı çıkış bulunmamaktadır. Zemin kat briket duvar ile ikiye bölünmüştür (Çırçır Fabrikası - Adana, 2015).

Şekil 5. Çırçır Fabrikası, Ceyhan.

Şekil 6.

Ceyhan'ın 12 km güneydoğusunda bulunan Kurtkulağı Mahallesi'nde, mimari miras açısından önemli yapılar bulunmaktadır. Kurtkulağı Kervansarayı ve Çeşmesi (Şekil 7), Kurtkulağı Camii (Şekil 8) ve anıtsal yapıların çevresinde bulunan tescilli iki konut yapısı alanda korunmaya değer yapılardır. Kurtkulağı'nda yer alan konut yapıları zemin ve bir normal kattan oluşur ve kesme taştan inşa edilmişlerdir. Özgün durumda ahşap döşemelere sahip yapılar betonarme müdahaleler ile değişmiştir. Zemin kat girişlerinin üstünde açık çıkmlar bulunmaktadır.

Şekil 7. Kurtkulağı Kervansarayı batı ve kuzey cepheleri.

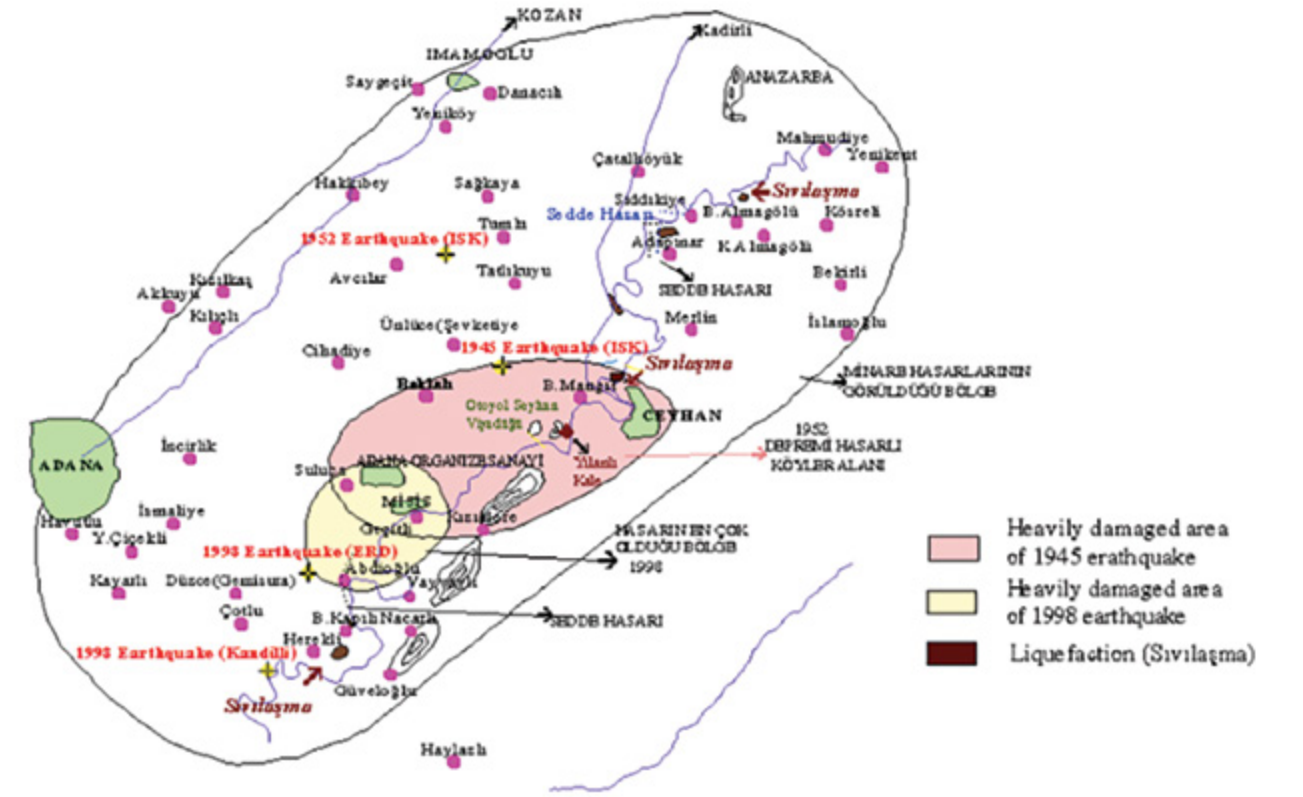
Şekil 8. Kurtkulağı Camii genel görünüş (sol) ve yazlık mescit (sağ).

Ceyhan merkezde incelenen konut yapılarından bazı örnekler.

Şekil 9. İsalı Kule.

“Cin Kule” olarak da bilinen İsalı Kule (Şekil 9) günümüze ulaşabilmiş dikkat çekici bir anıttır. Yapım dönemi, plan özellikleri ve yapımda kullanılan teknik ve malzemeler itibarıyla İsalı Kule, yakın çevresindeki tarihi yapılardan farklılaşır.

Şekil 10. Adana – Ceyhan 1945 ve 1998 depremlerinden etkilenen ağır hasarlı yapıların olduğu harita. Pembe ile işaretlenen alan 1945’te sarı ile gösterilen bölge ise 1998 Depremi’nde ağır hasar almıştır (Yardımcı vd., 2003).

Hasar Değerlendirme ve Riskler

Adana’nın Ceyhan ilçesinde, 2 Mart 1945 tarihinde 6,1 Mw büyüklüğünde yıkıcı bir deprem gerçekleşmiştir. 43 yıl sonra 27 Haziran 1998 tarihinde, yerel saatle 14.55’te Adana, Ceyhan (merkezüssü Ceyhan’a 30 km olan) ilçesinde bir deprem meydana gelmiştir. Depremde 150 kişi hayatını kaybetmiştir. Ceyhan ve Adana arasında yer alan endüstriyel binalar da dahil olmak üzere çok katlı betonarme apartmanlar ve bazı okul ve hastane yapıları depremde hasar görmüştür. Ceyhan’da hasar gören veya yıkılan yapıların projelendirmedeki statik hatalar, kötü işçilik, uygun olmayan malzeme

ve zemin sıvılaşması gibi nedenlerden dolayı hasar gördüğü belirtilmektedir (Ulusay ve Kuru, 2004). En çok hasar, Yüreğir, Seyhan ve Ceyhan’da görülmüştür. Ceyhan ilçesinde 1998 Depremi’nden dolayı 1351 konut ve 123 iş yeri yıkılmış ya da ağır hasar almıştır. İlçede 3659 konut ve 130 iş yeri orta hasar ve 5791 konut ile 314 iş yeri ise hafif hasar almıştır. Sıvılaşmanın etkisiyle cami minareleri yıkılmış veya büyük hasar görmüştür (Biricik ve Kurt, 1998). Ceyhan Merkez Cami kullanılmaz hale gelmiştir. Kırsal alanda bulunan yapılarda hasarlar ve göçme tespit edilmiştir (Wenk, 1998).

6 Şubat 2023 tarihinde merkez üsleri sırasıyla Kahramanmaraş’ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan, 7,8 Mw ($\pm 0,1$) ve 7,5 Mw büyüklüklerinde meydana gelen depremler nedeniyle Ceyhan ilçesinde ağır hasar alan ve yıkılan yapılar bulunmaktadır (“Ceyhan’da 37 Bina Ağır Hasarlı 1 Bina Acil Yıkılacak,” 2023). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü ekipleri tarafından, deprem sonrası yapılan hasar tespit çalışmalarında bir yapının acil olarak yıkılması gerektiği, 37 yapının ise ağır hasarlı olduğu belirtilmiştir.

Proje kapsamında incelenen tarihi yapılarda da deprem kaynaklı ağır hasar alan ve göçen yapılar tespit edilmiştir. Çırçır Fabrikası’nın yanında bulunan ve uzun süre kullanılmayan yapıda kısmi göçme olduğu belirlenmiştir (CEY-11). Hasar tespit çalışmaları sırasında, tek katlı olan taş yığma bir yapının Şubat 2023 depremlerinde yıkıldığı çevrede yaşayanlar tarafından belirtilmiştir (CEY-25). Ceyhan merkezde incelenen tarihi konut yapılarında strüktürel çatlaklar ve malzeme kayıpları görülmüş olup bazı yapılar orta ve hafif hasarlı olarak nitelendirilmiştir (CEY-27).

Şekil 11. CEY-25 yapısı 2015 Google Street View (sokak görünümü) (sol), depremlerden sonraki durum (sağ).

Şekil 12. CEY-26 yapısında görülen yapısal bozulmalar.

Şekil 13. CEY-27 yapısında görülen hasarlar (sol). CEY-11 birinci kat cephesinin deprem kaynaklı yıkılması (sağ).

İşlevini yitirmiş, uzun yıllar bakımsız kalmış ve bütünlüğünü kaybetmiş anıtsal yapılarda ve sivil mimarlık örneklerinde malzeme kayıpları, yapı elemanı kayıpları ve yapısal bozulmalar gözlemlenmiştir. Çırçır Fabrikası'nın içinde ve yakın çevresinde, yapıdan kopmuş nispeten temiz yüzeyli taşların bulunması, mevcut hasarlara ek olarak yapıda deprem kaynaklı problemlerin meydana geldiğini düşündürmektedir. Öte yandan, İsalı Kule uzun süreli bakımsızlık nedeniyle bozulmaya uğramıştır. Bütünlüğü zedelenen ve hasar görülebilirliği yüksek olan kulede, çevrede yaşayanlardan alınan bilgiye ve alanda yapılan gözlemlere göre deprem kaynaklı hasarlar tespit edilmemiştir. Kurtkulağı Camii ve Kervansaray'ında, Durhasandede Türbesi'nde de ciddi bir yapısal hasar bulunmamaktadır. İncelenen sivil mimarlık örneklerinde ise hasarların sınırlı olduğu görülmüştür. Yapıların altı tanesinde hiç hasar görülmemiştir. Diğer yapılardan yedisi hafif hasarlı, üçü orta hasarlı ve ikisi ağır hasarlı ya da göçmüş olarak değerlendirilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Türkiye Milli Komitesi iş birliği ile 16 Şubat 2023 tarihinde deprem bölgesinde yer alan Vakıf eserlerinde deprem sonrası ön tespit çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Adana ilindeki çalışmalara VGM ekibiyle birlikte Koruma Uzmanı Mimar Dr. Süheyla Koç katılmıştır. Ceyhan Abdülkadir Ağa Cami, minaresinin yıkılmasından dolayı ağır hasarlı olarak nitelendirilmiştir. Cami, Ceyhan 1998 depreminde de hasar almıştır (Koç, 2023).

Koruma Önerileri

Ceyhan'da gerçekleştirilen alan çalışmasında incelenen tarihi yapılarda, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremler ile ilişkili kısmi veya tam göçmeye rastlanmamıştır. İki adet sivil mimari yapı, ağır hasarlı olarak değerlendirilmiştir. Ceyhan

Abdülkadir Ağa Cami'nin minaresi yıkılmıştır. Bazı konut yapılarında yapısal çatlaklar görülmüştür. Öte yandan, İsalı Kulesi ve Çırçır Fabrikası gibi yapılar, deprem öncesinde yapı bütünlüğünü kaybetmiş ve bozulmaların görüldüğü kültür varlıklarıdır. İsalı Kulesi'nde deprem kaynaklı herhangi bir hasara rastlanmamıştır. Çırçır Fabrikası'nda ise yapı içinde daha önceki belgeler ile karşılaştırmalı çalışmalar yapılmalıdır. Kurtkulağı ve Durhasandede Mahalleleri ile Ceyhan ilçe merkezinde incelenen anıtsal yapılarda da herhangi bir hasara rastlanmamıştır.

Ceyhan'da meydana gelen 1945, 1998 ve Şubat 2023 depremleri göz önünde bulundurulduğunda tarihi yapıların (geleneksel yapılar ve modern mimari miras) strüktürel durumları, alanın depremselliği göz önünde bulundurularak kapsamlı olarak incelenmelidir. Bütünlüğünü kaybetmiş tarihi yapıların, olası afetler karşısında hasar görülebilirlikleri yüksektir. Yapıların daha fazla zarar görmemesi için yıkılan parçalarının güvenli bir yere alınması, güvenlik kordonuyla çevrelenmesi ve yapılara girişin engellenmesi gibi acil önlemler gereklidir. Geçmişte yaşanan depremler ve kayıplar ışığında olası depremlerde kültür varlıklarında oluşabilecek hasarların, can kaybına yol açma riski bulunmaktadır. Özgünlükleri ve bütünlükleri zedelenen yapılarda, yapısal sorunlar önlem alınmadığı takdirde büyüyecektir. Bu nedenle, belgeleme çalışmalarının ivedilikle yürütülmesi, özgün mimari/yapı elemanların kayıt altına alınması gerekmektedir. Ceyhan özelinde modern mimari miras olarak nitelendirilebilecek ve hasar tespit çalışmaları sırasında herhangi bir hasar almamış olan az katlı betonarme yapıların da disiplinlerarası bir çalışma ile incelenmesi gerekmektedir. Kullanıcılar ve yapıların bakımından sorumlu paydaşların ortak çalışması ile uygun koruma yaklaşımları belirlenmeli ve yapılar için bakım – onarım kılavuzları oluşturulmalıdır.

CEYHAN ÇIRÇIR FABRİKASI

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Ceyhan, Zübeyde Hanım Mahallesi

Konum: 37.031550, 35.813370

Yapım Tarihi: 20. yüzyılın ilk yarısı

Özgün İşlevi: Çırçır fabrikası

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: Yerleşim içinde, erişime açık

Adana ili, Ceyhan ilçesi merkezinde bulunan Çırçır Fabrikası, Mustafa Aydar Sokak üzerindedir (Şekil 1). Ceyhan Nehri'nin yaklaşık 150 m doğusunda yer alan fabrika hem ölçeği ile hem de tuğla cephesi ile yakın çevresindeki diğer yapılardan kolaylıkla ayırt edilebilen bir binadır. Plan düzleminde dikdörtgen formdaki kagir fabrika, doğu-batı doğrultusunda uzanır. Boyuna doğrultudaki güney cephesinde farklı tipte duvar örgüleri görülür. Sokak kotundan yaklaşık +4,5 m kotuna ulaşan moloz taş örgüde, kapı ve pencere açıklıkları tuğla kemerlidir. Kemerlerin üzeni seviyesinden ahşap bir hatıl geçer. Moloz taş örgü alt bölümdeki açıklıklar simetrik bir düzen sergilemez. Cephenin üst bölümünde duvar örgüsü tuğlaya döner. Bu bölümde, simetrik düzendeki sık plastırlar ve benzer derinlik ve genişlikte dışarı taşırılan iki adet yatay bant cepheye hareketlilik sağlar. Tuğla örgüde, yatay bantların olduğu kısımlarda ahşap hatıllar görülür. Bina, Marsilya kiremitli beşik çatı ile örtülmüştür. Çatının ahşap çatı makasları sokak tarafından görülebilmektedir.

Uzun süredir kullanılmadığı anlaşılan ve âtil kaldığı süre içinde herhangi bir bakım görmeyen yapı metruk haldedir. Beşik çatı büyük ölçüde yok olmuştur, bu nedenle yapı dış etkenlere karşı korunmasızdır. Güney cephesinin doğu tarafında, tuğla örgü duvar büyük ölçüde kayıptır. Şubat 2023 depremleri nedeniyle bu bölümün üst kotlarında kısmi kayıpların yaşandığı anlaşılmaktadır.

Yapının onaylı koruma projeleri çerçevesinde yürütülecek çalışmalar başlayınca dek geçici önlemlerle hasarların daha fazla büyümesinin engellenmesi, bu kapsamda açıklıkların ve stabilite sorunları yaşayan duvar bölümlerinin desteklenmesi önerilmektedir. Fabrikanın, dış etkenlerden zarar görmemesi amacıyla bir koruma çatısının tasarlanması ve imal edilmesi faydalı olacaktır. Yapı içinde, endüstriyel üretime ilişkin günümüze ulaşabilmiş özgün donatıların korunması ve güvenliğinin sağlanması gereklidir.

Şekil 1. Ceyhan, Çırçır Fabrikası, Nisan 2023.

CEY-02 KONUT

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Ceyhan, Konakoğlu Mahallesi

Konum: 37.0279, 35.81526

Yapım Tarihi: 20. yüzyıl başı

Özgün İşlevi: Konut

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: Mahalle içinde, erişime açık

Adana ili, Ceyhan ilçesi, Konakoğlu Mahallesi, 601. Sokak üzerinde 661 Ada 25 ve 29 parsellerde bulunan yapı, sivil mimarlık örneğidir (Şekil 1). Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca 2006 yılında tescil edilmiştir 2008 yılında yayınlanan Adana İlçeler Kültür Envanteri'nde kullanılmadığı not düşülen yapının halen ayakta olduğu; bodrum ve zemin katı ile birlikte bir cihannümanın bulunduğu görülebilmektedir (Adana İlçeler Kültür Envanteri II, 2008, 242-243). Aradan geçen yaklaşık 15 senede cihannümanın tamamen yok olduğu, zemin katının kısmen günümüze ulaştığı tespit edilmiştir (Şekil 2). Yapının bodrum katı kâgir, zemin katı ahşap karkastır. Ahşap karkasta, dikmeler arasındaki murt dalı örgü, yörenin yapım geleneğini sergilemesi açısından dikkat çekicidir (Şekil 3). Çatısı olmayan yapının hızlı biçimde ayrışmaya devam ettiği, mevcut yapı kalıntılarının hasara ve vandalizme açık olduğu belirlenmiştir. Bodrum katı ile doğal zemin arasındaki kot farkının özellikle mahalledeki çocuklar için risk yarattığı, koruma önlemleri alınmadığı takdirde önümüzdeki birkaç yıl içinde yapının tamamen yok olabileceği görülmektedir. Şubat 2023 depremlerinde yapıda herhangi bir ek hasarın oluşmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 1. Adana ili, Ceyhan ilçesi, Konakoğlu Mahallesi, 661 Ada 25-29 parselde bulunan sivil mimarlık örneği (Adana İlçeler Kültür Envanteri II, 2008, 242).

Şekil 2. Adana ili, Ceyhan ilçesi, Konakoğlu Mahallesi, 661 ada 25-29 parselde bulunan yapı, Nisan 2023.

DURHASAN DEDE (YANYATIR) TÜRBESİ

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Ceyhan, Durhasandede Mahallesi

Konum: 36.88241, 35.73652

Yapım Tarihi: 18. yüzyıl (?) Tam olarak bilinmiyor.

Özgün Tabiiyeti: Alevi Osmanlı

Özgün İşlevi: Türbe

Güncel Kullanımı: Türbe

Ulaşım: Yerleşime yakın, erişime açık

Durhasan Dede Türbesi, Adana ili, Ceyhan ilçe merkezinin yaklaşık 20 km güneybatısında, eski adıyla Durhasan köyünde bulunur. Durhasan Dede, Tahtacılar'ın bağlı oldukları Yanyatır Ocağı'nın atası olarak kabul edilmektedir. Batı Anadolu ve Akdeniz'in dağlık ve ormanlık alanlarında yaşayan Tahtacılar, Türkmen olarak kabul edilen Alevi bir topluluktur (Kuşçi, 2021, i).

Türbenin kemerli giriş kapısı üzerindeki kitabesi (Şekil 1), yapının 1287'de (1870/71) kapsamlı onarımına ya da yeniden yapımına referans vermektedir¹. Dolayısıyla, ilk yapım daha erken bir tarihte gerçekleşmiş olmalıdır. Durhasan Dede'nin 1129 (1717) ve 1132 (1720) tarihlerinde yaşadığı yönünde bilgiler bulunmaktadır ve buna göre türbenin 18. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edildiği varsayılabilir (Salman, 2008, 188).

Durhasan Dede Türbesi, kare planlı kubbeli kagir bir yapıdır (Şekil 2). Beden duvarları dış cephede kesme taştır. İç mekân bütünüyle sıvalı olduğu için duvar ve kubbe örgüsü algılanmamaktadır. Geçmişte gerçekleştirilen onarım uygulamalarında kubbe betonarme sistemde yeniden inşa edilmiş olabilir. Yapının, doğu beden duvarına bitişen kubbeli bir giriş revağı bulunur. Revakın eşliğinde doğal taş üzerine kazınmış “kaz ayağı” biçiminde bir sembol görülür. Yanyatır Ocağı içerisinde en kalabalık ve en büyük olan Çaylak Oymağı'nın simgesi de “kaz ayağı”dır (Yörükan, 2001, 179). Türbe, bakımlı bir yapıdır. Yapının duvarlarında ve kubbesinde herhangi bir yapısal hasar görülmemiştir.

¹ Prof. Dr. Deniz Mazlum, kitabedeki “... oldu cedit” ifadesinin kapsamlı bir onarımı ya da bir yeniden yapımı ifade ettiğini belirtmektedir.

Şekil 1. Ceyhan, Durhasan Dede Türbesi'nin giriş kapısı üzerindeki kitabesi.

Şekil 2. Ceyhan, Durhasan Dede Türbesi, Nisan 2023.

İSALI KULE

Murat Demirli

İlçe, Mahalle/Köy: Ceyhan, İsalı Mahallesi

Konum: 36.92033, 35.72253

Yapım Tarihi: 5. yüzyıl

Özgün Tabiiyeti: Bizans

Özgün İşlevi: Askeri

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: Kırsal alanda, erişime açık

Halk arasında ‘Cin Kule’ olarak da bilinen yapı, (Yapı Kalıntısı - Adana, 2015) İsalı köyü girişinde yolun kuzeyinde yer alır. Zemini dıştan kare planlı olup içten ise her cephede eyvanvari nişler açılmıştır. Yapı yukarı doğru kademeli olarak daralmaktadır. Kulenin özgün girişi doğu yönündedir ancak giriş günümüzde doğu cephedeki dikdörtgen formlu düz lentolu açıklıktan sağlanmaktadır. Yapının içine girildiğinde, hemen doğu yönünde üst katlara çıkan merdivenin izleri görülmektedir. Zemin katın güney cephesindeki mazgal pencere yıkılarak genişletilmiş olmalıdır. İkinci kademedan sonra gövde daralarak yükselmektedir. Silindirik gövdeye geçişte üç sıra tuğla malzeme kullanılmıştır. En üstte dördüncü bir kademenin olduğu, en tepedeki üç sıra tuğla saçaktan belli olmaktadır. Silindirik gövdenin dört yönünde mazgal pencereler vardır. Kaba yonu ve moloz taş malzeme temel inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Duvar yüzeylerinde çatı üst örtüsünün iç bükey olduğuna dair kimi izler bulunmaktadır. Bu da yapının üst örtüsünün kubbe biçiminde olma ihtimalini düşündürmektedir. Bu bölüm moloz taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Yapının tamamında kireç esaslı orta irilikte agregalı beyaz renkte bir harç kullanıldığı görülmektedir. Oldukça özgün bir tipoloji ve mimari kurguya sahip yapı tamamıyla korunmasız ve her türlü olumsuz etkiye açıktır. Yapıda Şubat 2023 depremleri kaynaklı herhangi bir hasar ya da bozulma izlenmemiştir, ancak, mevcut halde kulenin her türlü potansiyel bozulma etkenine açık olduğu açıktır. Yapının potansiyel depremlerden etkilenmeyecek statik dayanıma kavuşturulması, güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Detaylı bir belgeleme ve projelendirme süreci sonrası kontrollü bir ziyarete açılması gereken kule yapısı bu şekilde kontrollü bir biçimde ziyarete açılmalı ve vandalizm kaynaklı bozulmaların önüne geçilmelidir.

Şekil 1. İsalı Kule.

KURTKULAĞI KERVANSARAYI

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Ceyhan, Kurtkulağı Mahallesi

Konum: 36.9236, 35.8852

Yapım Tarihi: 17-18. yüzyıl (?)

Özgün İşlevi: Kervansaray

Güncel Kullanımı: Çok amaçlı salon (kullanım sıklığı düşük)

Ulaşım: Mahalle içinde, erişime açık

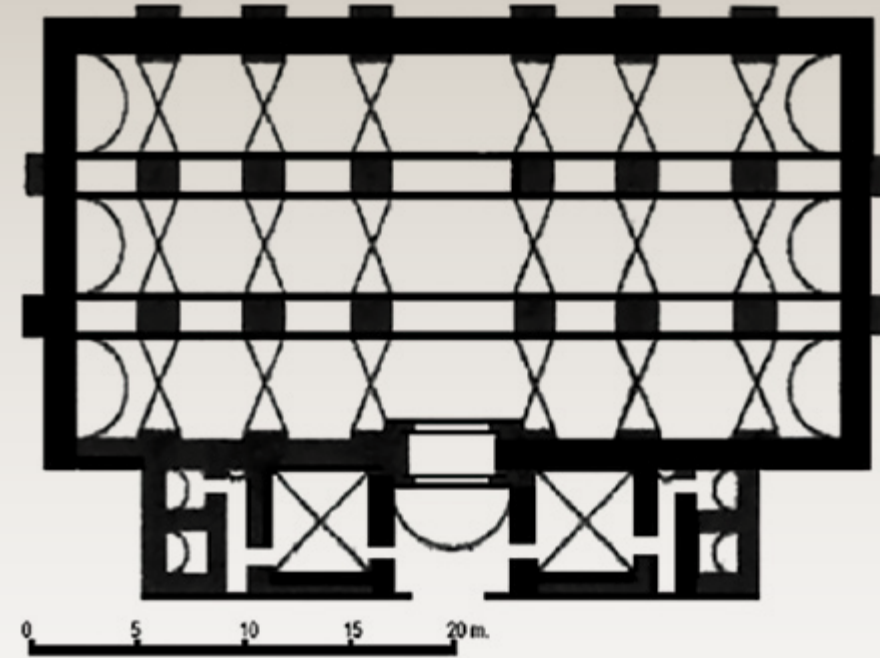
Kurtkulağı Kervansarayı, Adana ili Ceyhan ilçesi, Kurtkulağı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yapı, Halep yolu üzerindeki bir menzil kervansarayıdır (Şekil 1). Binanın yapım tarihine ilişkin farklı görüşler mevcuttur; ancak 18. yüzyıl başında inşa edildiğini dolaylı biçimde destekleyen arşiv belgeleri bulunmaktadır (Akıl, 2006, 143-144). 1976 yılında tescillenen yapının Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1984 ve 2016 yıllarında onarıldığı bilinmektedir. 1984 yılında gerçekleştirilen onarımlarda yapının kapsamlı yapısal müdahaleler geçirdiği anlaşılmaktadır.

Kervansaray, yolcuların ve hacıların konakladığı ana mekân ve buna doğudan eklenilen taç kapı ve her iki yanındaki tonozlu hacimlerden meydana gelir (Şekil 2). Dikdörtgen plan şemasındaki ana mekân simetrik düzendedir ve her biri altı ayaktan oluşan iki ayak dizisi ile boyuna doğrultuda (kuzey-güney) üç nefe ayrılmıştır (Şekil 3). Nefler beşik tonozlarla örtülüdür. Yapının mazgal pencerele masif beden duvarları ve cephelerindeki iri payandalar yolculara son derece güvenli bir ortam sağlamış olmalıdır. Beden duvarlarındaki çok sayıdaki ocak ve duvarlara paralel uzanan sekiler ise yolculara aynı zamanda konforlu bir mekân sunmuştur.

Yapının ana nefini örten beşik tonozunda, açıklık ortasından geçen ve sürekliliği olan bir çatlak bulunmaktadır. Gergi sistemi bulunmayan yapıdaki bu hasar, 6 Şubat 2023 depremleri ile ilişkilendirilir. Daha önceki onarımlarla ilişkili niteliksiz müdahaleler ve bakımsızlık kaynaklı sorunlar dikkati çeken diğer koruma sorunları olarak özetlenebilir.

Şekil 1. Kurtkulağı Kervansarayı doğu cephesi, Nisan 2023.

Şekil 2. Kurtkulağı Kervansarayı Planı (Erdmann, 1958).

Şekil 3. Kurtkulağı Kervansarayı iç mekanı, Nisan 2023.

KURTKULAĞI CAMİİ

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Ceyhan, Kurtkulağı Mahallesi

Konum: 36.92191, 35.88601

Yapım Tarihi: 17. yüzyıl başı

Özgün Tabiiyeti: Sünni, Osmanlı

Özgün İşlevi: Camii

Güncel Kullanımı: Camii

Ulaşım: Mahalle içinde, erişime açık

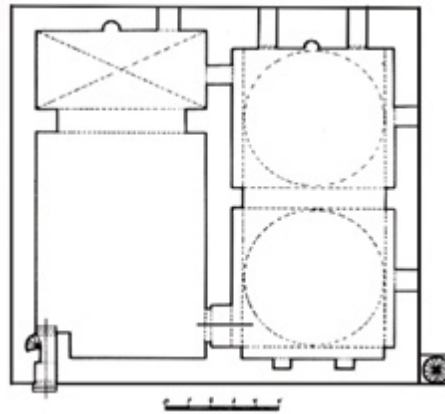
Kurtkulağı Camii, Adana ili, Ceyhan ilçesi, Kurtkulağı Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 1). Caminin kuzey duvarında bulunan kitabesinden, yapının 1010 H. (1601) tarihinde Haydar Ağa tarafından yaptırıldığı, 1070 H. (1659) tarihinde kervansaray ile birlikte onarım gördüğü anlaşılmaktadır; bu onarımın Mimar Mehmet Ağa tarafından yapıldığını ifade edilmektedir (Erken, 1983, 55).

Kurtkulağı Camii, plan şeması ve mimari detayları ile özel bir camidir (Şekil 2). Kuzey cephesindeki kemerli giriş açıklığı ile caminin avlusuna erişilir. Yapının kuzeybatı köşesindeki bu giriş alanının üzerinde yer alan özgün minare dikkat çekicidir. Avlunun doğu kenarında caminin harim bölümü ve güney kenarında ise kemerli bir eyvan bulunur (Şekil 2). Özellikle sıcak havalarda konforlu bir hacim sunan eyvan, çapraz tonozludur ve avludan bir seki ile yükseltilmiştir. Caminin harim bölümü, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir yapıdır; sivri kemer ile birbirinden ayrılan kubbeli iki eş birimden oluşur. Kurşunla kaplı kubbelerin güneydeki çokgen, kuzeydeki dairesel tamburludur. Kubbeye geçişte pandantifler kullanılmıştır. Caminin tüm yapısal ve mimari elemanları kesme taş örgüdür. Yapının kuzeybatı köşesindeki yüksek minare 1970'li yılların ekidir.

Avluya açılan giriş açıklığının üzerindeki küçük minarenin gövdesinde düşey çatlaklar tespit edilmiştir; hasarların Şubat 2023 depremlerinde veya öncesinde ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Yapıya sonradan eklenen minare, yapının özgünlüğünü ve estetik bütünlüğünü zedelemektedir.

Şekil 1. Kurtkulağı Camii, Nisan 2023.

Şekil 2. Kurtkulağı Camii planı (Erken, 1983, 55).

FEKE İLÇESİ

FEKE KARA KİLİSE

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Feke, Sülemişli Mahallesi

Konum: 37.85133, 35.94308

Yapım Tarihi: 5-6. yüzyıl

Özgün Tabiiyeti: Bizans

Özgün İşlevi: Kilise

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: Kırsal alanda, erişime açık

Feke Kara Kilise, Feke ilçesinin yaklaşık 7 km kuzeydoğusundadır. İlçeyi Himmetli ve Saimbeyli'ye bağlayan D815 Karayolu'ndaki Sülemişli sapağından dönülerek kuzeydoğu yönünde yaklaşık 1,5 km ilerlendiğinde kilisenin de içinde bulunduğu arkeolojik alana ulaşılır.

Kısmi olarak günümüze ulaşan Kara Kilise, anıtsal kimliği ile son derece etkileyici bir yapıdır. Yapı, apsis cephesinin kesme taş örgüsünde kullanılan basalt blokların büyüklüğü ve derzlerin muntazamlığı ile bölgedeki yapım ustalığını sergilemektedir. Çift cidarlı apsis duvarının iç cidarı, boyuna doğrultuda uzanan kuzey ve güney duvarlarının bütünü kaba yonu taş örgüdür. Duvar örgü tipi ve kalitesindeki geçişler, hem kilisenin yapımında aynı konumdaki bir erken dönem yapısından faydalanılmış olabileceğini hem de uzun yıllar içinde gerçekleşmiş hasar ve onarımları işaret etmektedir.

Yapının duvarları kısmi olarak günümüze ulaşmış, çatı yok olmuştur. Yakın dönemde gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarında kaba yonu duvarlarda horasan harç ile yeniden derzleme, eksik kısımlarda bütünleme yapıldığı gözlemlenmiştir. 6 Şubat 2023 Depremleri ve sonrasında yaşanan artçılarda, yapının duvarlarında hasarlar meydana gelmiştir. İç mekânda, kuzey ve güney duvarlarına bitişik ayaklarda derz açılmaları ve çatlaklar dikkati çekmektedir. Benzer biçimde kaba yonu taş örgülerde derzlerden geçen diyagonal çatlaklar bulunmaktadır. Güney duvarı batı kenarında ve batı duvarı güney kenarında düzlem dışı harekete bağlı hasarlar gözlemlenmiştir. Dikkati çeken en önemli deprem hasarı, apsis cephesinde üst kottaki kesme taş bloklarındaki kayıplardır (Şekil 1, Şekil 2). Bazı blokların güney şapel doğu duvarı üzerine düştüğü ve hasar gördüğü tespit edilmiştir.

Önümüzdeki aylarda ve yıllarda artçı sarsıntılar devam edebileceğinden, boyuna doğrultudaki duvar örgüsündeki çatlakların bir miktar daha açılması beklenebilir. Örgüdeki bu çatlaklar için acil bir müdahaleye ihtiyaç duyulmamaktadır. İç mekandaki ayaklarda örgü bütünlüğünün kaybedilmemesi için yerinden oynayan taşların tekrar yerlerine konulması, yeniden derzleme ve enjeksiyon önerilebilir. Apsis duvarında; yerinden oynayan, duvar düzlemi dışına çıkan, küçük sarsıntılarda hareket etme eğilimdeki blokların tekrar yerlerine alınmaları ve eksiklikleri nedeniyle stabilite sorunu yaşayabilecek nokta veya alanlarda bütünleme yapılması önerilmektedir.

Şekil 1. Feke Kara Kilise apsis duvarı, 2023.

Şekil 2. Feke Kara Kilise apsis duvarı, 2018 (Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu, 98).

KOZAN İLÇESİ

Dr. Emre Kishalı

Tarihçe

Kozan ilçesi, kuzeyde Saimbeyli ve Feke, kuzeybatıda Yahyalı (Kayseri), batıda Aladağ, güneyde İmamoglu ve Ceyhan, doğuda da Osmaniye ile komşudur.

Tarihte, Sisu, Siskia, Sission ve Sis adlarıyla anılan Kozan'ın tarihi çok erken dönemlere kadar iner. Gerek savunmaya elverişli stratejik konumu, gerekse de Anadolu-Suriye eski ticaret yolu üzerinde olması nedeniyle tarihsel süreç içerisinde farklı uygarlıkların egemenlik çekişmelerine sahne olmuştur. MÖ 2000 yıllarında, sınırları Antakya, Adana ve Mersin'i de içine alan Kizzuwatna Krallığı, genelde Çukurova ve özelde Kozan'da yaşamış en eski medeniyet olarak kabul edilir. Hititliler bölgeyi Kızuadna, Asurlular Kue olarak adlandırmışlar ve MÖ 1 yy'da Helenler Kozan'ın da dahil olduğu bölgeye (günümüzde de yaygın olarak bilinen) Kilikya adını vermişlerdir (Bilginir, 2023, 110). MÖ 15. yüzyıldan önce, Kozan Hitit Federasyonu'na bağlı Asurlulara aitti. Daha sonra MÖ VI. yüzyılda Medlerin ve Perslerin hakimiyetine girdi. MÖ 333 yılında ise Büyük İskender tarafından fethedildi. İskender'in ölümünden sonra, Selefkilerin idaresine geçti ve bu dönemde Mısır Batlamyos Hanedanı'yla mücadelelere sahne oldu. Sonuç olarak, MÖ 66-64 yılında Kozan, Pompeius tarafından Roma İmparatorluğu'na katıldı (Gök, 2006,13). Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye bölünmesiyle birlikte Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) topraklarında kalmıştır.

Bölgede uzun bir dönem Arap-Bizans mücadelesi devam etmiştir. 658-709 yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun elinde olan Adana bölgesi, Emevi halifesi Abdülmelik zamanında fethedilmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun 756 tarihindeki fethine

kadar Emevi toprağı olan bölge, 791 yılında Abbasi Halifesi Mehdi'nin oğlu Harun Reşit tarafından Abbasi devleti sınırlarına dahil edilmiştir ve Bizans İmparatorluğu'nun yeniden fetih tarihi olan 848'e kadar Abbasilerin egemenliğinde olmuştur (Kaplan, 2001, 5). Nikephoros Phokas komutasındaki Bizans ordusu, Kilikya bölgesini 962 yılında Anazarva'dan başlayarak Antakya'ya kadar yeniden fethetmeye başlamış ve İmparator Ioannes Tzimiskes (969- 976), Kuzey Suriye'ye girerek buradaki Arap hakimiyetine son vermiştir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu, bu toprakları yeniden Hristiyan unsurlarla nüfuslandırmış ve özellikle Kilikya'da Ermeniler, en kalabalık topluluk olarak hızla varlık göstermeye başlamıştır (Hançer, 2016, 284-285).

Haçlı seferleri başladığında, Kilikya'nın dağlık bölgeleri Ermenilerin egemenliği altındaydı. Ermeniler, Kilikya ile tarihsel ilişkilere sahipti ve bir kısmı Pers, Arap ve Selçuklu akınları nedeniyle Kilikya'ya göç edip Toros Dağları'na yerleşmişti. Rupen, 1080 yılında Toros Dağları'na gelerek Ermeni prenslerini kendisine bağlayarak Ermeni (Rupinyan) Krallığı'nı kurdu. 1100 yılında Ermeni Kralı V. Toros, Anavarza'yı Bizanslılardan alarak krallığın sınırlarını Kapadokya'ya kadar genişletti. 1198 yılında Ermeni kralı olan II. Leon, stratejik ve siyasi nedenlerle krallığın merkezini Anavarza'dan Sis'e taşıdı. (Gök, 2006,14). Akabinde Katolikosluk makamı da 1293'te Sis'e alınmış (Bilginir, 2023, 146) ve 1921 yılında Beyrut'a taşınana kadar bu kentte faaliyet göstermiştir. Kilikya'nın yükselişi, Mısır Memlûklerinin saldırıları ve Moğol desteğini kaybetmesiyle zayıfladı. Bu dönem, V. Levon'un hükümdarlığı sırasında 1375 yılında sona

erdi ve ardından ülke 1400 yılında Moğol Hükümdarı Timur'un yönetimine geçmiştir (Hançer, 2016, 289).

Çukurova ve çevresi, 14. yüzyılın ortalarından itibaren Mısır Memlûkleri'ne bağlı Ramazanoğulları Beyliği'nin egemenliği altına girdi. Ramazanoğulları Beyliği (1378-1608), Moğol istilaları döneminde Anadolu'ya gelmiş ve Memlûklerin Çukurova bölgesine yerleşmesine yardımcı olduktan sonra Adana bölgesinin valiliği ile ödüllendirilmiştir. Ancak Ramazanoğulları, Sis (Kozan) bölgesini kendi yönetimleri altına almak istemiş ve bu nedenle Memlûklerle mücadeleye girişmiştir. İlk başta Memlûkler'e biat etmek zorunda kalmışlarsa da, Memlûkler'in yağma faaliyetleri ve Ramazanoğulları'nın bir araya gelerek isyan etmeleri, Memlûkler'e karşı başarılı bir mücadeleye dönüşmüştür, ancak bir süre sonra Memlûkler bölgeye yeniden hakim olmuştur. Ahmet Bey, Memlûkler'e karşı isyan etmeyi düşünmüş, farklı toprakları kazanmış ve Sis, Ayas, Misis ve Tarsus'u Ramazanoğulları Beyliği'nin sınırlarına dahil etmiştir. Ancak, bu başarıya rağmen Ramazanoğulları Beyliği, zamanla Memlûkler'e karşı isyanlarla ve iç mücadelelerle statü kaybı yaşamış, sonunda Osmanlı himayesi altına girmiştir (Aydın, 2019, 22). Ramazanoğlu Beyliği, 1609 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak varlığını sürdürdü. Ancak daha sonra, bu beyliğin yönetimindeki topraklar Halep ve Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlandı, Ramazanoğlu Beyliği sona erdi ve Sis bölgesi tamamıyla Osmanlı egemenliğine girdi (Aydın, 2019, 23).

17. yüzyılın sonlarında Celali İsyanları Sis ve çevresinde de etkili olmuş, bölge derebeylerinin ve aşiretlerin hakimiyetine yol açmıştır. Bu dönemde

Sis'te 12 Türkmen aşireti bulunmaktadır ve bu aşiretler Divanoğulları ailesine bağlıdır. Ancak 1700'lerin başında Divanoğulları, Kozanoğulları aşireti tarafından dağıtılmıştır. Kozanoğulları aşireti uzun süre Sis'e hakim olmuş ve Osmanlı Devleti'ne asker ve vergi vermeyi reddetmiştir. Kozanoğulları'nın bu hakimiyeti nedeniyle Sis'e "Kozan" adı verilmiştir. 1866 yılında Fırka-i İslahiye'nin oluşturulmasıyla Kozanoğulları aşiretinin yönetimi sona ermiş ve Kozan Adana vilayetinin bir sancağı haline gelmiş, Sis ise sancak merkezi olmuştur (Gök, 2006, 16). Cumhuriyet kuruluşu ile birlikte Kozan, önce il olmuş, 3 yıl sonra da Adana'ya bağlı bir ilçe konumuna gelmiştir.

İncelenen Kültür Varlıkları

Kozan kent merkezi ve çevresinde bulunan tarihi anıtsal yapılar ve sivil mimarlık örneklerinde, 6 Şubat ve 20 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremlerden kaynaklı hasar tespit çalışmaları 8-11 Nisan 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Yapılar için hasar tespit formları kullanılarak yapıların mevcut durumu, taşıyıcı sistemi, malzeme bilgileri ve gözlemlenen hasarlar üzerine ön inceleme yapılmıştır. Yapının içerisine girilebildiği durumlarda döşeme, üst örtü gibi yapı elemanları üzerine daha detaylı inceleme yapılmıştır (Tablo 1). Hasar tespit çalışmaları, Kozan ilçe merkezinde yer alan konut, dükkan, değirmen, cami ve kale gibi yapılar ile Ferhatlı, Karabucak ve Köreken mahallelerinde yer alan kilise yapılarında yürütülmüştür. Ayrıca Anavarza Ören Yeri ziyaret edilerek özellikle depremde hasar görmüş olan Zafer Takı incelenmiştir. Kozan ilçesinde toplam 32 kültür varlığı incelenmiştir.

Tablo 1. Adana – Kozan ilçesinde incelenen yapılar.

1. KO-1

Konum	37.44527, 35.81661			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

2. KO-2

Konum	37.44489, 35.81649			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

3. KO-8

Konum	37.4444, 35.81539			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

4. KO-9

Konum	37.44391, 35.81601			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

5. KO-10

Konum	37.44305, 35.81792			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Orta hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

6. KO-13

Konum	37.44448, 35.81782			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

7. KO-14

Konum	37.44440, 35.81764			
Orijinal İşlev	Eğitim	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

8. KO-15

Konum	37.44689, 35.81672			
Orijinal İşlev	Ticari	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

9. KO-18

Konum	37.44692, 35.81701			
Orijinal İşlev	Ticari	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

10. KO-19

Konum	37.44689, 35.81701			
Orijinal İşlev	Ticari	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

11. KO-20

Konum	37.44687, 35.81701			
Orijinal İşlev	Ticari	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

12. KO-21

Konum	37.44685, 35.81701			
Orijinal İşlev	Ticari	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

13. KO-22

Konum	37.44703, 35.81724			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

14. KO-23

Konum	37.44713, 35.81721			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

15. KO-32

Konum	37.45139, 35.80804			
Orijinal İşlev	Endüstri	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Orta hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

16. KO-35 Köreken Kırkkapı Kilisesi

Konum	37.47566, 35.86967			
Orijinal İşlev	Dini	Anıtsal		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

17. KO-36 Karabucak Kilisesi

Konum	37.63058, 35.90250			
Orijinal İşlev	Dini	Anıtsal		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

18. KO-37 Anavarza Zafer Taki

Konum	37.24930, 35.89725			
Orijinal İşlev	Şehir kapısı	Anıtsal		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
		x		
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

19. KO-38 Ferhatlı Kilisesi

Konum	37.49745, 35.88112			
Orijinal İşlev	Dini	Anıtsal		
Mevcut Durum	Orta hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

20. KO-41

Konum	37.44749, 35.81647			
Orijinal İşlev	Ticari	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

21. KO-42

Konum	37.44745, 35.81650				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

22. KO-43

Konum	37.44741, 35.81654				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

23. KO-44

Konum	37.44736, 35.81658				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

24. KO-45

Konum	37.44700, 35.81669				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

25. KO-46

Konum	37.44659, 35.81678				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

26. KO-47

Konum	37.44645, 35.81681				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

27. KO-48

Konum	37.44639, 35.81683				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

28. KO-49

Konum	37.44657, 35.81694				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

29. KO-50

Konum	37.44677, 35.81692				
Orijinal İşlev	Ticari		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

30. KO-51 Hoşkadem Camii

Konum	37.44640, 35.81726			
Orijinal İşlev	Dini	Anıtsal		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

31. KO-52 Kara Kilise

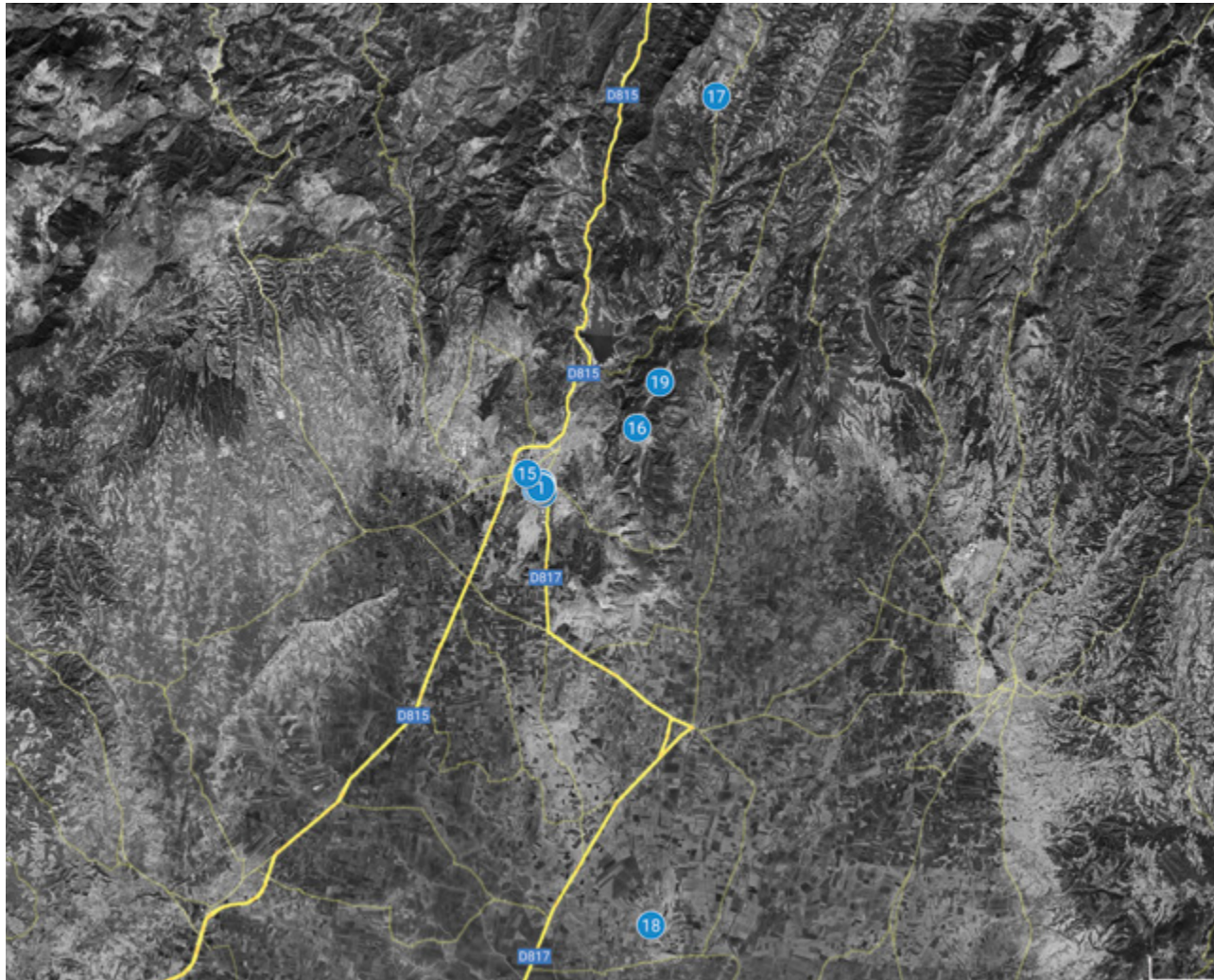

Konum	37.4443, 35.8139				
Orijinal İşlev	Dini		Anıtsal		
Mevcut Durum	Orta hasarlı				
			x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

32. KO-53 Sis Manastırı

Konum	37.4455, 35.8141				
Orijinal İşlev	Dini		Anıtsal		
Mevcut Durum	Orta hasarlı				
			x		
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

Şekil 1. Kozan ilçesinde incelenen yapıların konumları.

Şekil 2. Kozan merkezde incelenen yapıların genel dağılımı.

Şekil 3. Aşağı ve Yukarı Çarşı caddelerinde yer alan dükkanlar.

İncelenen Kültür Varlıklarının Mimari ve Yapısal Özellikleri

Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Kozan ilçesi sınırları içinde yer alan arkeolojik sit alanları 64 adettir. Ayrıca, mimari dokunun günümüze kadar ulaştığı Kozan merkez yerleşim, kentsel sit alanı olarak koruma altına alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Alan 1991 yılında belirlenmiş ve kentsel sit alanı sınırları 2006 ve 2015 yılında yenilenmiştir.

Kentsel sit alanı içinde, Yukarı Çarşı ve Aşağı Çarşı caddelerinde yer alan bitişik düzende inşa edilmiş tarihi dükkanlar Kozan ilçe merkezinin önemli mimari ve kültürel bileşenidir. Kesme taş kullanılarak inşa edilen bu yapılar sivri tonozludur. Bazı dükkanlarda asma tavan yapılarak yeni mekan ilavesine ihtiyaç duyulmuş, özgün üst örtüye müdahale edilmiştir. Tek katlı yapıların bazıları aktif olarak kullanılırken, bazıları ya depo olarak kullanılmakta ya da herhangi bir işlev verilmeden boş durmaktadır. Dükkanların cephe düzenlerinde farklılıklar bulunur; bazı dükkanlarda cephedeki sivri kemerli açıklığın camekan için bütünüyle doğrama ile kapatıldığı, diğer örneklerde kemer başlangıç seviyesinden geçen düz atkının alt bölümünün doğrama, üst kısmının ise küçük dikdörtgen bir pencereye sahip sıvalı duvar ile kapatıldığı görülür. Bitişik düzende bulunan dükkanların bazıları tescile değer görülerek seçilmiştir ve tescil kaydı ortak bir envanter fişine kaydedilmiştir. Yapılan alan çalışmasında kullanım durumları göz önünde bulundurularak dükkanlar alt gruplara ayrılmıştır.

Kozan ilçe merkezinde çok sayıda sivil mimarlık örneği bulunur. Son yıllardaki onarımlarla korunmalarına çaba gösterilen Yaverin Konağı, Muhtar Hacı Konağı ve Akçalı Konağı gibi gösterişli yapılar ile bir-

likte, çoğu bakımsız durumdaki mütevazı geleneksel konutlar da günümüze ulaşabilmiştir. İki katlı tarihi konutların daha yoğun olduğu sokaklarda cumbalı cephe dizilerinin oluşturduğu silüetler dikkat çeker (Örn. Hamam Sokak, Mustafa Kemal Sokak, vd.). Tarihi Çarşı Bölgesi'ndeki sokaklarda bitişik düzende yapıların içinde konutlar da görülür. Bu konutlarda zemin katın dükkan olarak kullanılabildiği ve bu örneklerde cephe düzeninin işleve göre şekillendiği görülür (Örn. Cami Kebir Sokak). Çarşı bölgesinin gerisinde ve yakın çevresinde, geleneksel konutların moloz taş örgü avlu duvarları sokak silüetlerine dahil olur. Avlulu konutlar, plan şeması bakımından dış sofalı veya iç sofalıdır. Kozan'da incelen geleneksel konutlar yapım tekniği bakımından ikiye ayrılmaktadır. Zemin ve üst katların taş yığma sistemle inşa edildiği ve döşemenin ahşap olduğu yapılar ile zemin katta taş yığma, üst katlarda ise ahşap karkas yapım tekniğinin kullanıldığı konutlar bulunmaktadır. Taş duvarlarda ahşap hatıllar cepheden okunmaktadır. Bazı yapılarda açık ya da kapalı çıkma bulunurken bazı yapılarda çıkmaya rastlanmamıştır. Çıkması bulunan yapılarda, üst kat mekanlarının cepheye bakan bölümlerinin tamamının ya da bir kısmının sokağa doğru çıkma yaptığı örnekler görülür. Plan düzleminde üçgen ve dikdörtgen formdaki bu çıkmalar ahşap eli böğründe ile desteklenmiştir. Kozan merkezde incelenen ve ahşap karkas sisteme sahip olan yapıların dış cephesi sıvalıdır. Cephelerde sıvanın döküldüğü noktalarda, ahşap karkasta taş ve tuğla malzemenin dolgu malzemesi olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bazı yapılarda ise bağdadi duvar yapım tekniği dış cepheden görülmektedir.

Tablo 2. Kozan ilçesi kentsel sit alanı.

Adres	Adı	Varlık Adı	Tür	Kurul Adı	Karar Tarih-No
Aşağı Çarşı Caddesi Yukarı Çarşı Caddesi Hoşkadem Camii ve Bedesteni kapsayan alan	Kentsel Sit Alanı	Kentsel Sit Alanı	Kentsel Sit	ADANA KK ADANA KBK ADANA KBK	21.8.1991-909 24.2.2006-1415 (sit sınırı genişletilmiştir) 27.2.2015-4748 (sit sınırı değişikliği)

Şekil 4. Kozan merkezde yer alan sivil mimarlık örnekleri (KO-22 ve KO-23).

Kozan'ın küçük köylerinde Ferhatlı Kilisesi (Şekil 5), Köreken Kırkkapı Kilisesi (Şekil 6) ve Karabucak Kilisesi (Şekil 7) gibi tarihi kiliseler bulunmaktadır. Ancak uzun süre kullanılmadıkları ve çatılarını kaybettikleri için harabe halindedirler. Duvarlar plan düzleminde okunabilmektedir. Anıtsal yapılar, moloz taş ve harçlı çekirdek bölümü bulunan çift cidarlı yığma taş sistem ile inşa edilmiştir. Ferhatlı Kilisesi'nin ayakta kalan yarım kemerli üç pencere açıklığı bulunan apsis bölümünde dış duvarlar düzgün kesme taş ile inşa edilmişken yapının kuzey-güney beden dış duvarları kaba yonu taş ile yapılmıştır. Diğer iki yapının günümüze ulaşan duvarlarının dış yüzeyleri de kaba yonu taştır. Öte yandan, diğer bir dini anıtsal yapı olan Kozan Hoşkadem Cami (Büyük Cami) beden

duvarları düzgün kesme taştan, kubbeleri ise tuğladan inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı cami mihrap önü kubbeye sahiptir. Orta bölüm, kemer ile desteklenmiş üst üste iki kubbe ile örtülmektedir.

Anavarza Antik Kenti'ndeki Zafer Takı da incelenen yapılar arasındadır. Depremlerin yaşandığı dönemde restorasyon çalışmaları devam eden yapıda depreme bağlı hasarlar tespit edilmiştir. (Bkz. Mustafa Akçaöz s. 62-63). Son olarak, Kilgen Deresi kenarında bulunan su değirmeni yapısı alandaki endüstri mirasına örnek bir yapıdır. Dikdörtgen planlı yapı köşeleri kesme taştan ve beden duvarları moloz taştan inşa edilmiş yapının giriş kısımları ve pencereleri kemerlidir (Sözlü vd., 2022). Üst örtüsü beşik çatıdır ve yapıda sonradan açıldığı düşünülen pencere açıklıkları bulunmaktadır.

Şekil 5. Ferhatlı Kilisesi 2015 (solda) ve 2023 (sağda) karşılaştırması.

Şekil 6. Köreken Kırkkapı Kilisesi 2015 (solda) ve 2023 (sağda) karşılaştırması.

Şekil 7. Karabucak Kilisesi 2015 (solda) ve 2023 (sağda) karşılaştırması.

Hasar Değerlendirme ve Riskler

Alan çalışmasında incelenen tarihi yapılarda deprem kaynaklı yıkım veya ağır hasarlara rastlanmamıştır. Tarihi ticari alandaki kagir dükkanlar yapısal olarak iyi durumdadır. Bu dükkanlardan birinde (KO-18), daha sonraki müdahalelerle, yani orijinal dokuya betonarme bir eleman eklenmesiyle ilgili yapısal bir hasar tespit edilmiştir. Çarşının halen aktif olarak kullanılıyor olması yapıların nispeten bakımlı kalmasını sağlamıştır. Ancak özellikle ilçe merkezi dışındaki küçük yerleşimlerde bu durum söz konusu değildir. Kullanımın sona ermesi veya terk edilmesi ne yazık ki yapılarda hasarlara ve yapısal bütünlüğün bozulmasına neden olmaktadır.

Kültürel Mirası Koruma Derneği, Adana'da risk altında bulunan mimari mirasın değerlendirilmesi amacıyla 2015 yılında bir saha çalışması yürütmüş, anıtsal yapılar ziyaret edilmiş ve belgelenmiştir (Pekol, 2018). Bu çalışma kapsamında, 2015 yılında

incelenen bazı yapılar ziyaret edilerek deprem öncesi ve sonrası durumları karşılaştırılmıştır. 2015 yılında bütünlüğünü kaybetmiş yapıların beden duvarlarının, 2023 deprem sonrası yapılan alan çalışmasında büyük oranda korunduğu ancak duvarların üst kotlarındaki zayıf bölgelerden taşların düştüğü gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, incelenen yapılardaki bazı hasarlar son depremlerde ortaya çıkmış, mevcut hasarlar büyümüştür. Kozan'daki kentsel sit alanının bir parçası olan sivil mimarlık örnekleri, uzun süredir bakımsız kaldıkları için bozulmaya uğramıştır. Bütünlüğünü korumuş konutlarda malzeme kayıpları, ahşap elemanlarda çürüme, örtü elemanlarında kayıplar, ders boşalması, sıva çatlakları ve çıkmalarda sehim tespit edilmiştir. Restorasyon çalışmaları devam eden Anavarza Zafer Takı'nda deprem kaynaklı hasarlar gözlemlenmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Anavarza Zafer Takı'nda gözlemlenen hasarlar.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Türkiye Milli Komitesi iş birliği ile 16 Şubat 2023 tarihinde deprem bölgesinde yer alan Vakıf eserlerinde deprem sonrası ön tespit çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Adana ilindeki çalışmalara VGM ekibiyle birlikte Mimar Koruma Uzmanı Dr. Süheyla Koç katılmıştır. Hoşkadem Camii'nde gözlemlenen hasarların daha çok minarede olduğu belirtilmiştir. Minare külahında taşlarda kayma olmuş, şerefe altındaki bazı taşlarda kopma meydana gelmiş ve alem yerinden oynamıştır. Minareye eklenen tel ve direk ise şerefede bazı

yapısal çatlaklara neden olmuştur (ICOMOS Türkiye, 6 Mayıs 2023 Webinar).

Adana'da yapılan alan çalışmasından sonra 25 Temmuz 2023 tarihinde saat 05.44'te merkez üssü Kozan olan 5.5 şiddetinde bir deprem yaşanmıştır (AFAD, 2023). Bu depremde Minnetli, Gedikli ve Kabaktepe mahallelerinde bazı konutlarda ve bir camide hasar görülmüştür. Kabaktepe Mahallesi'nde dağdan gelen kaya parçası sivil mimarlık örneği eve girerek yapıya ağır hasar vermiştir ("Kozan'daki Depremde Bazı Ev ve Ahırlar ile Bir Camide Hasar Oluştur", 2023).

Şekil 9. Dükkan (KO-18) yapısında görülen hasar.

Koruma Önerileri

Kozan'da yapılan alan çalışması kapsamında incelenen tarihi yapılarda, Şubat depremleri ve sonrasında olan artçı depremler nedeniyle göçme veya tamamen yıkım olmaması sevindiricidir. Kozan Belediyesi'nin kültür varlıklarının korunmasına ilişkin geçmişte ve günümüzde gösterdiği çabalar olumludur. Ancak, özellikle geleneksel yapıların özgünlüğünün korunması için koruma konusunda daha fazla özen gösterilmesi gerekmektedir. Yerel kurumların atacağı adımların teşvik edilmesi ve koruma uygulamalarının kalitesinin artırılması uzun vadede ilçeye önemli katkılar sağlayabilir. Örneğin tarihi değirmen hem bir endüstri mirası hem de kentin merkezinde insanların kolayca ulaşabileceği bir nokta olması nedeniyle yerel yönetimlerin desteğiyle yeniden işlevlendirilerek kentin sosyal yaşamına katkı sağlayabilecek çok özel bir yapıdır.

İlçedeki konutlarla ilgili olarak, özellikle ana tarihi arterlerde ve pazar alanında koruma çalışmaları dikkat çekmektedir. Ancak merkezin hemen dışındaki çeperlerde bakımsızlıktan yok olmak üzere olan birçok yapı tespit edilmiştir. Bu durumun Adana ilinin hemen hemen tüm ilçeleri için geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gelecekte yaşanacak depremler karşısında, 25 Temmuz 2023'te merkez üssü Kozan olan depremin de işaret ettiği gibi,

geleneksel yapıların daha fazla kayba uğrama riski bulunmaktadır. Bu nedenle, bu kültür varlıklarının mimari ve yapısal dokümantasyonunun yapılması kritik önem taşımaktadır. Etkin bir koruma planlaması ve uygulaması için kullanıcılar, paydaşlar ve yerel yönetimlerle istişare halinde binalar için bakım ve onarım kılavuzları geliştirilmelidir.

Bölgede, ilçe merkezi dışında, başta arkeolojik alanlar ve tarihi kiliseler olmak üzere olağanüstü ve eşsiz kültürel varlıklar bulunmaktadır. Ne yazık ki bu alanlar ve yapılar yeterince görünür değildir. Bu yerlere kolayca ulaşmak için yeterli yönlendirme araçları-işaretler ve kültürel varlıklar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için alanda bilgi panoları bulunmamaktadır. Hem yerel hem de merkezi yönetimlerin bu konuda daha etkin olması gerekmektedir.

İlçedeki kiliseler depremde önce yapısal bütünlüklerini kaybetmiş ve daha fazla bozulma gözlemlenmiş kültür varlıklarıdır. Köreken Kırkkapı Kilisesi, Ferhatlı Kilisesi ve Karabucak Kilisesi'nde maddi kayıplar gözlenmiştir. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan Anavarza Zafer Takı'nda son depremler nedeniyle bazı yapısal çatlaklar bulunmaktadır. Bu örnek, arkeolojik alanlardaki restorasyon yaklaşım ve uygulamalarında dikkat edilmesi ve tartışılması gereken bazı hususları göstermesi açısından önemlidir.

KIRKKAPI (KÖREKEN) KİLİSESİ

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Kozan, Ilıca Mahallesi

Konum: 37.46987, 35.86992

Yapım Tarihi: Erken Bizans

Özgün İşlevi: Kilise

Güncel Kullanımı: Metruk

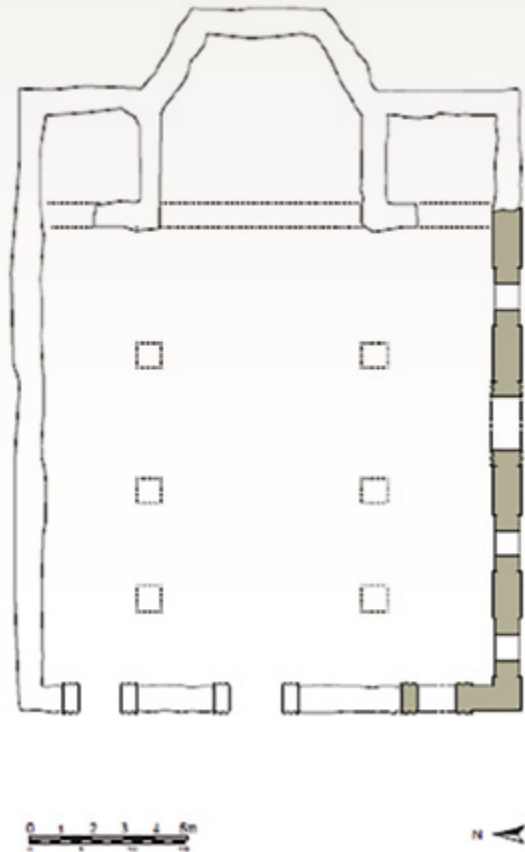
Ulaşım: Yerleşim içinde erişime açık

Kırkkapı Kilisesi, Adana ili, Kozan ilçesi, Ilıca Mahallesi, Körekentepe Mevkii'nde bulunur. Güney ve batı cepheleri kısmen günümüze ulaşan kilise, olasılıkla üç nefli bir bazilikadır (Şekil 1). Her iki yanında birer oda bulunan apsis bölümü, doğu cephesinden hafifçe dışarı taşar.

Kilisenin duvar işçiliğindeki ustalık dikkati çekicidir (Şekil 2). Özellikle yapı köşelerinde ve açıklıklarda kullanılan iri kesme taş blokların muntazamlığı, yapının içinde ve yakın çevresinde etrafa saçılmış profilli mimari öğeler, konstrüksiyonun inşasında kullanılan taş işçiliğinin üst düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak duvar örgüsündeki bu elemanların daha erken bir yapıya ait olması da mümkündür.

Yapının beden duvarları çift cidarlıdır. Cepheler ince yonu taş örgüdür ancak yapının köşelerinde ve açıklıklarda yukarıda bahsedilen iri kesme taş bloklar tercih edilmiştir. Bütünlüğünü halen koruyan çekiş bölümünde bol miktarda harç ve moloz kullanılmıştır. İnce yonu taş duvarlarda örgüdeki dizilerin yükseklikleri değişiklik gösterir; açıklıkların üzerindeki kotlarda daha iri taşların kullanıldığı görülür. İç mekâna bakan duvar yüzünde de ince yonu taş örgü kullanılmıştır.

Güney duvarının iç mekâna bakan yüzünde, zemin katındaki kemerli açıklıkların üzerindeki ahşap giriş yuvaları, yapının ahşap galerili olduğunu göstermektedir. Güney cephesindeki benzer ahşap giriş yuvaları, bu cephede ahşap bir sundurmayı düşündürmektedir. Yapı, özgün halinde ahşap bir beşik çatı ile örtülmüş olmalıdır.

Şekil 1. Kozan, Kırkkapı Kilisesi planı (Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu, KMKD, 79).

Şekil 2. Kozan, Kırkkapı Kilisesi güney cephesi, 2023.

Yüzyıllardır dış koşullara doğrudan maruz kalan Kırkkapı Kilisesi metruk bir haldedir, beden duvarlarının sınırlı bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Yapının üzerinde bulunduğu arazide yeraltı su seviyesi zemine yakındır, bazı noktalarda beden duvarları su içindedir. Ancak bu koşullara rağmen üst yapıda zemine bağlı önemli bir hasar göze çarpmamıştır. Kilisede, Şubat 2023 depremleri ile ilişkili herhangi bir hasar tespit edilmemiştir.

Kilisenin Geç Antik Çağ ve Erken Hristiyan sanatı hakkında bilgiler sunması ve yerel yapılm ustalığını sergilemesi nedeniyle etrafındaki diğer arkeolojik verilerle birlikte korunması ve ziyarete açılması gerekmektedir. Mevcut durumun korunabilmesi ve hasarların büyümemesi için hassas bir belgeleme çalışması yürütülmesi, ziyaretçi yönetimini de içine alan uygun koruma önerilerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde yapılacak kazılarla mevcut durumun belgelenmesi ve değerlendirilmesi faydalı olacaktır, bu çalışmalarda yeni verilerin ortaya çıkması da olasıdır.

KARABUCAK KİLİSESİ

Dr. Umut Almac

İlçe, Mahalle/Köy: Kozan, Karabucak Mahallesi

Konum: 37.63058, 35.90250

Yapım Tarihi: Orta Çağ

Özgün Tabiiyeti: Ermeni

Özgün İşlevi: Şapel

Güncel Kullanımı: Metruk

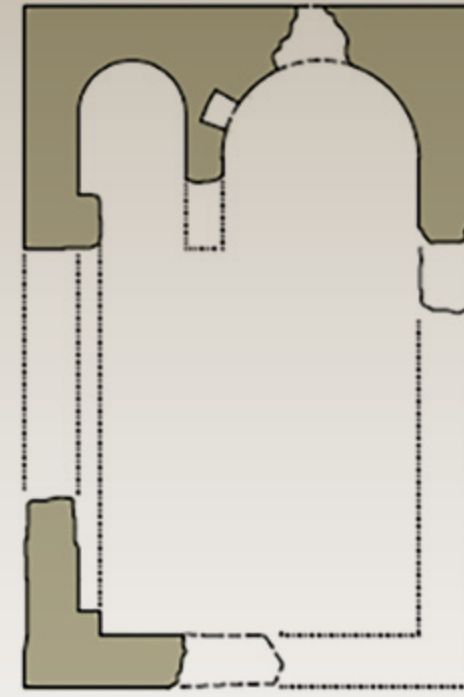
Ulaşım: Kırsal yerleşimden uzak, erişime açık

Karabucak Kilisesi, Adana ili, Kozan ilçesi, Karabucak Mahallesi, Bozbelen mevkiindedir. Kapadokya'yı Kilikya üzerinden denize bağladığı düşünülen Gezbel-Kozan Yolu üzerinde, Karabucak köy yolu sapağında bulunur (Kaplan, 2017, 45). Metruk haldeki kagir yapının üst örtüsü yok olmuş ve beden duvarları kısmi olarak günümüze ulaşmıştır (Şekil 1). Kilise, dikdörtgen plan şemasındadır; iki adet apsisi bulunur (Şekil 2). Doğu cephesi düzdür, apsisler cepheden dışarı taşmaz ve üst kotta her iki apsinin merkezinde mazgal pencereler bulunur. Güneydeki ana bölüm daha geniştir, yerinde olmayan apsis üst örtüsü yarım kubbe olmalıdır (Şekil 3). Yapının duvarları çift cidarlıdır; cepheler kaba yonu taş örgü, iç mekân tarafı moloz taş örgü ve çekirdek bölümü moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiştir.

Yapıdan geriye kalan duvarlar bakımsızlık nedeniyle hızla yok olmaktadır. Dış koşullara açık haldeki kagir duvarlar bütünlüğünü yitirmektedir. Güney apsis duvarındaki ayrılma, doğu cephesinin bütünlüğünün kaybına neden olmuştur. Duvarların üzerindeki ağaç ve köklü bitkiler de bozulma sürecini hızlandırmaktadır. Yapı yerleşimden uzaktadır; duvar kesitindeki kayıplar, izinsiz kazı ve vandalizm ile ilişkili güvenlik sorununu da ortaya koymaktadır. Yapının birkaç metre doğusundan geçen karayolunun ıslah edilmesi sırasında olasılıkla doğal zemin kotunun aşağı inmesi nedeniyle binadaki yapısal sorunlar büyümüş olmalıdır. Ağır hasarlı yapının, 6 Şubat depremlerinden etkilendiğine dair bir hasar gözlemlenmemiştir. Yapının yok olma riskine karşı sağlamlaştırılması gerekmektedir. Yapıda ve yakın çevresinde Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde yapılacak kazılarla yeni verilerin ortaya çıkması mümkündür.

Şekil 1. Kozan, Karabucak Kilisesi doğu cephesi, 2023.

Şekil 2. Kozan, Karabucak Kilisesi planı (Davtyan ve Manassian, 2018, 35).

Şekil 3. Kozan, Karabucak Kilisesi apsisi, Nisan 2023.

ANAZARBOS (ANAVARZA) TAKI

Mustafa Akçaöz

İlçe, Mahalle/Köy: Kozan, Anavarza Mahallesi

Konum: 37.2493, 35.89725

Yapım Tarihi: Roma (MS 2. yüzyıl)

Özgün İşlevi: Tak (Kent Kapısı)

Güncel Kullanımı: Ören yeri

Ulaşım: Kırsal alanda, erişime açık

Anazarbos (Anavarza) Takı, Adana ili Kozan ilçesi, Anavarza Mahallesi'nde 105 ada 1 parseli içine alan Anavarza Ören Yeri'nde konumlanır. Alakapı olarak da adlandırılan yapı, Antik Kilikya bölgesinde yer alan Anazarbos (Anavarza) Antik Kenti'nin ana aksını oluşturan kuzey-güney doğrultulu caddenin (cardo maximus) en güneyinde, doğu-batı doğrultulu bir kent kapısıdır.

Üç kemerli zafer takının, günümüze yalnızca ilk katı, bu kat seviyesindeki mimari bezeme detayları, orta ve yan geçişlerle beraber tonozları ulaşmış vaziyettedir. Dış cidarda kesme taş örgü, çekirdekte moloz örgü kullanılmıştır. Kemerli geçişler kesme taş kullanımlı beşik tonozdur.

Takın, merkezdeki kemerli açıklığı her iki yanındaki açıklıklara göre daha büyük ve vurguludur. Güney ve kuzey cepheler farklı mimari unsurları yansıtır. Kente giriş niteliği taşıyan güney cephe (Şekil 1) daha zengin bir mimari üsluba ve bezeme çeşitliliğine sahipken, kente bakan kuzey cephe daha sadedir. Güney cephe, korinth başlıklı bağımsız sütunlar ile mimari kompozisyon oluşturur. Merkezdeki açıklığın her iki yanındaki *aedikulalı* mimari ile dört, yan girişlerin kanatlara bakan tarafında birer olmak üzere cephede kaideler üzerinde altı sütun yer alır (Özgen, 2009, 65). Bu sütunlar saçaklığa kadar yükselmektedir. Kanat duvarlarının üstü, birer yarım alınlık ile sonlanır. Kuzey cephede okunabilen *architrav* ve friz tek bloktan oluşur. Yunan ve Roma mimarisinde sık görülen bezeme tipi olan *İon kymationu* ve kıvrık dal/yaprak dizisi göze çarpar. Kuzey cephe güneye nazaran daha sadedir (Şekil 2). Kuzey cephede orta geçişin her iki yanındaki konsollar üzerinde birer niş yer alır.

Yapının eski ve yeni fotoğrafları karşılaştırıldığında zafer takında yürütülen müdahalelerin oldukça kapsamlı olduğu anlaşılmaktadır. Batıdaki kemerli açıklığın yer aldığı bölüm restorasyon sürecindeyken Şubat 2023 depremleri gerçekleşmiştir. Kazı evi ekibinden alınan bilgilere göre restorasyon amacıyla kurulan ve batı bölümde yer alan ahşap iskelet, deprem sırasında hasar almıştır. Yapının kemerlerinde ve duvarlarında çatlaklar tespit edilmiştir. Bütünlemede kullanılan kemer taşları yerinden oynamıştır. Arkeolojik alanlarda yürütülecek koruma çalışmalarında izlenmesi gereken uygun yaklaşım ve müdahale biçimleri uluslararası tüzüklerde ve metinlerde tanımlanmıştır. "Anastylosis" kapsamı dışına taşan kısmi rekonstrüksiyonların öncelikle koruma yaklaşımı bağlamında, sonrasında ise özellikle Türkiye gibi deprem ülkesi olan bölgelerde yapısal davranış açısından sakıncalı olabileceği Anazarbos (Anavarza) Zafer Takı'nda tecrübe edilmiştir. Arkeolojik alanlarda yürütülen mimari koruma çalışmalarında yetkin mühendislik hizmetlerinin önemi de vurgulanması faydalı olabilecek bir başka konudur. Yakın dönemde onarım çalışmaları geçiren ve Şubat 2023 depremlerinden etkilenen arkeolojik alanlardan elde edilecek bilgilerin mimari koruma ve arkeoloji disiplinlerinde yeni tartışmalar açması gerekmektedir.

Şekil 1. Güney cephe.

Şekil 2. Kuzey cephe.

KOZAN KARA KİLİSE

Murat Demirli

İlçe, Mahalle/Köy: Kozan, Taş Mahallesi

Konum: 37.4443, 35.8139

Yapım Tarihi: Orta Çağ

Özgün Tabiiyeti: Ermeni

Özgün İşlevi: Kilise

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: Kırsal alanda, erişime açık

Kozan'a bağlı Taş Mahallesi'nde yer alan kilise yapısı ile ilgili literatürde yeterince bilgi yoktur. Bölgede Sis Manastırı'nın etrafında çok sayıda, günümüzde harabe niteliğinde olan irili ufaklı kilise-şapel olduğu bilinmektedir. Halk arasında 'Kara Kilise' olarak anılan şapel yapısı, eğimli bir arazi üzerinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bazilikal bir yapıdır. Üzerinde iki adet niş bulunan dairesel apsisin genişliği yaklaşık dört metredir (Şekil 1). Cidarlardaki kesme taşlar yanaşık derzli olarak kullanılmıştır. Eğimli arazide konumlanan yapının inşa edilebilmesi için temel seviyesinde yapının sınırlarından biraz taşan bir platform inşa edilmiştir. Bu zemin kaba yonu taştan, iri agregalı bir harç ile bağlanarak oluşturulmuştur. Kilise iç mekan duvar yüzeylerinin, lento-söve gibi kesme taştan imal edilmiş öğeler dışında sıvalı olduğu görülmektedir. Sıvanan kaba yonu taş yüzeylerde duvar tekniğinin daha özensiz olduğu görülmektedir. Sivri kemer kesit formunda bir beşik tonoz ile kaplı olduğu anlaşılan kilisenin eğrisel üst örtüsü dış cepheye yansımamaktadır ve büyük olasılıkla beşik formda bir çatı ile örtülüdür. Günümüzde metruk olan yapının Anadolu'nun birçok yerinde görüldüğü üzere ahır-depo olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 1. Kozan, Kara Kilise apsisi.

Kilisenin apsis duvarı dışında, saha çalışması sırasında girişin de yapılabildiği güney ve kuzey duvarları kısmen ayaktaadır (Şekil 2). Zemini toprak dolgu ile kaplıdır ve çatı örtüsü büyük oranda yok olmuş vaziyettedir. Bu koşullarda vandalizme ve iklim koşullarının zararlı etkilerine son derece açık haldedir. Etrafında yoğun bitkilenme görülmekte ve bu durum yapıya ulaşımı zor kılmaktadır. Yapının etrafında yakın zamanda inşa edildiği anlaşılan köy evleri vardır ve bu evlerin inşa sürecinde kiliseye ait özgün malzemenin devşirme olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kilisenin mevcut durumdaki bozulma seviyesini depremle ilişkilendirecek bir veri yoktur. Yapı zaman etkisinde, özellikle yağışlara karşı korunmasızlığıve vandalizm ile yağmaya açık durumuyla her türlü malzeme kaybı ve bozulmaya maruz kalmıştır. Kilisenin iç mekan duvarlarında ateş yakıldığına işaret eden yoğun islenme ve duvarlarda yoğun tuzlanma görülmektedir. Yapıda iç mekanda takip edilebilen çatlaklar yeni gibi görünmemektedir.

Şekil 2. Kozan, Kara Kilise güney cephesi.

Yapının yakın zamandaki deprem etkisiyle herhangi bir bozulmaya/yıkıma uğramamış olması büyük bir şanstır. Potansiyel depremlere karşı yapının dayanımını arttırmak için öncelikle yoğun bir temizlik ve sağlamlaştırma çalışması yürütülmeli, yapının iklim koşulları ile yağışlardan etkilenmemesi ve mevcut bozulmaların daha da ilerlememesi için bir koruma çatısı altına alınması korunması adına gereklidir. Yapının vandalizme karşı korunması ya da yapı malzemesinin devşirme olarak kullanılmasını engellemek üzere, yapıya girişlerin engelleneceği koşulların sağlanması elzemdir. Statik açıdan güçsüz görülen duvarların geçici ve yapıdan özgün malzemeye zarar vermeyecek şekilde sökülebilecek geçici askı-destek sistemleriyle güçlendirilmesi önemli görünmektedir.

SİS MANASTIRI

Mustafa Akçaöz

İlçe, Mahalle/Köy: Kozan, Taş Mahallesi

Konum: 37.4455, 35.8141

Yapım Tarihi: 1809-1810

Özgün Tabiiyeti: Ermeni

Özgün İşlevi: Manastır

Güncel Kullanımı: Metruk / Su Deposu

Ulaşım: Kent merkezinde, erişime açık

Kozan ilçesi, Taş Mahallesi, 371 ada 7 parselde konumlanan yapı, günümüzde mevcut olmayan kitabe-sinden 1809-1810'a tarihlenir (Pekol, 2018, 49). Kullanım döneminde manastır, geniş bir alana yayılmakta, Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, iki şapel, pek çok müstemilat ve konak ile birlikte bir ruhban okulunu barındırmaktaydı.

Eski Sis (günümüz Kozan) şehrinin biraz üzerinde yer alan manastırdan günümüze neredeyse bir şey kalmamıştır. Yüksek çevre duvarlarının bir kısmı (Şekil 1) ve iki kulesi bugün kısmen ayakta-dır (Pekol, 2018, 54). İstinat duvarı kaplama taşlarında göze çarpan derz dolgulu bosajlı kesme taşlar, yapı genelindeki devşirme malzeme kullanımını ve dönemsel müdahaleleri kanıtlar. Günümüzde en belirgin okunan yapı tarihsel metinlerden de anladığımız üzere Eçmiyadzin Şapeli'dir. Apsis duvarı ve güney duvarlarının bir kısmı ayakta-dır (Şekil 2). Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nin ise subasman seviyesinde duvarları yer yer izlenebilmektedir. Manastırın çevre duvarlarının bir bölümü ile kulelerinin bir kısmı da temel seviyesinde günümüze ulaşmıştır.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) Parsel Sorgulama çevrimiçi say-fasında, yapının bulunduğu ada ve parsel bahçeli kâgir su deposu olarak tanımlanır. 1950'lerde büyük kilisenin nefinin ve ku-zey yöndeki şapellerin bulunduğu kısma, kısmen yeraltında kalan bir su deposu inşa edilmiştir. TKGM Parsel Sorgulama say-fasındaki kayıt bununla ilişkili olmalıdır. Manastır ise orijinal kullanımında kuzeye doğru devam eden ve 252 ada 1 parseli de içine alan geniş bir oturma alanına sahiptir. Her iki ada parselde de yayılan manastırın bulunduğu alan Buyruk'un (2011, 168) aktarımına göre sonradan çam ağaçları ile yeşillendirilmiştir. Bir dönem piknik alanı olarak da kullanılmıştır (Salmani, 2008, 440). Manastır kompleksinin içinden bir yol geçirilmiş, çevredeki pek çok evin bahçesinde ya da beden duvarlarında muhtemelen manastırdan alınan devşirme taşlar kullanılmıştır. Yerelden ve kurumlardan alınan bilgiler yapının depremde hasar almadığı yönündedir.

FERHATLI KİLİSESİ

Murat Demirli

İlçe, Mahalle/Köy: Kozan, Ferhatlı Mahallesi

Konum: 37.49745, 35.88112

Yapım Tarihi: 5. yüzyıl

Özgün Tabiiyeti: Bizans

Özgün İşlevi: Kilise

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: Kırsal alanda, erişime açık

Kozan ilçe merkezine yaklaşık 15 km mesafede yer alan Ferhatlı köyüne bağlı Tepe Mahallesi'nde yer alan yapı, 5. yüzyılda inşa edilmiş bir Bizans kilisesidir. Yapıda herhangi bir kitabeye rastlanmamakla birlikte, harabe niteliğindeki yapının dağınık vaziyetteki taşlarının kimilerinin üzerinde haç motifleri görülmektedir.

Kilisenin kuzey ve güney yöndeki moloz taş beden duvarları ve doğu yöndeki apsisi kısmen ayakta kala-bilmiştir. İç mekana yarım daire form-lu apsis, dış cepheye çokgen olarak yansımıştır ve bu kısım dolgusu moloz taşlı, kesme taş kaplamalı sandık duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Apsiste yarım yuvarlak kemerli üç pencere açıklığı vardır.

Apsis dış cephesindeki, dış cidar kesme taşlar, kemerli pencere açıklıklarının üzengi seviyesine kadar yükselmekte ve bu seviyede profilli bir silme ile son bulmaktadır. Temel seviyesinde, çokgen apsisin ze-mine oturduğu yerde profilli bir kaide dönmektedir. Bu özellikleriyle oldukça üst düzey bir taş işçiliği ile inşa edildiği anlaşılan yapının çevresinde farklı nitelik ve durumda birçok mimari iz görülmektedir. Bu izler yapının daha büyük bir yerleşimin ya da mimari kompleksin bir parçası olduğunu düşündürmektedir. Oldukça geniş bir alana yayıldığı anlaşılan yerleşimin detaylı bir yüzey araştırması ve arkeolojik kazı çalışmasının konusu olması gerekmektedir.

Güncel olarak yapının etrafındaki molozlardan bir kısmı Şubat 2023 depremlerinde olmuş gibi görülmektedir. Özellikle apsis kısmının yakın zamanlı eski fotolarının güncel durum ile karşılaştırmasından, apsis dış cephe kesme taş cidarı yakın zamanda yıkılmış ve duvarın moloz dolgusunun açığa çıkmış oldu-ğu anlaşılmaktadır. Mevcut halde her türlü bozulma riskine açık olan yapının, potansiyel depremlerden zarar görmemesi için ayakta kalan kısımların ve mevcut açıklıkların desteklenmesi ve askı sistemleriyle yapının stabil hale getirilmesi gerekmektedir. Önemli ve değerli yapı elemanlarının, in-situ durumda belgelenmesi ve sonrasında güvenli bir noktaya taşınması ve mevcut durumda kontrolsüz ziyaretçi tra-fiğinde hayati risk teşkil edebilecek kısımlar için gerekli güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir.

Şekil 1. Kozan, Ferhatlı Kilisesi apsisi.

Şekil 2. Ferhatlı Kilisesi güneydoğu cephesi.

SAİMBEYLİ İLÇESİ

Dr. Emre Kishalı

Tarihçe

Adana'nın kuzeyinde yer alan Saimbeyli ilçesi, kuzeyde Tufanbeyli (Adana), kuzeybatıda Develi (Kayseri), batıda Göksun (Kahramanmaraş), güneydoğuda Andırın (Kahramanmaraş) ve Kadirli (Osmaniye), güneybatıda Feke ve güneyde ise Kozan (Adana) ilçeleriyle komşudur.

Yapılan arkeolojik araştırmalara göre bölgenin tarihi Roma Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Bizans Dönemi'nde, 10. yy'da bölge Katonia şehirlerinden Badimon olarak adlandırılır. (Öcal, 2009, 164). Kilikya Ermeni Kralı II. Levon Dönemi'nde (1198-99) Mazot Xac veya Mazot Xatc adı verilmiştir. 17. yüzyılın ortasından itibaren olan kaynaklarda Hadchin, Hadjine, Hacın, Hadschin ve Haçin isimleri ile karşılaşılır (Girginer, 2005, 17). Tarihsel olarak Akdeniz kıyıları ile Kapadokya'yı birbirine bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunması sebebiyle oldukça stratejik bir konumda yer almıştır. I. Ruben'in Bizans İmparatorluğu ile mücadelesinden galip çıkması ile kurulan ve 1375 yılında Memlûklüler tarafından son verilen Kilikya Ermeni Krallığı döneminde bölge gelişmiştir. 15. yy'a kadar Bizanslılar ile Türkler arasında bir mücadele alanı olan ve el değiştirdiği bilinen bölge, 1516'da Osmanlı yönetimine geçmiştir. 16. yy'da Adana Vilayeti'nin Kozan Sancağı'na bağlı olan Haçin (Girginer, 2007, 156). 18. yy'da vadiden yukarıya doğru genişleyen yerleşim alanıyla, ticaret ve kervan yolunu koruma amaçlı inşa edilmiş kale şehridir (Bozgeyik, 2023, 178-179).

Saimbeyli, yüzyıllar boyunca Hristiyan ve Müslüman toplumların birarada yaşadığı bir bölge olmuştur. Osmanlı Dönemi'nde günümüz Saimbeyli Kalesi'nin bulunduğu mahallede Müslüman, Manastır yapısının bulunduğu vadinin diğer tarafı ise Ermeni toplumunun yaşadığı bölge olmuştur.

1866 yılında Haçin merkezinde 1653 Ermeni hane bulunurken, buna karşılık 213 Türk hane vardır. Ermeniler, genellikle Haçin'de dar bir yerleşim bölgesi oluşturarak çoğunluğu sağlamışlardır. Haçin kazası çevresinde yaşayan ve aynı idari bölgede bulunan Yayla Yağbasanı aşiretinin bölgesinde ise 1278 Türk hane ve 85 Ermeni hane bulunmaktadır. Buna göre, Haçin kazası genelinde toplamda 1491 Türk hane ve 1783 Ermeni hane bulunmaktadır (Kaplan, 2001, 14-15). Haçin Kazası, Kozan Sancağı'na bağlıdır ve H. 1297 Sâlnâmesi'ne (Miladi 1880 civarı) göre yedi nahiyeye ayrılmıştır. Bu kazanın merkezi olan Haçin kasabasının nüfusu 15.570'tir. Bu nüfusun 4.894'ü Müslüman erkek, 5.678'i Hıristiyandır. 1880'li yıllarda Adana bölgesinde gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu yerlerden biri Haçin'dir (Kaplan, 2001, 33). Bölgedeki Fransız işgaline karşı mücadele eden, sonrasında kente kaymakam olarak atanan ve 1920'de hayatını kaybeden Yüzbaşı Saim Bey'in anısına yerleşimin adı 1925 yılında Saimbeyli olarak değiştirilmiştir (Dinçaslan, 2022, 8). Saimbeyli, Cumhuriyetin ilk yıllarında köy statüsüne indirgenmiş ve yavaş bir gelişim göstermiştir (Öcal, 2009, 165).

İncelenen Kültür Varlıkları

Adana ili, Saimbeyli ilçesinde 9 Nisan 2023 tarihinde gerçekleştirilen alan çalışmasında anıtsal yapılar ve sivil mimarlık örnekleri incelenmiştir. Saimbeyli Kalesi, Sahak Mesrob Okulu, Surp Hagop / Saint James Manastırı ve batısındaki su yapısı, Kızlar Hamamı, Şehit Ufuk Çınar Caddesi'nde yer alan geleneksel konutlar, Kızlar Hamamı'nın batısında yer alan ahır yapıları değerlendirilmiştir (Tablo 1, Şekil 1).

Tablo 1. Adana-Saimbeyli ilçesinde incelenen yapılar.

1. SA-1 Saimbeyli Kalesi

Konum	37.9854, 36.0921			
Orijinal İşlev	Defense	Anıtsal		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

2. SA-2 Sahak Mesrob Okulu

Konum	37.9859, 36.09186			
Orijinal İşlev	Eğitim	Anıtsal		
Mevcut Durum	Kısmi / tam göçme			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

3. SA-3 Surp Hagop (St James) Manastırı

Konum	37.98941, 36.08677			
Orijinal İşlev	Dini	Anıtsal		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

4. SA-4 Kızlar Hamamı

Konum	37.98811, 36.09555			
Orijinal İşlev	Dini	Anıtsal		
Mevcut Durum	Orta hasarlı			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

5. SA-7

Konum	37.98431, 36.0902			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

6. SA-8

Konum	37.98452, 36.09048				
Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

7. SA-9

Konum	37.98458, 36.09086				
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari			
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

8. SA-10

Konum	37.98471, 36.09163				
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari			
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

9. SA-11

Konum	37.98481, 36.09184				
Orijinal İşlev	Konut		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hafif hasarlı				
		x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

10. SA-12

Konum	37.99003, 36.09127			
Orijinal İşlev	Konut	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Ağır hasarlı			
			x	
Deprem Hasarı	Tespit edildi			

11. SA-13

Konum	37.98814, 36.09335				
Orijinal İşlev	Ahır		Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok				
	x				
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi				

12. SA-14

Konum	37.98698, 36.09373			
Orijinal İşlev	Ahır	Sivil Mimari		
Mevcut Durum	Hasar yok			
	x			
Deprem Hasarı	Tespit edilmedi			

Şekil 1. Saimbeyli ilçesinde incelenen yapıların dağılımı.

İncelenen Kültür Varlıklarının Mimari ve Yapısal Özellikleri

Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan (KVKBK) alınan verilere göre Saimbeyli ilçe sınırları içerisinde yer alan arkeolojik sit alanları 83

adettir. Saimbeyli İslam Mahallesi için tanımlanmış arkeolojik sit alanları ile ilgili detaylı bilgi Tablo 2'de verilmiştir.

Adres	Adı	Ada	Parsel	Varlık Adı	Tür	Derece	Karar Tarih-No
İslam Mah., Kiselog Mev.	Kalıntılar 1.Derece Arkeolojik Sit alanı	125	6, 7, 8, 9, 10, 19, 34, THA	Arkeolojik Sit Alanı	Kalıntı	1.Derece	29.4.2005-585 / revize (genişletme) 23.11.2021-14074
Merkez, İslam Mah. Kabırlık Mev.	Kalıntılar 3.Derece Arkeolojik Sit alanı			Arkeolojik Sit Alanı	Kalıntı	3.Derece	29.4.2005-583

Tablo 2. Saimbeyli İslam Mahallesi arkeolojik sit alanları (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

İslam Mahallesi, 40 ada, 22 parselde yer alan tescilli taşınmaz kültür varlığı Saimbeyli Kalesi ve çevresindeki arkeolojik doku dikkate alınarak Adana Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından 1. ve 2. Derece arkeolojik sit alanı sınırları 2016 yılında tanımlanmıştır (Adana KVKBK, 2016)

İlçedeki arkeolojik sit alanları içinde ve dışında korunmaya değer ve tescilli anıtsal yapılar bulunur. Hâkim bir noktada konumlanan Saimbeyli (Haçin) Kalesi ve batısındaki Sahak Mesrob Okulu, kentin 20. yüzyıl başına tarihlenen fotoğraflarında da kolaylıkla algılanabilen, yerleşim için önemli tarihi röper noktalarıdır. Benzer biçimde, bu iki yapıya yakın bir noktada bulunan Kızlar Hamamı da konumu ve sunduğu işlev ile yerleşimin sınırları ve günlük yaşamı hakkında bilgiler sunar. Vadinin karşı yamacında, Saimbey Deresi'nin (Obruk) batısındaki Saimbeyli Surp Hagop (St. James) Manastırı ise geçirdiği değişimler ve yıkımlar ile yerleşimin tarihi için önemli veriler sunan yüzlerce yıllık kadim bir yapı kompleksidir. Bu yapılar, ince ve/veya kaba-yonu taş ile inşa edilen kagir binalardır. Saimbeyli Kalesi gibi kalın duvarlara sahip yapılarda ince/kaba-yonu taş örgüdeki çift cidarlı duvarlar moloz taş ve harçtan meydana gelen çekirdek bölümüne sahiptir (Bkz. Murat Demirli, s.76). Yakın dönemde onarım çalışmaları yürütülen Kale dışında, ilçedeki kültür varlıkları son derece bakımsız durumdadır, tümü üst örtüsünü kaybetmiştir ve bu nedenle çevresel

koşullara açıktır. Kare planlı Kızlar Hamamı, moloz taş yığma teknik ile inşa edilmiş ve yapının beden duvarları günümüze kadar ulaşmıştır. Duvar içinde belirli mesafe ile yerleştirilmiş ahşap hatılların izi görülmektedir. Ayrıca, zemine yakın kotlarda duvar içinden geçen hamam su tesisatına ilişkin öğeler tespit edilmiştir. (Bkz. Murat Demirli, s.77). Dikdörtgen planlı Surp Hagop (St. James) Manastırı, düzgün kesme taş ve kireç harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Çağdaş yapım teknikleri ile inşa edilmiş bahçeli konutlarla çevrilmiştir. Yapının bulunduğu parselde tonozlu ve kesme taş ile inşa edilmiş bir sarnıç yapısı bulunmaktadır.

Saimbeyli'de incelenen tarihi konutların biri dışında tümü, Saimbey Deresi'nin (Obruk) doğusunda, Kale'nin üzerinde bulunduğu tepenin yamaçlarındadır. Tarımsal faaliyetler ve hayvancılık ile geçimini sağlayan ilçe halkının, kuşaktan kuşağa aktararak gelen bilgiler ile ürettiği ve tüm sürecin okunabildiği yapıların belge, tarihi, eskilik ve mimari değerleri yüksektir. Yörenin yapım malzemeleri ve teknikleri kullanılarak inşa edilen geleneksel konutlar bölgenin yapım pratiği hakkında bilgiler sunar. Özgün halinde sıvalı olduğu anlaşılan konutlar zemin ve bir normal kattan oluşur. Zemin kat, moloz taş yığmadır; köşelerde ve açıklık kenarlarındaki ahşap dikmeler hatıllarla ve lentolarla ilişkilendirilmiştir. Birinci kat ahşap karkas sistemdir, dikmeler ve diyagonaller arasındaki boşluklar genellikle moloz taş örgü, bazı örneklerde kerpiç ile doldurulmuştur. Çift hatıllı

taş duvar örgüsünde toprak esaslı bağlayıcı kullanılmıştır. Duvarlardaki düz atkılı açıklıklar ahşap lentoludur. Ahşap döşeme sisteminde sık kullanılan dairesel kesitli kirişler, duvar içinde sürekliliği olan yastık kirişlerine mesnetlenmiştir. Bazı yapılarda beden duvarları arasındaki açıklık, dikme dizileri ve üzerine atılan kirişler ile bölünmüş, böylece döşeme kirişlerinin geçtiği temiz açıklık küçültülmüştür. Geleneksel yapılar,

özgün durumda üzeri toprak kaplı ahşap düz dama sahiptir. Ancak, daha sonraki yıllarda düz damlara müdahale edilerek kırma ve beşik çatıya geçiş yapıldığı görülmektedir. Yapıların genellikle giriş cephesi birinci katında çıkmalar gözlemlenmiştir. Saha çalışmasında incelenen metruk haldeki konutlar taşıyıcı sistem şeması, yapım teknikleri ve malzemelerine ilişkin tüm detayları sunmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Saimbeyli ilçesinde Saimbey Deresi'nin (Obruk) batısında bulunan sivil mimarlık örneği, Nisan 2023 (SA-12).

Hasar Değerlendirme ve Riskler

6 Şubat depremlerini takiben Saimbeyli ilçe merkezine yaklaşık 36 km uzaklıktaki Kahramanmaraş ili Göksun ilçesinde de artçı depremler yaşanmıştır (AFAD, 2023). Saimbeyli ilçesinde Kaymakamlık yapısının hasar gördüğü ve 88 yapının ağır ve orta hasarlı olduğu belirtilmektedir ("Depremde Hasar Gören Kaymakamlık Binası Kontrollü Olarak Yıkıldı," 2023).

Öte yandan incelenen tarihi yapılarda toptan göçme yaşanmamıştır. Surp Hagop (St. James) Manastırı ve

Sahak Mesrob Okulu'nun beden duvarında kısmi kayıplar olmuştur (Şekil 3). Bütünlüğünü kaybetmiş Kızlar Hamamı beden duvarında da malzeme kayıpları görülmüştür. İncelenen anıtsal yapılar genel olarak bakımsızdır, uzun yıllardır onarım müdahalesi görmemiştir. Sivil mimarlık örnekleri ve ahırlarda, ahşap kullanımına bağlı olarak hasarların çok daha sınırlı olduğu görülmüştür. Bu yapılarda siva kayıpları ve çatlaklarına rastlanmıştır.

Şekil 3. Surp Hagop (St James) Manastırı'nda deprem kaynaklı hasarlar, 2023.

Koruma Önerileri

6 Şubat depremleri ve sonrasında yaşanan artçı depremler incelenen yapılarda toptan göçmeye neden olmamıştır. Uzunca bir süredir bakımsız kaldığı anlaşılan anıtsal yapıların, deprem öncesinde yapı bütünlüğünün zedelendiği, malzeme ve yapısal bozulmalara sahip oldukları anlaşılmaktadır. İncelenen yapılar içinde Surp Hagop (St James) Manastırı ve Sahak Mesrob Okulu beden duvarlarının deprem nedeniyle hasar gördüğü tespit edilmiştir. Kızlar Hamamı ve Saimbeyli Kalesi'nde doğrudan deprem ile ilişkilendirilebilecek strüktürel hasarlara rastlanmamıştır. Bütünlüğünü kaybetmiş yapıların olası afetler karşısında hasar görebilirlikleri yüksektir. Yapıların daha fazla zarar görmemesi için yıkılan parçalarının güvenli bir yere alınması, güvenlik kordonuyla çevrenmesi ve yapılara girişin engellenmesi gibi acil önlemler gereklidir. Bu nedenle, belgeleme çalışmalarının hız kazanması, özgün mimari/yapı elemanların kayıt altına alınması gerekmektedir. Tarihi yapılar, yerel zemin koşulları da incelenerek kapsamlı olarak analiz edilmelidir. Kullanıcılar ve yapılardan sorumlu paydaşlar ile verilecek kararlar sonucunda koruma yaklaşımları belirlenmeli ve yapılar için bakım-onarım kılavuzları oluşturulmalıdır. Kısa vadede mevcut hasarların artçı depremlerde büyümemesi amacıyla acil yapısal önlemlerin alınması, orta vadede yapıların koruma projelerinin hazırlan-

ması ve koruma kurullarında onaylanacak projeler yoluyla yapılarda konservasyon ve sağlamlaştırma uygulamalarını gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Uzun vadede ise ilçedeki kültür varlıklarının daha görünür hale getirilmesi için planlama yapılması ve kültür varlıklarının sürekli bakım ve onarımlarla korunmaları sağlanmalıdır.

Öte yandan Saimbeyli ilçesinde geleneksel yöntemler ile inşa edilmiş konut ve ahır yapıları bulunmaktadır. İlçe merkezinde yapıları çevreye bakıldığında sayıca az olan bu yapılar Şehit Ufuk Çınar Caddesi'nde yoğunlaşmaktadır. Bu yapılar, 20.yy başlarında görülen dönemin özelliklerini yansıtan mimari mirasın önemli örnekleridir. Tarımsal faaliyetler ve hayvancılık ile geçimini sağlayan ilçe halkının, kuşaktan kuşağa aktararak gelen bilgiler ile ürettiği ve tüm sürecin okunabildiği yapıların belge, tarihi, eskilik ve mimari değerleri yüksektir.

Deprem kaynaklı az hasar alan söz konusu sivil mimarlık örneklerinin, yerel zemin değerleri de incelenerek depremde gösterdikleri performanslar kapsamlı olarak analiz edilmelidir. Yapım tekniği ve deprem davranışları ile güncel inşaat pratiklerine referans vermesi açısından yapıların sürekliliği sağlanmalıdır. Kullanıcılar ile yapılardan sorumlu paydaşlar ile verilecek kararlar sonucunda koruma yaklaşımları belirlenmeli ve yapılar için bakım – onarım kılavuzları oluşturulmalıdır.

SAİMBEYLİ KALESİ

Murat Demirli

İlçe, Mahalle/Köy: Saimbeyli, İslam Mahallesi

Konum: 37.98547, 36.09271

Yapım Tarihi: 4-6. yüzyıl ve 12. yüzyıl

Özgün İşlevi: Kale

Güncel Kullanımı: Anıt Müze

Ulaşım: Kentsel alanda, erişime açık

Saimbeyli-Haçin bölgesi, Kilikya Ermeni Krallığı'nın Orta Anadolu ve Kapadokya yönündeki kapısı niteliğindeki bir yerleşimdi. Roma Dönemi'nde inşa edilmiş yapının Bizans ve sonrasında da Ermeni Krallığı dönemlerinde geliştirilip yeniden kullanıldığı bilinmektedir. İlçenin doğusunda, Obruk ve Kirkot çaylarının kesiştiği vadide, Kilisetepe denilen oldukça yüksek bir tepede inşa edilmiş (Saimbeyli Kalesi - Adana, 2015) olan yapının dikdörtgene yakın planlı kalenin sekiz burcu ve gözetleme kulesi bulunmaktadır. Mülkiyeti Saimbeyli Belediyesi'ne ait yapı yakın zamanda restore edilmiş ve ziyarete açık bir anıt müze haline getirilmiştir. Kalenin koruma projesi 2007 yılında onaylanmış ve 2013 yılında uygulama ihalesi tamamlanmıştır. Restorasyon uygulamasına Ocak 2014'te başlanmış ve Mart 2016'da kale müze vasfıyla kamuya açılmıştır (Şekil 2).

Kilikya bölgesi Ermeni mimari tipolojisi ile uyumlu duvarları ve taş işçiliği ile kale, bölge Ermeni Krallığı yönetimindeyken bir manastıra dönüştürülmüştür. 1861 yılındaki yangında, kalenin üzerine inşa edildiği kaya zeminin bir kısmı kopmuş ve kale eteğindeki yerleşime zarar vermiştir. Kalenin iç kısmında sarnıç ve kaya mezarlar bulunmaktadır. Özgün duvarlar çift cidarlıdır; ince yonu taş yüzeylerin gerisinde moloz taş ve harçtan oluşan çekirdek bölümü bulunur. Dikdörtgen formdaki taş blokların yüzeyi kaba bırakılmıştır. Yakın zamanda restorasyon kapsamında gerçekleştirilen bütünlemelerde, kullanılan duvar örgüsündeki taş yüzeylerin daha ince ve düz işlenmesi tercih edilmiştir.

Restore edilen kısımlarda, yakın zamandaki deprem etkisiyle oluşmuş, derz boyunca devam eden çatlaklar gözlenmiştir. Bu çatlaklar dışında belirgin, deprem kaynaklı bir hasar görülmemektedir. Yapının üzerine inşa edildiği sarp kayalık zeminin doğası gereği stabilize edilmesi ve deprem dayanımının artırılması önemlidir. Kalenin restorasyonundaki yaklaşım ve ilkeler, yapılan alan ziyareti kapsamında değerlendirilmiş ve yetersiz bulunmuştur. Yanlış ya da eksik restorasyon, kimi zaman kültür varlığı yapının durumunu depremsellik ve statik dayanım açısından daha da olumsuz bir noktaya taşıyabilmektedir. Saimbeyli Kalesi'nde yapılan gözlemler doğrultusunda 2016'da tamamlanan restorasyon uygulamasının yapıya statik güçlendirme açısından katkı sunmayan bir uygulama olduğu düşünülmektedir.

Şekil 1. Saimbeyli Kalesi.

Şekil 2. Saimbeyli Kalesi ziyaretçi girişi.

SAİMBEYLİ KIZLAR HAMAMI

Murat Demirli

İlçe, Mahalle/Köy: Saimbeyli, İslam Mahallesi

Konum: 37.98811, 36.09555

Yapım Tarihi: 19. yy sonu-20. yy başı

Özgün İşlevi: Hamam

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: Kırsal alanda, erişime açık

Hamam yapısı, Saimbeyli-Haçin Kalesi'nin güneydoğusunda, eski Haçin yerleşiminde bulunur. Kırsal alanda, köy yerleşiminden yaklaşık 2 km uzak konumdaki yapı, 'Kızlar Hamamı Sit Alanı' olarak tanımlanmış alanda, bir yamaca yaslanmış olarak ayrık nizamda inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan 12x15 m boyutlarındaki dikdörtgen planlı hamam yapısını besleyen su kaynağı yapının kuzey yönünde bulunur. Yığma tekniğinde moloz taş duvarlarla inşa edilmiş yapının özellikle beden duvarlarının eğrisel üst örtüye döndüğü kısımlarda kullanılan taş, oldukça ince, neredeyse plaka halinde, yassı kaba yonu taştır. Yapının iç mekân yüzeyleri sıvalı iken dış cephede herhangi bir sıva izi görülmemiştir. Yapıda herhangi bir noktada bir bezeme unsuruna rastlanmamıştır. Yapının kimi noktalarında ahşap döşeme delikleri ve hatıl yuvaları görülmektedir. Bu noktalarda kullanılmış ahşap elemanların 15x15 cm, 10x13 cm gibi kesit ölçülerinde olduğu görülmüştür. Yapının ana beden duvarları 60 cm genişliğindedir.

Şekil 1.
Saimbeyli
Kızlar
Hamamı.

Yapıya girişi kuzeydoğu yönündedir. Bugün ancak izleri okunabilen dikdörtgen planlı soyunmalık kısmından haç planlı sıcaklığa ulaşılır. Merkez alanı yaklaşık 5 m çapında bir kubbe ile örtülü olduğu anlaşılan sıcaklığın, haç şeklindeki kolları beşik tonozla örtülü olduğu mevcut izlerden okunabilmektedir. Sıcaklığın dört köşesinde 3x3 m plan ölçülerindeki ufak kubbelerle örtülü halvet hacimleri yer alır.

Uzun süredir kullanılmadığı anlaşılan yapıdaki hasarın temel sebebi, üst örtü yitimi ve bakımsızlık sebebiyle yapının yağış ve iklim koşullarına karşı korumasız olmasıdır. Özellikle üst örtüde olmak üzere yoğun malzeme kaybı ve göçme görülen yapıda yakın zamanda gerçekleştiği anlaşılan tek bozulma, kuzey yönündeki halvete geçiş kısmında duvardaki göçmedir. Bölgenin depremselliği göz önünde bulundurulduğunda, yapının mevcut bakımsız ve hasarlı durumunda, olası deprem etkilerine fazlasıyla açık olduğu söylenebilir. Yapının beden duvarlarının birleşim noktalarında zayıfladığı ve bozulmanın temelde bu noktalarda ve eğrisel üst örtünün başlangıç kotuna yakın kısımlarda olduğu görülmüştür.

Hamam yapısının etrafında takip edilebilen duvar izleri ya da baca-tüteklik gibi kimi mimari unsurlar, yapının çevresinde kimi başka yapılar da olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu unsurları doğru yorumlamak detaylı bir kazı ve belgeleme çalışması ile mümkün olabilecektir. Yapı sistemli ve bilimsel bir restorasyon çalışmasına tabi tutulmadan önce, geçici bir üst örtü ile dış iklimsel koşullara karşı korunmaya alınmalı, vandalizm riskine karşı insan girişine kapatılmalı ve geçici askı-destek ve iskele sistemleriyle statik açıdan dayanımı arttırılmalıdır.

SAHAK MESROB OKULU

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Saimbeyli, İslam Mahallesi

Konum: 37.9859, 36.09186

Yapım Tarihi: 20.yüzyıl

Özgün Tabiiyeti: Ermeni

Özgün İşlevi: Okul

Güncel Kullanımı: Metruk

Ulaşım: İlçe merkezine yakın, erişime açık

Sahak Mesrob Okulu, Adana ili, Saimbeyli ilçe merkezinin ortasından geçen Saimbey Deresi'nin (Obruk) doğusunda, yerleşime bakan Kilisetepe'nin üzerinde Saimbeyli Kalesi ile birlikte konumlanır (Ada 40, parsel 22). Okuldan, harap durumdaki beden duvarı günümüze ulaşmıştır (Şekil 1, Şekil 2). Yapının 1912-1914 yılları arasında inşa edildiği (Poghosyan, 1942, 449-452) ve ilişkili olduğu diğer yapılarla birlikte 1920 yılında çıkan bir yangında hasar gördüğü ifade edilmektedir (Kertmenjiyan, 2016, 68). Yapı, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca "kilise kalıntısı" tanımı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak 1995 yılın-da tescil edilmiştir (29.06.1995-2184).

Sahak Mesrob Okulu, kagir bir yapıdır. Metruk durumdaki yapıda beden duvarının sadece iki katı kısmi biçimde günümüze ulaşmıştır. Moloz taş örgüdeki sıvalı duvar bölümünde, pencere ve kapı söveleri kesme taş kullanılarak imal edilmiştir. Duvardaki bir adet düz atkılı açıklık dışında tüm açıklıklar kemerlidir. Kemerlerden biri kesme taş, diğeri ise tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Duvar örgüsündeki giriş yuvaları, yapının ahşap döşeme sistemine sahip olduğunu göstermektedir.

Yapıdan geriye kalan tek duvar bakımsızlık nedeniyle hızla yok olma riski taşımaktadır. Dış koşullara açık haldeki beden duvarı hızla bütünlüğünü yitirmektedir. Duvarın, Şubat Depremleri'nden etkilendiği, duvar üst kotlarında stabilite problemi yaşayan taşların aşağı düştüğü, üst kottaki pencere dizisinde güneydeki iki pencerede kemerlerin ve üzerindeki duvar bölümünün yok olduğu tespit edilmiştir. Duvarın yok olma riskine karşı sağlamlaştırılması gerekmektedir. Yapıda ve yakın çevresinde Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde yapılacak kazılarla yapıya ilişkin yeni verilerin ortaya çıkarılması olasıdır. Kale ve okulun aynı parselde oldukları ve 740 m2 büyüklüğündeki parselin okulun bütününe içine almadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, okulun kısmi olarak üzerinde bulunduğu komşu parselin hazine arazisi olmaması durumunda kamulaştırma-ya gidilmesi önerilmektedir.

Şekil 1. Saimbeyli Sahak Mesrop Okulu, Nisan 2023.

Şekil 2. Saimbeyli Sahak Mesrop Okulu, 2015 (Pekol, 2018, 65).

SURP HAGOP MANASTIRI (ST. JAMES MANASTIRI)

Dr. Umut Almaç

İlçe, Mahalle/Köy: Saimbeyli, İslam Mahallesi

Konum: 37.98941, 36.08677

Yapım Tarihi: 19. yüzyıl (?)

Özgün Tabiiyeti: Ermeni

Özgün İşlevi: Kilise

Güncel Kullanımı: Metruk

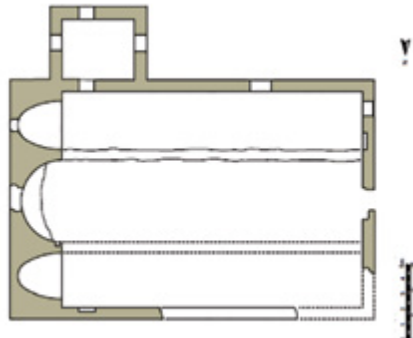
Ulaşım: Kırsal alanda, erişime açık

Surp Hagop Manastırı, Adana ili Saimbeyli ilçe merkezinin kuzeybatısındadır. İlçenin ortasından geçen Saimbey Deresi'nin (Obruk) batısında, yerleşimi sınırlayan yamaçların doğuya bakan eteklerinde kurulan manastırdan günümüze harap durumdaki kilise ve kilisenin batısındaki su kaynağı günümüze ulaşmıştır (Şekil 1). İnciciyan, Surp Hagop Manastırı'nın kuruluşunu 11. yüzyıla dayandırır (İnciciyan, 1806, 318). Manastırın geçmişte birçok kez onarım gördüğü belirtilmektedir (Pogosyan, 1942, 350-351). 1909 yılında yaşanan olaylarda manastırdaki yapıların yangında zarar gördüğü ve sonrasında kapsamlı onarımların gerçekleştirildiği; manastıra yeni yapıların eklendiği bilinmektedir (Şekil 2). Manastır, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca 1996 yılında tescil edilmiş ve 2020 yılında koruma grubu 1. Grup olarak belirlenmiştir (10.05.1996 – 2510 / 22.07.2020-12523).

Surp Hagop Manastırı kilisesi, üç nefli kagir bir bazilikadır (Şekil 3). Ana nef ve yan nefler doğu uçta yarım kubbelerle sona erer. Yapının, ahşap kırma çatı ile örtüldüğü 20. yüzyıl başına tarihlenen fotoğraflarda görülebilmektedir. Kırma çatının altında, neflerin beşik tonozlarla örtülmüş olması uzak bir olasılıktır. Çünkü, apsisin naosa bakan kemerleri ve üzerindeki duvar bölümü son derece düzgündür, bu duvarlarda tonoz izi görülmemektedir. Ana nefin yan neflerden kagir ayaklarla ayrıldığı, ayakları birbirine bağlayan kemerler üzerinde duvarların yükseldiği, bu duvarların beden duvarları ile birlikte ahşap çatı makaslarını taşımış olabileceği daha uygun bir varsayımdır. Naos üzerindeki yüksek tamburlu kubbenin de ahşap bir strüktür olması mümkündür.

Yapının günümüze ulaşan mimari elemanları üzerinden, kemer ve ayakların kesme taş, cephelerin ince yonu taş, iç cidarın kaba yonu taş kullanılarak örüldüğü görülmektedir. Duvarların çekirdek bölümünün moloz taş ve harç kullanılarak imal edildiği, ancak bağlayıcı harcın önemli ölçüde ayrıştığı tespit edilmiştir. Apsis yarım kubbelerinde, kubbe başlangıç kotunun yaklaşık bir metre üzerinde taş cinsinin değiştiği; yapımda daha boşluklu ve hafif bir taş cinsinin tercih edildiği belirlenmiştir. Yarım kubbe sırtı ile beden duvarları arasındaki bölümlerin daha önceki dönemlere ait çatı kiremiti, moloz taş ve topraktan meydana gelen dolgu ile doldurulduğu görülmektedir.

Günümüze sadece beden duvarlarının küçük bir kısmı ulaşan kilise, bakımsızlık nedeniyle hızla yok olma riski taşımaktadır. Yapının kagir duvarları her geçen gün ayrışarak bütünlüğünü yitirmektedir. Zayıf durumdaki beden duvarları, Şubat depremlerinden etkilenmiş; duvar üst kotlarında stabilite problemi yaşayan taşlar aşağı düşmüştür. Yapının yok olma riskine karşı özellikle beden duvarlarında sağlamlaştırma yapılmalıdır.

Şekil 1. Surp Hagop Manastırı kilisesi planı (Pekol, 2018, 91).

Şekil 2. Surp Hagop Manastırı kilisesi (St. James Manastırı), Nisan 2023.

Şekil 3. Surp Hagop Manastırı (St. James Manastırı), 1909 yangını sonrası (Collectif2015, t.y.)

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Dr. Umut Almaç

6 Şubat 2023 tarihinde Doğu Anadolu Fay Hattı'n-da meydana gelen depremler ve takip eden günlerde meydana gelen artçı sarsıntılarda, Türkiye'nin güney ve güneydoğusundaki 11 ili kapsayan bölgede büyük yıkım ve can kaybı yaşandı. Art arda gelen bu güçlü yer hareketleri kültür varlıklarına da ağır zararlar verdi. Hem depremden etkilenen alanın büyüklüğü hem de bölgenin yüzyıllardır farklı kültürlerle ev sahipliği yapması; yapım dönemi, yapım tekniği ve malzemesi, işlevi, ölçeği ve konumu bakımından farklılık gösteren sayısız kültür varlığının hasar görmesine neden oldu. Depremden kısa bir süre sonra, geleneksel yapılara ve anıtlara ev sahipliği yapan yerleşimlerin tamamında detaylı hasar tespit çalışmaları gerçekleştirilemedi. İlk etapta anıtlara, tarihi kent merkezlerine, daha önce farklı kurumlarca araştırılan bazı kırsal yerleşimlere, Dünya Miras Listesi'nde yer alan veya geçici listede bulunan bazı arkeolojik alanlara öncelik verilebildi. Depremin üzerinden yaklaşık bir sene geçti ve özellikle kırsalda 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerin geleneksel yapı ve anıtlarda neden olduğu hasarların henüz tespit edilmediği çok sayıda yerleşim bulunmaktadır. Bu çalışma hem depremden etkilenen kentler hem de kent dışındaki yerleşimlerdeki mimari mirasın durumuna ilişkin veriler sunmaktadır. Tek yapı ve sit ölçeğinde uygun koruma yaklaşımlarının belirlenmesi ve alanda göze çarpan bazı hataların gelecekte tekrarlanmasının önlenmesi için tarihi yapıların mevcut durumunun tam olarak anlaşılması ve bu saha gözlemlerinden elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Gözleme Dayalı Hızlı Tarama

Projenin farklı bölgelerde yürütülen alan çalış-malarında, kültür varlıklarının mevcut durumları incelenmiştir. Alandaki tespitlerde gözleme dayalı hızlı tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu aşamada özellikle özgün yapım teknikleri ve malzemeleri, ortaya çıkan hasarların dağılımı ve tipleri, artçılarda hasarların önüne geçilebilmesi için gerçekleştirilebilecek koruma önlemleri üzerinde durulmuştur. İncelenen yapılarda, arzu edilen verilerin eksiksiz elde edilebilmesi için çalışma öncesinde hazırlanan formlar kullanılmıştır. Türkiye'de afet sonrası kültür varlıklarında durum tespiti yapılabilmesi için hali hazırda kullanılan bir yöntem ve bu yöntemle ilişkili hazır formlar bulunmamaktadır. Yakın gelecekte ülkemizde yaşanabilecek afetlerde daha hızlı ve etkin bir tespit ve değerlendirme sürecinin gerçekleşmesi için farklı bölgelerdeki yapım özellikleri ve tipolojilerini de içeren çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmalar, verileri doğrudan alanda dijital olarak kayıt altına alabilecek gerekli ara yüzleri de içermelidir.

Bölge, 1998 Adana-Ceyhan Depremi'nden etkilenmiş; kültür varlıkları bu depremden zarar görmüştür. Geçen süre içinde, depremi yaşayan sivil mimarlık örneklerinde bakımsızlık nedeniyle malzeme bozulmalarına bağlı sorunların da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, 6 Şubat 2023 depremlerinin tarihi yapılarda neden olduğu hasarların deprem öncesinde var olan hasarlardan ayıklanması güçtür. Duvarların devrilmesi, örtü elemanlarının çökmesi, örgüde çatlak ve derz açılmaları gibi bazı hasarların

son depremlerde yaşandığı, hasarlı yüzeylerdeki renk ve doku farklılıklarından anlaşılmaktadır. Bazı yapılarda ise yakın döneme ait görsellerle mevcut durum karşılaştırılarak değerlendirme yapılmıştır.

Proje alanında; yapım dönemi, yapım tekniği ve malzemesi, işlevi ve ölçeği bakımından farklılık gösteren çok sayıda kültür varlığı bulunmaktadır. Gözleme dayalı hızlı tarama çalışmalarında, mevcut yapısal durumun değerlendirilmesi aşamasında Avrupa Makrosismik Ölçeği'nin kagir yapılar için sunduğu hasar sınıflandırma tablosundan faydalanılmıştır. Küçük ölçekte konut tipindeki düzenli kagir yapılarda kullanılabilecek bu sınıflandırma biçimi, anıtsal yapılar ve arkeolojik alanlar için uygun olmamaktadır. Özellikle arkeolojik veriler sunan yapı ve yapı kalıntıları için daha farklı bir hasar derecelendirme ve risk değerlendirme yaklaşımı gerekmektedir. Sadece tek bir beden duvarı günümüze ulaşan 500 yıllık bir cami veya kilise değerlendirilirken, yapının kaybolan yapısal elemanlarından çok mevcut duvarın hasarları ve strüktürel durumu üzerinden değerlendirme yapılmalıdır.

Hasarlar

Gözleme dayalı incelemelerde, deprem yükleri etkisinde yapılarda düzlemde ve düzlem dışında zorlamalara bağlı olarak farklı tipte ve derecelerde hasarlar tespit edilmiştir. Deprem esnasında aynı yapı içinde ve aynı anda bazı duvarların düzlemde bazı duvarların ise düzlem dışında yüklemeye maruz kalmasına bağlı olarak özellikle orta ve ağır hasarlı yapılarda, hasarların tekil biçimde ortaya çıkmadıkları, farklı kombinasyonlarda, birbirlerini

de etkileyecek şekilde karmaşık bir yapı sergiledikleri gözlemlenmiştir. Toptan göçen yapılarda göçme mekanizmasına ilişkin değerlendirme yapmak son derece güçtür. Çünkü ayakta kalabilmiş sınırlı yapısal elemanlar üzerinden sorunlu noktaların işaret edilmesi, birincil hasar mekanizması hakkında çoğu zaman yeterli bilgi vermemektedir. Kagir yapılarda duvarların dışarı doğru dönmesi/devrilmesi biçiminde gözlemlenen düzem dışı davranışa bağlı hasarlar hem anıtsal yapılarda hem de sivil mimarlık örneklerinde görülmüştür. Birbirine dik bağlanan duvarların birleşim detayları, mesnetlenmemiş duvar uzunlukları, duvar-döşeme ve duvar-çatı bağlantılarının niteliği ve sıklığı, kuşak-gergi-hatıl gibi berkitme elemanlarının varlığı bu tip hasarlarda önemli parametrelerdir. Hasarlı yapıların büyük kısmında, yukarıda sıralanan konularda eksiklikler tespit edilmiştir. Deprem yüklerinin duvar düzleminde etkileri ise kagir duvar ve ayaklarda diyagonal çatlaklar ve derz açılmaları biçiminde kendini göstermiştir.

Hasarlı yapılarda kagir duvarların niteliği, özellikle duvarların örgü biçimi ve bağlayıcı harç niteliği açısından, soru işaretleri barındırmaktadır. Deprem sonrası duvar kesiti açığa çıkan çok katmanlı (çift cidarlı) duvarlarda, yapımda küçük boyutta taşların kullanıldığı, çekirdek bölümündeki harcın bağlayıcı niteliğini yitirdiği, enine doğrultuda cidarları birbirine bağlayabilecek daha iri boyutlardaki taşların bulunmadığını, örgüde ahşap veya tuğla hatıl kullanılmadığını, var olan ahşap hatılların çürüdüğü görülmüştür. Bu nedenle, incelenen bazı yapılarda düzlem dışı veya düzlemde hasar mekanizmaları

devreye girmeden duvar katmanlarının birbirinden ayrıldığı ve duvar bütünlüğünün yitirildiği anlaşılmaktadır. Tonoz, kubbe ve kemer gibi örtü elemanlarına sahip anıtsal yapıların birçoğunda da yanıl itkileri karşılayabilecek ve depremlerde kagır strüktürün bir bütün halinde hareket etmesini teşvik edebilecek gergi sistemlerinin bulunmadığı görülmüştür.

Yukarıda vurgulanan bazı eksiklikler, ilk yapımdan kaynaklanan sorunlardır. Taşıyıcı sistemin tasarımındaki yetersizlikler, yapımda uygun olmayan malzemelerin ve detayların kullanılması, bazı yapısal berkitme elemanlarının (kuşak, hatıl, gergi, kenet, zıvana vb.) eksikliği ilk yapımdan kaynaklanan sorunlara örnek olarak verilebilir. 6 Şubat 2023 depremlerinden zarar gören bölgenin, yüzyıllardır depremler yaşayan bir coğrafyada olduğu, dolayısıyla ilk yapımla ilişkili söz konusu sorunların bölgenin geleneksel yapımla pratiği üzerinden nasıl yorumlanacağı önemli bir konudur.

Acil Yapısal Önlemler

Tarihi yapılarda mevcut hasarların artçı depremlerle veya diğer dış etkenler nedeniyle daha fazla büyümesinin engellenmesi amacıyla acil yapısal müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır. Kapı, pencere, kemer, tonoz açıklıklarının ahşap veya çelik sistemler kullanılarak desteklenmesi, duvarların payandalarla desteklenmesi, yapıların bütünüyle veya kısmen askıya alınması, yapısal bütünlüğün sağlanması için yapının farklı malzemeler kullanılarak sarılması (kuşaklanması), yıkılma/devrilme tehlikesine karşı yapısal veya mimari elemanların güvenli bir alana kaldırılması gibi müdahaleler bu kapsamda değerlendirilebilir. Depremın hemen sonrasında

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sınırlı sayıdaki yapıda yürüttüğü çalışmalar bir kenara konursa alan çalışmasında incelenen hiçbir yerleşimde sivil mimarlık örneklerinin acil yapısal önlemler kullanılarak daha güvenli hale getirildiği tespit edilmemiştir. Bu durum, koruma alanında faaliyet gösteren kamu kurumlarında dahi afet sonrası acil yapısal önlemlerin ne kadar kritik olduğunun kavranmadığını ve yeterli bilincin oluşmadığını göstermektedir. Yaşanan afetler sonrasında kültür varlıklarının daha etkin biçimde korunabilmesi, öngörülebilir hasarların en az seviyeye çekilmesi amacıyla acil yapısal önlemlerin vurgulanması gerekmektedir.

Terk Edilen Kültür Varlıkları

Tarihi konutların terk nedeniyle boş bırakılması, hali hazırda kullanılan tescilli yapıların ise proje ve uygulama maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle bakım veya onarım görmemiş olmaları, bu binaların dış etkenlerin etkisiyle bozulmasına yol açmaktadır. Taşıyıcı sistem elemanlarında meydana gelen malzeme bozulmaları doğrudan yapının strüktürünü etkiler, bu nedenle ihmal edilen bu binaların deprem yaşamadan önce taşıyıcı sistemi etkileyen hasarlara sahip olduğu ifade edilebilir. Kerpiç ve ahşap mirasa sahip kırsal yerleşimlerde bakımsızlığa bağlı hasarlar daha açık bir şekilde görülmektedir. Bu durumun, sadece deprem etkilenen bölgeye özgü bir sorun olmadığını, genel olarak Türkiye genelinde kültür varlıklarının aynı sorundan etkilendiğini, dolayısıyla özellikle sivil mimarlık örneklerinin daha etkin biçimde korunabilmesi için hukuki ve ekonomik çerçevenin titizlikle tanımlandığı alternatif yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Arkeolojik Alanlar ve Kalıntılar

6 Şubat 2023 depremlerinden etkilenen bölge, önemli arkeolojik veriler sunan zengin bir coğrafyadır. Proje kapsamında incelemelerin gerçekleştirildiği alanlarda bu kapsamdaki bazı yapı ve yapı kalıntılarında yakın dönemde ve/veya halihazırda “restorasyon” uygulamalarının gerçekleştirildiği, bu örneklerin bir kısmında deprem kaynaklı hasarların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Venedik Tüzüğü'nün 15.maddesi, arkeolojik alanlarda her türlü rekonstrüksiyondan peşinen vazgeçilmesi gerektiğini, mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilebileceğini (anastylosis) ifade etmektedir. 1990 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde “[...] yeniden yapımlar deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ederler. Mevcut arkeolojik verilere zarar vermemeleri için çok özenle yapılmalı; özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün kaynaklarda mevcut bilgilerden yararlanılmalıdır. Mümkün ve uygun olduğunda, yeniden yapımlar doğrudan arkeolojik kalıntılar üstünde yapılmamalı; yeniden yapımlar oldukları anlaşılabilirliktir.” İncelemelerin gerçekleştirildiği alanlardaki bazı örneklerde koruma uygulamalarının “anastylosis” ötesine geçerek rekonstrüksiyon kapsamına girdiği belirlenmiştir. Dikkati çeken bir diğer konu, arkeolojik alanlarda yürütülen koruma uygulamalarında özellikle yapısal konularda gerekli mühendislik hizmetlerinin alınmasında eksikliklerin bulunduğudır. Koruma yaklaşımı açısından sorunlu olan ve son yıllarda Türkiye'deki arkeolojik alanlarda sayısı hızla artan “ayağa kaldırma” uygulamalarının yakın dönemde yaşanacak depremlerde nasıl bir performans sergileyeceği ayrı bir tartışma konusudur.

20. Yüzyıl Mirası

Alan çalışmasında, erken Cumhuriyet dönemi yapıları ve betonarme yapıml sisteminin bölgedeki erken örnekleri görülmüştür. Özellikle 20. yüzyıl ilk yarısına tarihlenen betonarme konut tipi yapıların yasal koruma statülerinin bulunmadığı ve bu nedenle risk altında oldukları ifade edilebilir.

Restorasyon Uygulamaları

İncelenen bazı yapılarda geçmişteki restorasyon uygulamalarının; özgün duvar örgüsü, hasarlar biçimi ve yayılımı yeterince göz önünde bulundurulmadan gerçekleştirildiği; bu nedenle onarımların yeterince etkin olamadığı anlaşılmaktadır. Benzer gözlemler, yakın dönemde restorasyonu tamamlanan veya halihazırda restorasyon sürecinde bulunan yapılar için de geçerlidir. Depremden etkilenen bölgede hem sivil mimarlık örneklerinde hem de anıtsal yapıların duvarlarında gerçekleştirilen bütünleme ve kısmi rekonstrüksiyon tipindeki müdahalelerde, imalatla kullanılan yeni doğal taşların atölyeden geldiği biçimiyle, taş ustaları tarafından şekillendirilmeden kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Yakın dönemde ve hali hazırda gerçekleştirilen restorasyon uygulamalarında tespit edilen sorunların ortadan kaldırılması ve bu sorunların gelecekte tekrar etmemesi için hem projelendirme hem de uygulama aşamasında daha yetkin meslek insanlarından faydalanılması, denetleme sürecinin daha hassas ve kontrollü bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle bakım ve basit onarım kapsamında gerçekleştirilecek uygulamalarda, onarıma ihtiyaç duyan yapıların çok sayıda olması nedeniyle kontrol sürecinde problemlerin yaşanması ve hataların tekrar edilme riski bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Adana İRAP: İl Afet Risk Azaltma Planı*. (2021). TC. Adana Valiliği. Erişim adresi: <https://adana.afad.gov.tr/kurumlar/adana.afad/Egitim-Dokuman/ADANA-IRAP.pdf>
- ADANA KVKBK (2016) (<https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/45900,adana-ili-saimbeyli-ilcesi-islam-mahallesi-40-ada-22-pa-.pdf?0>)
- Adana'da hasarlı okulun yanındaki okulda eğitim başladı. (2023), September 12). Artı Gerçek. 12 Eylül 2023) Erişim adresi: <https://artigercek.com/guncel/adanada-hasarli-okulun-yanindaki-okulda-egitim-basladi-onlem-olarak-sadece-serit-264972h>
- AFAD | deprem.gov.tr. (n.d.). Deprem Kataloğu. Erişim adresi: <https://deprem.afad.gov.tr/event-catalog>.
- Akıl, H. (2006). Eski Halep Yolu Üzerinde Aa Bilinen İki Yapı: Ceyhan Kurtkulağı Kervansarayı ve Camisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(3), 141-160.
- Arkeolojik Haber (2020). *Anavarza Antik Kenti Zafer Takı'nın restorasyonu tamamlandı*. Erişim adresi: <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-anavarza-antik-kenti-zafer-takinin-restorasyonu-tamamlandi-24648/>
- Asrın Felaketi Vakıf Mirasımıza da Zarar Verdi. (2023). *Vakıf, WAQF*, 12, 12–17. Erişim adresi: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_4359_160322/vsdkahramanmaras.pdf
- Aydın H. (2019). Adana Vilayeti Salnamelerine Göre Kozan Livası. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi.
- Barka, A., Akyüz, S., Altunel, E. (1999) Adana Çevresinin Güncel Tektoniği ve 1998 Adana Depremi. Aktif Tektonik Araştırma Grubu Makaleler Kitabı, no.2, s. 20-31.
- Bayraktar, H. (2007). Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869–1907). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), s.405-434.
- Bilinir, Ş. (2023). *Kozan ilçesinin Tarihi Coğrafyası*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Biricik, A. S. ve Kurt, H. (1998). 27 Haziran 1998 Adana Ceyhan Depremi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (2), 95-121.
- Bozgeyik, Ö. (2023). Misyoner Faaliyetlerinin Osmanlı Kentlerinin Biçimlenmesine Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi.
- Burak, M.E. (2022) Kentsel Dönüşümün Yerel Yönetimler ve Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri: Adana-Çukurova İlçesi, Belediye Evleri Mahallesi Güncellemesi.)Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi.
- Buyruk, H. (2011). Sis'i (Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan Kervan Yolu Kaleleri. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Büyüköztürk, E. ve Oral, M. (2022) Urban Transformation Problematics In Urban Site: Adana Tepebağ Kayalıbağ Konum. *Hars Akademi*, 5 (2), 420-437.
- CEYDER (t.y.). Ceyhan Tarihi. Erişim tarihi: 12 Eylül 2023. Erişim adresi: www.ceyder.org/ceyhantarihi.
- Ceyhan'da 37 bina ağır hasarlı 1 bina acil yıkılacak. (2023, March 1). Yeni Ceyhan. Erişim adresi: <http://yeniceyhan.com/ceyhan-da-37-bina-agir-hasarli-1-bina-acil-yikilacak/6645/>
- Collectif2015. (t.y) Hacın Surp Hagop Manastırı. Erişim adresi: <https://www.collectif2015.org/tr/100Monuments/Le-monastere-de-Saint-Jacques-de-Hadjen/>

- Çam, N. (2010). Türk Kültür Varlıkları Envanteri Adana: 01, Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- Çırçır Fabrikası - Adana. (12 Mayıs 2015). Kültür Portalı. Erişim tarihi: 17 Eylül 2023. Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/kulturenvanteri/circir-fabrikasi>.
- Davtyan D., Manassian A. (2018). Karabucak Şapeli. (Ed. B. Pekol) Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde (s.32-35). İstanbul: Anadolu Kültür.
- Deprem Adana'daki hasar bilançosu ortaya çıktı. (2023). *Dünya Gazetesi*. 3 Mart 2023. Erişim adresi: <https://www.dunya.com/sehirler/depremin-adanadaki-hasar-bilancosu-ortaya-cikti-haberi-687186>
- Diker, A.A. (2023). Endüstri Mirası Alanlarının Kent Kimliği Bileşeni Olarak Korunması: Adana Endüstri Mirası Rotası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Teknik Üniversitesi.
- Dinçaslan A.L. (2022). *Haçın ve Çevresindeki Ermenilerin Faaliyetleri (1890-1921)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi.
- Erdmann, K. (1958). “Zur Türkischen Baukunst Selshukischer und Osmanischer Zeit”, *Ist.Mitt.*8, 1-39
- Erken, S. (1983). Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler I (2. bs). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü
- “Ferhattepe Kilisesi”, Kültür Envanteri, 3 Nisan 2021, Erişim adresi: <https://kulturenvanteri.com/yer/?p=143076>.
- Girginer, S. (2007) Adana İlçeler Kültür Envanteri I içinde, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Envanterler Dizisi II, s.156-158
- Girginer, S. (2005). *Arkeolojik Bir Araştırmanın Ardından Saimbeyli*, Adana Valiliği: Adana
- Gök N. (2006). Adana İli Kozan İlçesi'nde Tarihi Çevre Koruma Önerisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Hançer, E (2018). Kara Kilise. (Ed. B. Pekol), ADANA Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde (s.96-99). İstanbul: Anadolu Kültür.
- Hançer, E. (2016). Kilikya Ermeni Prensliği'nin İkinci Başkenti Anavarza, Adalya, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, No. XIX, 281-312.
- İncicyan, Ğugios (1806) *Aşkarhakrutyun Çoritz Masantz Aşkarbi-Ermenice* [Dünyanın Dört Bucağının Coğrafyası].
- Hasar Tespitleri Sürüyor. (16 Şubat 2023). *Kozan Ekspres*. Erişim tarihi: 12 Ekim 2023, Erişim adresi:https://kozanekspres.com/haber/hasar_tespitleri_suruyor-5447.html.
- Kalafat, D. (1999). Son yıllarda Anadolu'da olan önemli depremlere toplu bir bakış, Aktif Tektonik Araştırma Grubu 2. Toplantısı ATAG-2, Makaleler Kitabı, s.1-19. İTÜ Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü
- Kaplan, A. (2017). Kapadokya'yı Kilikya Üzerinden Denize Bağlayan Gezbel-Kozan Yolu Üzerindeki Antik Yol Kavşağı: Uğurlubağ Kalesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 42-48.
- Kaplan, H.İ. (2001). Salnamelere Göre Adana (1880-1900). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- Kertmenjiyan, D. (2016) The Historical Hajn and its Architectural Legacy. *Journal of Armenian Studies*, X, 64-76.
- Koç, S. (6 Mayıs 2023). Vakıf Eserlerinde Deprem Sonrası Ön Tespit Çalışmaları. [Webinar]. ICOMOS Türkiye.
- Kozan'daki depremde bazı ev ve ahırlar ile bir camide hasar oluştu. (25 Temmuz 2023) TRT Haber. Erişim tarihi: 12 Ekim 2023, Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/foto-galeri/kozandaki-depremde-bazi-ev-ve-ahirlar-ile-bir-camide-hasar-olustu/58209/sayfa-1.html>

- “Kurtkulağı Kervansarayı, Ceyhan”, Kültür Envanteri (31 Ağustos 2020). Erişim tarihi: 17 Eylül 2023. Erişim adresi: <https://kulturenvanteri.com/yer/?p=10674>.
- Kuşçi, A. (2021). *Orta Toros Tahtacıları: Tarih ve Kültür*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Öcal, T. (2009). Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları Açısından Saimbeyli Şehri, *TÜBAR*, Sayı: XXVI-Güz, s.161-189
- Özgen, H. M. (2009). *Anadolu’da Roma Dönemi Takları ve Tak Biçimli Kent Kapıları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Pekol, B. (2018). Kızlar Hamamı. (Ed. B. Pekol) *Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde* (ss.24-28). İstanbul: Anadolu Kültür
- Pekol, B. (2018). Kara Kilise. (Ed. B. Pekol) *Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde* (ss.28-32). İstanbul: Anadolu Kültür
- Pekol, B. (2018). Sahak Mesrob Okulu. (Ed. B. Pekol) *Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde* (ss.62-65). İstanbul: Anadolu Kültür
- Pekol, B. (2018). Surp Hagop Manastırı (Ed. B. Pekol) *Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde* (ss.88-91). İstanbul: Anadolu Kültür
- Pekol, B. (2018). Haçın Saimbeyli Kalesi. (Ed.) B. Pekol, *Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde* (ss.104-108). İstanbul: Anadolu Kültür
- Pekol, B. (2018). Ferhatlı Kilisesi. (Ed.) B. Pekol, *Adana Mimari Kültürel Mirası Değerlendirme Raporu içinde* (ss. 92-96). İstanbul: Anadolu Kültür
- Poghosyan, Hakob (1942) *General history of Hajin/Saimbeyli and Armenian villages of neighboring Kozan-Dagh*. Los Angeles: Pozachian Press.
- Saimbeyli Kalesi - Adana. (16 Ocak 2015. Kültür Envanteri. Erişim tarihi: 13 Haziran 2023. Erişim adresi: <https://kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/kulturenvanteri/saimbeyli-kalesi>
- Salman, İ. (Ed.) (2008). *Adana İlçeler Kültür Envanteri II*. Adana: Adana Valiliği.
- Sezer, L. İ. (1999). Adana Sismotektonik Yöresinde Depremsellik ve Deprem Riski. *Ege Coğrafya Dergisi* , 10(1), 83-128.
- Sözlü, H., Gümüş, İ., Çolakoğlu H. (2022). Ortaçağ’dan Günümüze Adana İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2019-2020 Yılı Çalışmaları. 2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları c.2, içinde, (ss.7-30), Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şinik, M. (2016) *Kentleşme ve Kent Morfolojisi İlişkileri: Ceyhan Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ
- Sümer, F. (2007). Ramazanoğulları. TDV İslâm Ansiklopedisi, c.34, 445-44. İstanbul.
- T.C. Ceyhan Kaymakamlığı (2023). *İlçemizin Nüfusu*, Erişim tarihi: 6 Ekim 2023. Erişim adresi: <http://www.cejhan.gov.tr/ilcemizin-nufusu-#:~:text=T%C3%BCik%20taraf%C4%B1ndan%2006%20%C5%9Eubat%202023,y%C4%B1la%20g%C3%B6re%201.033%20ki%C5%9Fi%20azald%C4%B1>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019). *Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Sit Alanları*. Erişim adresi: <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-322457/tasinmaz-kultur-varliklari-ve-sit-alanlari.html>.
- Tepebağ’da 57. bina da yıkıldı. (2013). *Adana Haber Merkezi*. 11 Eylül 2023. Erişim adresi: <https://www.adanahabermerkezi.com/tepebagda-57-bina-da-yikildi>
- Ulusay, R. ve Kuru, T. (2004). 1998 Adana-Ceyhan (Turkey) Earthquake and a Preliminary Microzonation Based on Liquefaction Potential for Ceyhan Town. *Natural Hazards* 32, 59–88, <https://doi.org/10.1023/B:NHAZ.0000026790.71304.32>).

- Umar, N. (2010). Adana Tepebağ - Kayalıbağ Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı Koruma Projesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ünlügenç, U.C.; Akıncı, A.C.; Öçgün, A.G. (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Gaziantep Depremleri; Adana İli ve Yakın Kesimlerine Yansımaları. *Geosound*, 57(1), 1-41
- Yapı Kalıntısı - Adana. (12 Mayıs 2015). Kültür Portalı. Erişim tarihi: 17 Eylül 2023. Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/kulturenvanteri/yapi-kalintisi909148>.
- Yardımcı, N., Özdemir, P., Vatansever, C. (2003). Summary Reports of Recent Earthquakes in Turkey. TUSCA. Erişim adresi: <https://www.tucsa.org/images/yayinlar/sunumlar/Recent-Earthquakes-in-Turkey-2003.pdf>.
- Yavuz, N. (2012). Fırka-ı İslahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri, *Akademik Bakış* Cilt 5 (10), 113-127.
- Yolcu, F. (2008) *Adana ili Ceyhan ilçesi Halk Kültürü Araştırması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Adana
- Yörükan, Y. Z. (2001). *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Wenk, T.G., Lacave, C. ve Kaspar P. (1998). *The Adana-Ceyhan Earthquake of June 27: Report on the Reconnaissance Mission from July 6 - 12, 1998 of the Swiss Society of Earthquake Engineering and Structural Dynamics (SGEB)*. Zürih.

ADANA SAHA ÇALIŞMASI HASAR TESPİT FORMU

Tarihi Yapılarda Afet Sonrası Gözleme Dayalı Ön-Değerlendirme Tespit Formu (Yığma yapılar)																				
1. Yapıya ilişkin genel bilgiler																				
Bina adı																				
İl												Pafta								
İlçe												Ada								
Mahalle												Parsel								
Adres												Koordinatlar								
Yapının sahibi veya yapıdan sorumlu kurum																				
Yapının yaşı																				
2A. İşlev ve kullanım yoğunluğu												2B. Komşu yapıyla ilişki			2C. Arazi					
İşlev	Konut	Dini	Eğitim	Ticaret	Savunma	Sağlık	Sosyal-Kültür	Yönelim	Diğer						Ayrık (izole)	Bitişik nizam-Köşe	Bitişik nizam-Merkez	Bitişik nizam-Kenar	Düz	
																			Az eğim	
																			Yüksek eğim	
																			Set	
Özgün işlev																				
Mevcut işlev																				
2D. Geometrik Bilgiler				Kat adeti				Ortalama kat yüksekliği					Kat alanı							
3A. Düşey taşıyıcı elemanlara ilişkin bilgiler (Duvar ve ayaklar)										3B. Yatay taşıyıcı elemanlara ilişkin bilgiler (Döşeme ve tonozlar)										
Duvar örgüsü ve detayları		Tek sıra örgü duvar	Çift cidarlı	Çekirdek bölümü bulunan cidarlı duvar	Örgüde taş-tuğla dizisi	Duvar kesiti içinde ahşap hatlı	Duvar kesiti içinde demir kışak	Betonarme hatlı	Döşeme tipleri ve detayları		Taşıyıcı kirişler arası mesafe	Kiriş doğrultusu		Kiriş kesit özellikleri						
												kısa	uzun							
																	Ahşap döşeme			
									Volta döşeme											
Moloz taş örgü									BA döşeme											
Kabayonu taş örgü									Tonoz		Beşik		Tuğla		Ahşap gergi					
Kesmetaş örgü								Çapraz				Kesmetaş								
Tuğla örgü								Kubbe				Moloz taş		Demir gergi						
Almaşık örgü								Diğer				Diğer								
Duvar örgüsünde bağlayıcı bilgisi									Diğer											
3C. Çatı-Örtü sistemine ilişkin bilgiler														3D. Merdiven						
Malzeme	Beşik çatı	Kırma çatı	Tonoz	Geçiş ögesi*	Çatı örtüsü**	Tonoz tipi		Kaburgalı	Dilimli	Ahşap Gergi	Demir Gergi	Ahşap	Betonarme	Demir/Çelik	Tonoz	Diğer				
Ahşap						Kubbe														
Çelik-Kurşun**						Beşik														
BA						Çapraz														
Moloz taş						Manastır														
Kesme taş						Pendantif*														
Tuğla-Kiremit**						Tromp*														
3E. Taşıyıcı sistem bakımından düzensiz binalar*												Düzenli yapı		Düzensiz yapı						
Planda																				
Düşey doğrultuda																				

4. Taşıyıcı sistem elemanlarında hasarlar					
Hasar derecesi					
1-Hasar yok	2-Hafif Hasarlı	3-Orta hasarlı	4-Ağır hasarlı	5-Göçmüştür	
5. Hasar tipleri					
1. Açıklıkların üzerinde görülen ve yukarı doğru çıkan çatlaklar.					
2-3. Açıklık arasında kalan duvar bölümlerinde görülen diyagonal çatlaklar.					
4. Cephenin - beden duvarlarının düzlemdışı hareket ederek dışa doğru dönmesi-eğilmesi-devrilmesi					
5. Birbirlerine dik bağlanan duvarın birleşim noktalarında ve/veya hizalarında tüm duvar kesitini geçen düşey çatlaklar					
6. Çok tabakalı duvarlarda (çift cidarlı), dış yüzün çekirdek bölümünden ayrılarak dışa doğru hareket etmesi/dökülmesi/şişmesi					
7. Ezilmeye bağlı çatlaklar. (Duvarlarda, sütun ve ayakların alt veya üst bölümlerinde, bağlıklarda, vb.)					
8. Kılıç ve gergi elemanlarında (burkulma-eğilme) ve/veya bu elemanların ilişkili olduğu duvar bölümünde hasarlar.					
9. Döşemenin veya döşeme kirişinin bulunduğu hizada duvarın dış yüzeyinde yatay çatlaklar.					
10. Yapının köşesinde, birbirine dik bağlanan duvarların üst bölümünde, her iki duvarın da küçük bir bölümünü içine alan parçanın bütünden ayrılması ve çatlaması.					
11. Döşemelerin - çatının yok olması					
*4. 5 numaralı hasarlarda çatlaklar ve deformasyonlar belirginse yapının bütünlüğünü kaybettiği ve dolayısıyla ağır hasarlı olduğu ifade edilebilir. 1,2,3,4,5,6 numaralı hasarlar yaygınsa ve gözle rahatça gözlemlenebilirse yapı ağır hasarlı olarak yorumlanabilir.					
6. Ön müdahale önerileri (Nihai restorasyon uygulamalarına kadar yapılabilecek)					
1.Yapının devrilen ve yıkılan parçalarının güvenli bir yere alınması			9. İçeride veya dışarıda tehlike yaratabilecek cisimlerin kaldırılması		
2. Yapının güvenlik kordonuyla çevrelenmesi-içeri girişin engellenmesi			10.Komşu binanın yapı üzerine çökmesi ve/veya komşu binadan parçaların düşmesinin engellenmesi		
3. Yapı içindeki bezemeli / dekoratif öğelerin güvenli bir noktaya taşınması			11.Elektrik vb gibi şebeke donatılarının yapı üzerine devrilmesinin engellenmesi		
4. Koridor ve geçişlerin desteklenerek güvenli altına alınması			12. İstinat duvarı ve şevlerden kaynaklanabilecek tehlikelere karşı önlem alınması		
5.Duvarların / açıklıkların ahşap-çelik sistemlerle desteklenmesi					
6. Yapının bir bölümünün veya bütünüdürün göçmeye karşı askıya alınması					
7. Kritik yapı bölümlerinin sökülmesi ve güvenli bir noktaya alınması					
8. Çatının onarımı / koruma çatısının imal edilmesi					
7. Değerlendirmenin hassasiyeti					
Değerlendirme uzaktan yapılmıştır	Değerlendirme yakından yapılmıştır.	Değerlendirme yapının içine girilerek yapılmıştır.	Değerlendirme yapılamamıştır	Sebebi:	
8. Yapıya ilişkin diğer tespitler ve krokiler					

HERITAGE

THE HERITAGE MANAGEMENT ORGANIZATION

KÜLTÜREL MİRASI KORUMA DERNEĞİ
ASSOCIATION FOR THE PROTECTION OF
CULTURAL HERITAGE

